

The Project Gutenberg eBook of Muistoja lapsen ja hopeahapsen 1, by Anders Ramsay

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Muistoja lapsen ja hopeahapsen 1

Author: Anders Ramsay

Translator: Knut Sarlin

Release date: August 8, 2005 [EBook #16481]

Most recently updated: December 12, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTOJA LAPSEN JA HOPEAHAPSEN 1 ***

Produced by Matti Järvinen, Tuija Lindholm and Distributed

Proofreaders Europe.

MUISTOJA LAPSEN JA HOPEAHAPSEN

KUVAUKSIA

Kirjoittanut
Anders Ramsay

Suomentanut
Knut Sarlin

I osa

Ensimmäisen kerran julkaissut
Werner Söderström Osakeyhtiö 1908.

JOHDANTO.

Esipuheet ovat tavallisesti tarpeettomia ja jätetäänkin ne kai useimmiten lukematta, mutta mielestäni kuitenkin asianhaarat tässä tapauksessa vaativat muutamia sanoja, joista käy selville kuinka tämä teos on syntynyt.

Sangen usein, kun tavallisemmassa seurapiirissä olen kertoellut muutamia muisteluja menneiltä ajoilta, ovat ystäväni kehoittaneet minua niitä paperille panemaan ja julkaisemaan ne niinkauankuin ne vielä ovat tuoreessa muistossa.

Kauan olen minä kuitenkin epäillyt ja kielletty. Sillä onhan paljon sellaista, jota voidaan jutella ystäväin kesken ja joka hauskassa seurassa voi herättää hilpeyttä ja mieltymystä, mutta josta ei kuitenkaan ole julkisuuteen — »verba volant, scripta manent». Jos onkin muistoja, jotka nekin vuosien pitkään himmenevät ja voivat hairahtua, ei ole siinä kylliksi, sillä tarvitaanhan ennen kaikkea kuvaamiskykyä, täytyyhän olla kieli vallassaan ja pystyä hallitsemaan asemaa. En ole vielä koskaan kirjoittanut mitään julkisuutta varten ja olen jo ennättänyt yli sen ikärajan, jolloin vanhat tottuneet sanomakirjailijat jättävät kynänsä. Rohkenisinko siis minä tarttua kynään ja alkaa silloin kuin muut lopettavat? Juuri tuo ajatus on minua kauan pidättänyt ryhtymästä tähän työhön.

Mutta kun minua yhä innokkaammin on kehoitettu, olen viimeinkin myöntynyt houkutteluihin ja kiusaukseen, sillä myönnän avoimesti, että viehätys on suuri saada nähdä kirjoittamansa sanat painettuna.

Niinpä eräänä päivänä rohkaisin itseni, tartuin kynään ja aloin työni. Mutta jo pian huomasin mitä vaikeuksia siinä on. Niitä on paljon ja ne ovat suuria.

— — — — —

I

AIKAISIMPIA MUISTOJANI.

1836.

Miltä ajalta ovat ensimmäiset varmat muistomme ja kuinka kauaksi ajassa taaksepäin yksilön elämässä voi muisti ulottua? Tavallisesti häipyy se johonkin himmeään, häilyvään ja epämääräiseen, joka voi ulottua sangen pitkällekin taaksepäin, aina lapsuutemme varhaisimpiin vuosiin. — Minun ensimmäinen selvä muistoni on neljänneltä vuodeltani ja sen näen minä vieläkin selvästi edessäni. Se olikin ihmeellinen tapaus, vaikkapa tuskin kukaan silloin voi aavistaa sen suurta sivistyksellistä merkitystä.

Minun paikkani lapsuuskodissa oli silloin pysyä vain hoitajattareni kanssa lastenkamarissa, ja ani harvoin sain minä pistäytyä muissa huoneissa, eikä toki koskaan, jos sattui olemaan vieraita. Senpätähden selvästi muistan kuinka eräänä päivänä hämmästyin nähdessäni kotohuoneistomme täpötäynnä vieraita ihmisiä, herroja ja naisia, joita en koskaan ennen ollut nähnyt. Hoitajattareni Natalia oli silloin sairas ja äitini itsensä oli täytynyt ottaa minut hoidellakseen. Pelästyneenä, nähdessäni kaikki nuo oudot kasvot, pidin minä tiukasti kiini äidin hameesta ja seurasin häntä joka askeleella.

Oli selkeä, helteinen iltapäivä toukokuun lopulla vuonna 1836. Olin silloin lähes neljän vuoden vanha. Koko tuo herrain ja naisten joukko oli kokoontunut asuntoomme saadakseen sen ikkunoista ja ulkoparvekkeilta katsella jotain erittäin kummallista: höyrylaivan saapumista Helsinkiin. Sen piti laskea rantalaituriin juuri meidän asuntomme edessä. Vanhempani[1] asuivat siihen aikaan näet eteläsatamassa olevan suuren Heidenstrauchin talon ensimmäisessä kerroksessa, joka talo sitten vuoden perästä myötiin keisarilliseksi palatsiksi, jona se vieläkin on.

[1] *Carl August Ramsay*, syntynyt vuonna 1791, Savon ja Karjalan maaherran Anders Johan Ramsayn ja hänen vaimonsa Johanna Petersenin poika, tuli ylioppilaaksi Turussa 1802, Suomen hallituskonseljin kopistiksi 1809, Viipurin läänin maaherraksi 1825, senaatin talousosaston jäseneksi 1834, filosofian kunniatohtoriksi 1840, salaneuvokseksi 1841, otti eron toimestaan 1844 ja asui senjälkeen maatilallaan, nimeltään Björkboda, kunnes kuoli 1855. Avioliittoon meni hän vuonna 1821 *Charlotta af Petersenin* kanssa, joka oli syntynyt 1800 ja oli vuorineuvos Wolter af Petersenin ja hänen puolisonsa Charlotta Helena Hästeskon, Målagårdista, tytär. Hän kuoli Björkbodassa vuonna 1868.

Salit olivat pian täynnä kärsimättömästi odottelevaa joukkoa, ja vähäväliä käytiin ulkona parvekkeella tähystelemässä, eikö jo näkyisi tuota ihmeellistä kapinetta.

Taajoa väkijoukkioita oli saman uteliaisuuden valtaamina kerääntynyt Tähtitorninmäelle, rantatorille

ja laitureille, jossa kärsimättömyydellä odottavia katselijoita kerrassaan vilisi.

Vihdoin kuului huudahdus: katsokaahan, tuolla se tottatotisesti tulee — katsokaa! katsokaa! — ja kaikki kiirehtivät ulkoparvekkeelle.

Ilta jo alkoi joutua, aurinko laskeutui pilvettömälle taivaanrannalle ja meri päilyi peilikirkkaana. Kaukana etäisyydessä, Viaporin tuolla puolen näkyi paksu, musta savu nousevan ylös ja jäävän siihen seisomaan ikäänkuin jonkun käsittämättömän häntänä, joka hiljaa liikkui eteenpäin. *Tuo jokin* lähestyi yhä enemmän. Savupatsas muodostui yhä paksummaksi ja mustemmaksi. Höyrylaiva meni sitten Gustafssvärdin salmeen, ja pian senjälkeen saatiin nähdä ihme: laiva, joka tyyntä veden pintaa myöten ja ilman purjeita liukui hiljoilleen satamaan. Leveiden siipirataskomeroiden alla velloivat vedessä punaiset siivet niin että vesi vaahtosi niissä; kajahti sitten kolme laukausta laivan keulaan asetetuista tykkisistä ja pian senjälkeen laski laiva rantalaituriin juuri meidän asuntomme edessä. Riemu oli valtava, kansajoukko huusi ja hurrasi, eikä tahtonut todeksi uskoa tuota ihmelaitosta. Tämä oli ensimmäinen höyrylaiva, joka oli kaupunkiin poikennut, ja oli se ruotsalainen alus »Solide». Se ei ollut suurempi nykyaikaisia saaristopursia, vaan kyllin iso kuitenkin voidakseen herättää yleistä hämmästyttä. Vasta muutaman vuoden perästä alkoivat sitten uudet, puusta rakennetut siipihöyrylaivat »Storfursten» ja »Furst Menschikoff» välittää liikettä Pietarin, Suomen ja Ruotsin välillä ja saivatkin ne yksin pitää tätä liikennettä yllä yli kymmenen vuotta.

Senjälkeen on höyrylaivamuotoja monenlaisia ilmestynyt ja jälleen hävinnyt; pienet puusta raketut alukset leveine siipikatoksineen ovat nyt jo näkyvistämme kadonneet ja on niiden sijalle ilmestynyt suuria höyrylaivoja rautapotkureineen ja ylellisine sisustuksineen, tullen ne kaukaisista maista täynnä tavaraa ja matkustajia.

Kun nyt näkee Helsingin sataman ja sen rantalaiturit, jotka käyvät miltei ahtaiksi sille suurten ja pienten laivojen paljoudelle, joka siellä käy, kun näkee höyrylaivojen melkein joka hetki sieltä lähtevän tahi sinne tulevan, niin johtuupa väkisinikin ajattelemaan kuinka nopeasti kaikki on yhden ihmisijän kuluessa kehittynyt ja samalla kysymään itseltään, kuinka ihmiset ennen voivat tulla toimeen hiljaisessa kyhjätytelämässään, jolloin vain jotkut harvat ja valitut olivat tilaisuudessa hankkimaan itselleen hovin nähdä jotain muutakin kuin kotinurkat. Miltähän tuntuisi meistä nyt ilman uudenaikaisia kulkuneuvojamme?

II

ISOÄITI

Luonnollisesti omaa äitiään itsekukin rakastaa kaikista enimmäen elämässä, varsinkin lapsuusvuosinaan, vaan hänen jälkeensä järjestyksessä seurasi meillä vanha isoäiti, tuo hyväsydäminen, iloinen isoäiti, josta kaikki lastenlapset niin sydämellisesti pitivät. Sillä hän oli yksi niistä harvoista ihmisistä, jotka ajattelevat enemmän toisia kuin itseään, ja hänen suurin ilonsa oli saada toisille valmistaa iloa ja nähdä kaikki tyytyväisinä. Hänen läsnäolonsa huokui lämpöä ja valoa seuraan, mihin hän vain tuli. »Isoäiti on täällä!» Siinä tunnuslause, joka ei koskaan jäänyt vaikutustaan tekemättä, sillä silloin sitä elämää ja riemua nuorten joukossa syntyi.

Jo sangen aikaiseen oli hän mennyt kihloihin; ei ollut silloin vielä täysin kehittynytkään. Siitä kerrottiin, että eräänä päivänä kesällä vuonna 1785 silloinen everstiluutnantti Anders Johan Ramsay oli tullut Björkbodaan tehtaanisännän, sittemmin vuorineuvos Jon Adam Petersénin luo. Näytti luonnollisesti siltä kuin vierailija olisi tullut vain tervehdykselle kunniassa pidettävän heimolaisensa luo, jonka kanssa hän oli sukulaisuussuhteissa Hisingerin ja Wittfoothin sukujen kautta, mutta pian huomattiin, että vierailulla olikin yhteyttä kosimisretken kanssa, joka tarkoitti rikkaan sedän ainoaa tytärtä, vasta kuusitoista vuotiasta Johanna.[1] Sen ajan tavan mukaan esitti hän pyyntönsä »tyttären kädestä» ensin vanhemmille. Hän sai heidän myöntymyksensä, sillä tarjousta pidettiin hyvänä ja kunniakkaana. Joku talossa oleva naissukulainen, joka oli kuunnellut kosintaa, kiirehti nopeasti nuoren Johannan ullakkohuoneeseen voidakseen ensimmäisenä kertoa hänelle tämän tärkeän sanoman. Tultuaan sisään, näki hän hämmästykseseen Johannan leikkivän nukeillaan ja sanoi: »Pian saa pikku Johanna muuta leikittävää, sillä nyt on taloon tullut kosija.» — »Kuka?» kysyi Johanna hämillään — »eihän vain toki liene se vanha herra, joka parhaillaan on täällä; niin hullu ei hän voine olla»; ja Johanna löi kätensä yhteen ja nauroi raikkaasti.

[1] *Anders Johan Ramsay*, luutnantti Gustaf Wilhelm Ramsayn ja hänen puolisonsa Anna Juliana

Tauben poika, syntyi 1744, tuli luutnantiksi 1771, everstiluutnantiksi 1789, Savon ja Karjalan maaherraksi 1791, otti eron toimestaan 1803 ja kuoli 1811. — Oli avioliitossa vuodesta 1786 asti *Johanna Barbara Petersénin* kanssa, joka oli syntynyt 1769 ja kuoli 1845 ja oli vuorineuvos, tehtaanisäntä Jon Adam Petersénin, Björkbodasta, ja hänen puolisonsa Fredrika Wittfoothin tytär.

Niinpä kuitenkin kävi ja vuoden perästä, 24 päivänä elokuuta, vietettiin Björkbodassa ylen uhkeat häät kemuineen, joita kesti kokonaista kolme päivää, kuten siihen aikaan tapa vaati ja oli muutenkin luonnollista niin ylhäiselle huonekunnalle kuin vuorineuvos Petersénin.

Voisipa helposti luulla, ettei avioliitto, joka on niin eri-ikäisten ja eriluonteisten henkilöiden kesken solmittu, voisi muodostua onnelliseksi. Sillä isoisäni oli jo silloin yli neljänkymmenen, oli totinen, velvollisuuksilleen uskollinen, työteliäs ja turhantarkasti huolellinen virkamies, vaatien kaikkialla ja ennen kaikkea järjestystä ja tottelevaisuutta. Ja morsian sitävastoin oli vasta seitsentoistavuotias, juuri lastenkamarin kynnyksen yli astunut, vilkas, iloinen kuin rasavilli, leikkisä, hilpeäluontoinen ja pureva, joka rakasti seuraelämää ja huvituksia, josta oli kaukana kaikenlainen joutavanpäiväinen turhantarkkuus ja jolla ei alussa ollut aavistustakaan perheenemännän huolista, vaan jota parhaiten huvitti lueskella ja kirjoitella kirjeitä ja runoja. Ja kuitenkin muodostui tämä avioliitto mitä onnellisimmaksi, joka seikka erinomaisesti todistaa heidän luonteittensa hyvyyden, koskapa he niin mainiosti voivat sulautua toinen toiseensa. Isoäiti piti suuressa arvossa miestänsä ja vielä vanhoilla päivillään kuultiin hänen leikillisesti sanovan: »Jos Ramsay olisi sanonut vihillä ollessamme ei, en minä olisi sitä ihmetellyt. Sillä enpä vieläkään voi ymmärtää, miksi hän minut otti. Ei se ainakaan tapahtunut punaisen tukkani ja suuren nenäni tähden.» Hän oli tosiaankin perinyt tuon Petersénin perheelle ominaisen kasvumuodon, mutta samalla myöskin sille ominaisen hilpeän luonteen, suurenmoisen vieraanvaraisuuden ja ystävällisyyden kaikkia kohtaan.

Otettuaan vuonna 1803 eron maaherran toimestaan, asettui isoisäni asumaan Hämeenkylässä kartanoon Elimäellä, jonka tilan hän oli vaimonsa myötäjäisillä ostanut. Siellä hän kuoli vuonna 1811, jolloin hänen puolisonsa jäi yksin hoitamaan laajaa maatilaa ja kasvattamaan suurta lapsilaumaa, kuutta poikaa ja kolmea tyttärtä. Mutta hän, tuo entinen rasavilli, teki molemmat tehtävänsä huolellisesti ja viisaasti. — Niin joutuivat pojat sitten valtion virkoihin, saavuttaen huomattavat asemat ja tyttäret löysivät kukin aviotoverinsa. Kun näin kaikki nuorisot oli häipynyt pois talosta ja se sitten jäi ikäänkuin tyhjäksi ja kun isoäiti itsekkin jo alkoi tuntea vuosien painavan hartioillaan, ei vanhus enää viihtynyt kauemman tällaisessa yksinäisyyden hiljaisuudessa. Hän möikin maatilan vuonna 1835 ja muutti Helsinkiin, jossa useimmat hänen lapsistaan silloin asuivat.

Juuri silloin me lastenlapset jouduimme olemaan hänen kanssaan yhdessä melkein joka päivä ja pian muodostuikin isoäiti meille ikäänkuin keskipisteeksi, jonka ympärille me keräännymme ja joka oli kuin johtava sielu kaikissa huvituksissamme. Ei sattunut sitä syntymä- tai nimipäivää taikkapa jotain muuta merkkipäivää suuressa perheessämme, ett'eikö isoäiti olisi päivän merkityksen johdosta jotakin runonpätkeä kirjoittanut, ja hänen runonsa olivat aina leikillisiä, joskus pureviakin. Usein puettiin minut tällaisissa tilaisuuksissa yht'äkkiä kyhättyyn kummankuosiseen pukuun, pantiin paperiset siivet selkääni ollakseni siten jonkunmoinen hengetär, joka antoi runon asianomaiselle tahi sitten luki sen kaikkien kuulla. Jos runoa taas ei sattunut olemaan, piti päivää kuitenkin jollakin tavalla viettää — esitettiin joko kuultokuvia tahi kuvaelmia tahi joku tilaisuuteen kyhätty proloogi sekä myöskin — ja se tapahtuikin tavallisimmin — järjestettiin joku pukuesitys, sillä tuollaiset pienet pukemispuuhut olivat hilpeämielisen isoäitivanhuksen mielikuvituksia.

Muistan vielä eräänkin tuollaisen hupaisen päänäpistotekeleen, joka pantiin toimeen eräänä iltana Björkbodassa. Vanhin sisareni ei silloin vielä ollut kihloissa, mutta isoäiti laski leikkiä ja lupasi, että hän saisi jo samana iltana nähdä minkä säätyinen hänen tuleva ylkänsä olisi. Mummo puetti kaikessa kiireessä kolme talon palvelusneitsyttä, yhden sotilashenkilöksi, toisen papiksi ja kolmannen tavalliseksi »siviili»-mieheksi, ja asetti heidät eri kohtiin puistossa. Kun sitten tuli pimeä, vei hän sisareni puistossa olevaan tienristeykseen ja kehoitti hänen valitsemaan yhden heidän edessään olevista käytävistä, jota myöten kulkiessaan hän sitten tulisi kohtaamaan tulevan valittunsa. Sisareni valitsi yhden ja tapasi kun tapasikin pian sotilashenkilön, joka kohteliaasti tervehti häntä. Ennustus kävikin toteen, sillä ennenkuin vuosi oli kulunut, oli sisareni jo kihloissa erään sotilaan kanssa.

III.

Ei löytyne sitä kotia pohjolassa, kuninkaanlennasta köyhimpään majaan, jossa ei joulua ilon juhlan vietettäisi, eikä löytyne sitä lasta näissä kodeissa, joka ei kärsimättömyydellä joulun tuloa odottelisi ja siitä iloitsisi.

Jo kauan ennen joulua alettiin laskea aikaa joulun tuloon viikottain, sitten laskettiin jo päivät. Määrätyistä valmisteluista voitiin selvästi huomata, että tuo odotettu juhla läheni lähenemistään. Alkoi näet joulusiivous. Huonekalut ja lattiamatot vietiin ulos pölyytettäväksi, uutimet ja lattiat pestiin. Suursiivous toimitettiin talon jok'ikisessä nurkassa ja minulle julistettiin ankara varoitus, ett'en saisi huoneihin tehdä pahaa siivoa ja ett'en vain lattioita likaisi.

Sisareni, jotka eivät muuten olleet ahkeruudella pilattuja, tarttuivat nyt tavattomalla innolla käsiksi töihin ja näpertelivät myöhään yöhön asti korko-ompeluksiaan ja neuuloivat tavanmukaisia välttämättömiä joululahjoja, sohvapieluksia, tohveleita, matkavöitä y. m. laitemia, joiden kaikkien tuli tietysti olla omien käsien tuotteita, eikä ostettuja.

Sitten siirtyi kiire ja hyörinä keittiöpuolelle. Ja puuhat siellä veivätkin äidiltä aikaa yhä enemmän ja enemmän, sillä hänen hartioillaanhan oli huolehtiminen kaikesta siellä. Teurastettiin, leivottiin ja tehtiin kaljaa, ja keittiössä kalisivat huhmarit ja keitinastiat tavallista ahkerammin, sillä siihen aikaan piti kaiken olla kotona tehtyä. Uteliaana tirkistelin minä usein keittiön ovesta sisään, mutta silloin aina tuima emännöitsijä antoi minulle lähdön, uhaten muussa tapauksessa sitoa keittiöesiliinan yleni.

Mutta huippuunsa kohosi uteliaisuus ja mielenkiinto silloin kun kuomireki ilmestyi portaiden eteen ja äiti, palvelijansa Björkqvistin seuraamana, läksi ajelulle, sillä hyvin ymmärrettiin mikä silloin oli kysymyksessä, ja kyllä minä puolestani pidin sitten silmällä heidän takaisintuloaan edes vilahdukselta nähdäkseni äidin tuomaa tavaran paljoutta. Mutta suurtakaan iloa ei siitä koitunut, sillä ostokset vietiin suoraan isän huoneeseen, jossa joululahjat sitten pantiin kääreisiin ja lakattiin, ja jossa isä kääröjen päälle kirjoitti saajain nimet ja sitäpaitsi useimpiin vielä pitkiäkin ja tavallisesti sangen leikillisiä runoja.

Vihdoin tuli tuo kärsimättömyydellä odotettu jouluilta. Ei milloinkaan ole minusta päivä tuntunut niin pitkältä kuin silloin; minuutit tuntuivat tunneilta. Jo aikaiseen iltapäivällä olin minä valmiiksi puettu parhaimpaan kolttuuni, joka oli tehty sinisestä sametista ja jossa oli leveä valkoinen pitsikaulus, ja niin odottelin minä sitä suuremmoista hetkeä, jolloin juhla alkaisi. Viimein löikin kello määrätty kuusi lyöntiä, salin ovi avattiin ja sinne riennettiin sisään.

Siellä seisoivat loistava joulukuusi lukuisine pienine kimaltelevine talikynttilöineen ja täynnä omenoita ja makeisia. Kesti kauan ennenkuin hennoi siitä katsettaan irroitaa. — Pian saapuivat kutsuvieraat, vanha isoäiti ja muut läheisemmät kaupungissa olevat sukulaisemme, jonka jälkeen sitten alkoi teetarjoilu, ja sitäkos sitten tuntui minusta kestävän loppumattomiin.

Kun siitä vihdoinkin oli tullut loppu, aukeni eteisen ovi ja sisään hyppeli joulupukki — hirvittävän näköinen — joku palvelijoista pukeutuneena isän nurinkäännettyyn turkkiin, valkopartoiheen ja kullattuine sarvineen. Joulupukki juoksi ja harppaili ympäriinsä ihmeellisin keikkailuhyppyäyksin, ja sekös minua pelotti niin että hiivin äidin hameen taakse suojaan, enkä sieltä uskaltanut paljon pilkistääkään. Koko ruumiini vapisi kun minut pakotettiin ottamaan joulukuusesta muutamia omenoita tarjotakseni ne joulupukille, sillä minua pelotti, että tuo karvainen otus samalla purra nipistäisi käteen.

Mutta pian tynnyin minä, sillä sisään kannettiin nyt kolme valtavansuurta vaatevasua, täynnä kaiken kokoisia ja muotoisia kääröjä. Isä alkoi jakaa lahjoja ja luki runot.

Isäni, joka muuten oli sangen totinen ja jolla oli alinomaa työtä ja tointa virkatehtävässään, oli nyt kaikki sellaiset heittänyt syrjään ja uhkui pelkkää iloa, hyvyyttä ja leikillisyyttä, ja hyvin hän osasikin pohjaltaan herttaisen luonteensa ja suuren anteliaisuutensa kautta kylvää iloa ja tyytyväisyyttä ympärilleen, sillä ei yhdenkään siinä joukossa tarvinnut jäädä osattomaksi hänen anteliaista lahjoistaan.

»Kuinka monta olet saanut?» kysyi joku minulta.

»Kolmekymmentäseitsemän!» huudahdin minä ylpeänä.

»Mutta sitten olet sinä varmaan laskenut villakäsineet kahdeksi lahjaksi».

»Eihän toki! oikeita lahjoja kolmekymmentäseitsemän», vastasin minä harmistuneena, kun sitä epäiltiin. Sinä iltana ei minun tarvinnut olla hiljaa, niinkuin tavallisesti, ja kyllä minä tätä vapauttani käytinkin; juoksin yltäpäri ja nostin korviavihlovan melun joululahjaksi saamillani rummuilla ja torvilla, joita täytyi koetella. Kukaan ei muistuttanut mistään ja vanha isoäiti riemuitsi koko sydämestään sekä minun että muiden ilosta.

Lyömälleen kello kaksitoista avattiin ovi ruokailuhuoneeseen, jossa syötiin jouluillallinen, illallinen, johon silloin niinkuin tänäpäivänäkin vielä ja luultavasti niin kauan kuin pohjoismainen tapa pysyy muuttumattomana, kuului samat tavanmukaiset ruokalajit: lipeäkala, riisipuuro, siankinkku ja joulutortut. Heti illallisen syötyä alkoivat jäähyväistelyt; vieraat menivät kotiinsa, kynttelit joulukuusesta ja kattoruunusta sammutettiin, kaikki paneutuivat tyytyväisinä ja väsyneinä levolle, ja pimeäksi, hiljaiseksi muuttui jälleen äsken valoa ja iloa uhkuva huoneusto.

Minäkin menin omaan huoneeseeni, vieden mukamani kaikki saamani lahjat, jotka minä sitten järjestelin pienen sänkyä ympärille, jotta ne yölläkin olisivat vieressäni. Mutta pian nukahdin minä unohtaen lahjat ja näin unta että olin metsässä, joka kasvoi pelkkiä joulukuusia tuikkivine kynttilöineen ja jossa kuusien välillä harppaili lukemattomia joulupukkia, kantaen suuria vasuja täynnä kääröjä.

Samallaisia kuin tämä nyt kuvattu jouluilta olivat sitten kaikki muutkin, kunnes isääni 1850-luvun alussa kohtasi halvaus, jonka jälkeen jouluillatkin muodostuivat hiljaisemmiksi.

* * * * *

Jouluilta on lasten ja häiritsemättömän ilon suuri juhla, mutta kerran se kuitenkin muodostui minulle katkerimmaksi päiväksi elämässäni.

»Infandum, regina, jubes renovare dolorem!«

Leikattiin vuosi 1839. Olin silloin hiukan yli seitsemän vuoden.

Pari päivää ennen jouluiltaa piti äidin lähteä tavanmukaiselle ajelulleen ostamaan joululahjoja. Kuomireki seiso jo valmiina portaiden edessä ja äiti pukeutui parhaillaan turkkiinsa, mutta minä rukoilin ja pyytelin niin tiukasti päästä mukaan tuolle hauskalle matkalle, että hänen lopulta täytyi siihen myöntyä ja niin minutkin tumpustettiin rekeeseen. Ajettiin suoraan Uschakoffin myymälään, joka oli Bulevardinkadun kulmassa (nykyinen Frenckellin talo). Siinä oli silloin kaksikerroksinen puutalo, jonka alakerroksessa oli joulumyymälä, paras koko kaupungissa.

Viime jouluna olin minä muiden lahjain joukossa saanut kaksikymmentäneljä tinajalkasotamiestä, joita minä suuresti ihailin ja leikin niillä usein. Mutta tapahtuipa sitten, että eräänä päivänä menin jonkun ikätoverini luo, joka myöskin oli saanut laatikollisen samallaisia tinasotamiehiä, kuitenkin sillä suurella eroituksella, että niillä oli joukossaan ratsastava eversti, joka niitä johti. Siitä hetkestä alkaen tuntuivat minusta omat sotamieheni kerrassaan arvottomilta kun niillä ei ollut johtajaa, joka niiden etunenässä ratsastaisi. Panin siis pois käytännöstä koko tinasotamieslaatikkoni, enkä senkoommin ajatellutkaan tinasotamiehiä.

Nyt näin minä joulumyymälässä pitkällä leikkikalulla katetulla pöydällä satojen muiden kauniiden tavarain joukossa myös laatikollisen tinasotamiehiä, jotka kaikki istuivat hevosten selässä. Ah, joka olisikin niin onnellinen, että omistaisi yhden ainoan noista! ajattelin minä. — Silloin jouduin minä kiusaukseen. — Kurkistelin salaa ympärilleni. Äiti teki ostoksia myymäpöydän ääressä, Björkqvist seiso toisella haaralla ja myyjät hyppelivät kuin oravat ylös alas porrastikapuilla ottaen alas kangaspinkkoja katseltaviksi. Ei kukaan huomannut minua. Sykkivin sydämin ja kammoksuen tekoani ojensin minä nopeasti käteni laatikkoon ja näpistin sieltä varovaisesti yhden ratsumiehen, joka sitten äkkiä ja yhtä huomaamatta katosi taskuuni.

Kun tulin kotiin, otin heti esille hylkäämäni vanhan laatikon jalkasotamiehineen, jotka nyt asetin asentoihin tekemään kunniaa uudelle päällikölleen. Ja nyt ne näyttivätkin oikein pulskilta, kun päällikkö oli rintamassa, ja minä olin aivan ihastunut niihin.

Samassa avattiin ovi ja äiti astui sisään. Nopeasti pistin käteni uuden everstin päälle, luullen sen olevan siellä hyvässä kätöksessä. Mutta liian myöhään, sillä äiti oli jo huomannut liikkeeni ja kysyi:

»Mitä sinä piilotat kätesi alla? Ahaa, ratsastava tinasotamies! Mistä sinä sen olet saanut?«

Punastuin tulipunaiseksi, änkytin muutamia sanoja, enkä voinut heti vastata, sillä kysymys oli tullut niin odottamatta. Sitten aloin valehdellen punoa kokoon kertomusta ja selitin saaneeni sen eräältä toveriltani, mutta sotkeennuin sanoissani ja lopuksi täytyi minun tunnustaa totuus.

Äiti otti tuon sotamiehen minulta pois ja nuhteli minua pitkään ja ankarasti siitä että olin niin väärin menetellyt ja puhui rangaistuksesta, jonka olin ansainnut. Minä huomasin nyt hairahdukseni, itkin katkerasti, lupasin ett'en enää koskaan niin tekisi ja pyysin sydämen pohjasta anteeksi.

Ja äidin mentyä pois, luulinkin minä näinollen, että kaikki jälleen olisi aivan hyvin, ja tuon tapahtuneen asian yli unohduksen huntu heitetty.

Mutta tuli sitten jouluilta. Kärsimättömästi kuten aina ennenkin odottelin minä nytkin määrättyä

kellonlyömää, kuutta, jolloin ovi saliin avattiin. Siellä loisti jälleen joulukuusi kynttilöineen, joulupukki hyppeli saliin niinkuin ennenkin, kolme täyttä vasua kannettiin sisään ja isä alkoi jaella kääröjä. Jännityksissä ja uteliaana seisoin minä tuumiskellen, mitä mahtaisi nyt minun osalleni tulla. — Ensimmäisen vasun sisältö oli jaettu — kaikki olivat saaneet jotain — kaikki, paitsi en minä; mutta en minä kuitenkaan vielä käynyt toivottomaksi. Lahjat ovat ehkä huonosti sotketut vasuissa ja niin ehkä minulle tulevat ovatkin jälelläolevissa koreissa. — Tyhjentyi sitten toinenkin vasu, mutta minun osalleni ei tullut nytkään yhtään kääröä; jonkunverran toivoa oli kuitenkin vielä jälellä, sillä nehän voisivat olla viimeisessä vasussa. Mutta pian alkoivat siitäkin kääröt loppua — joku ainoa oli kuitenkin vielä jälellä — mutta nekin loppuivat, ja vasu oli tyhjä.

Silloin ymmärsin minä rangaistuksen. Minä olin itse yrittänyt väärällä tavalla valmistaa itselleni pienen jouluillan jo etukäteen, ja siksi oli joulupukki minulle selkänsä kääntänyt. Häpeissäni ja katkeralla mielellä vetäydyin minä huoneen nurkkaan ja itkin siellä katkerasti, ehkäpä katkerammin kuin koskaan sittemmin. Eikä kukaan tullut minua lohduttamaan, ei edes vanha isoäitikkään, joka muuten aina oli niin hyväsydäminen. Tunsin itseni silloin perinpohjin onnettomaksi ja kaikkien hylkäämäksi.

Iltaruokaa syödessä en tuntenut ruokahalua ensinkään, enkä saanut nielaistuksi suupalastakaan, sillä tuntui kuin ruoka takertuisi kurkkuun, jossa tukahdutettu itku tiukasti kangerteli.

Vihdoinkin menivät kaikki vieraat pois, kynttelit sammutettiin — ja tyhjin käsin menin minä huoneeseeni laskeutuakseni levolle. Uni ei kuitenkaan tällä kertaa tahtonut tulla itkettyneisiin silmiini, ja vähäväliä puristin minä pienet käteni nyrkkiin huudahtaen itsekseni: »Miksi, miksi pitikin minun ottaa se onneton eversti?»

Herättyäni aamulla otin ensimmäiseksi työkseni käsille tinasotamieslaatikkoni, joka minulle oli surua tuottanut, ja katkerin mielin heitin minä sen palavaan uuniin, jossa sotamiehet saisivat sulaa yhdeksi ainoaksi möhkäleeksi niin ett'ei minun niitä koskaan enää tarvitseisi nähdä. Ja pitkän aikaa senjälkeen inhoittivat minua sotilaat, varsinkin ratsumiehet.

Monta päivää kului sitten tällä tavalla ja koko joulujuhla, joka tavallisesti oli iloa uhkuva, tuntui minusta nyt surunajalta. Kun äiti sitten arveli, että olin jo tarpeeksi kärsinyt ja saanut kylliksi rangaistusta hairahduksestani, koristeli hän minua varten loppiaisiltana pienen joulukuusen vähäpätöisine lahjoineen. Olihan tuo itseasiassa vähäinen lohdutus minulle, vaan oikeaa jouluiltaa ei se kyennyt korvaamaan.

Tällainen oli ensimmäinen suruni ja tuntuikin se minusta silloin syvällisemmältä ja katkerammalta kuin surut koskaan senjälkeen, sillä eihän ollut minulla silloin vielä tottumusta niitä kantamaan.

IV.

NAAPURITALOSSA.

1839—40.

Muutamia päiviä äsken kertomani jouluillan jälkeen sanoi äiti minulle: »Nyt täytyy sinun, rakas poikani, alkaa käydä koulua». — Minä itkin ja pyytelin, mutta turhaan vuotivat kyyneleni ja turhaan huomautin, että voisinhan lukea kotonakin saman maisterin johdolla kuin vanhemmat veljenikin. — Turhaan kaikki, sillä päätös oli tehty, minun täytyi tulla pois kotoa ja niin pantiin minut täyshoitolaiseksi.

Äiti otti minua eräänä päivänä kädestä kiini ja vei minut mukanaan. Pitkään ei sillä kertaa kuljettu, sillä matkamme päämäärä oli viereinen naapuritalo.

Siellä asui vanha entinen luutnantti Odert Gripenberg[1] perheineen, rouvansa ja tyttäriensä kanssa, jotka yhdessä olivat perustaneet äskettäin käytäntöön otetun Pestalozzin järjestelmän mukaisen pientenlastenkoulun, jossa käytettiin kunniantuntoon käypää rangaistustapaa siihen aikaan muuten käytännössä olevan ruumiillisen kurituksen sijasta.

[1] Odert Gripenberg, syntynyt 1788, tuli Uudenmaan rakuunarykmentin ajutantiksi 1806 ja otti eron Ruotsin palveluksesta 1808. Oli opettajana Haminan kadettikoulussa sekä perusti 1837 yksityisen oppilaitoksen Helsinkiin. Kuoli 1848.

Koulussa oli paljon oppilaita, enimmäkseen tyttöjä, mutta minä yksin olin täyshoitolaisena. Jotta minä saisin talossa tilaa, oli lautaseinällä jaettu kahtia eräs suurenpuoleinen vaatekammio eli jonkunlainen läpikäytävä huone, jota myöskin käytettiin matka-arkkujen ja muun vanhan rojun säilytyspaikkana. Tuo eroitettu kammioni oli parahiksi niin suuri, että siihen sopi pieni vuoteeni, yksi pöytä ja tuoli. Kun minä, tottuneena asumaan suuressa ja ilmapuissa huoneessa, jossa voin leikkiä, mellastella ja levitellä leikkikalujani yltympäri mielin määrin, kun minä näin tuon komeron, joka oli tuleva asunnokseni, aloin itkeä täyttä kurkkua.

Yhtä katkeralta tuntui minusta kaikki muukin näiden ventovieraiden ja kylmien ihmisten luona, jotka olivat kaikinpuolin niin erilaisia kuin lämpimän, rakkaan kodin oma joukko. Kotona oli minua kenties hieman hemmoiteltu ja ehkäpä olin jo ennättänyt tulla vähäläntäiseksi herkkusuuksikin. Senvuoksi näytti maito minusta nyt niin ihmeellisen vaaleansinertävältä ja ruiskorput tuntuivat minusta niin kovilta, ett'eivät hampaani tahtoneet niihin pystyä. Kaikki muukin oli samanlaista niin ett'en alussa voinut syödä juuri mitään. Mutta nälkä on hyvä opettaja.

Minulla oli varmaan lapsena tavattoman paljon mitä pahimpia virheitä ja huonoja taipumuksia, sillä kaikki mitä nyt enää jaksan tuosta koulusta muistaa, supistuu siihen, että minut melkein joka päivä pantiin nurkkaan salin kaakeliuunin viereen. Päähäni asetettiin aina silloin korkea, suippopäinen paperitötterö, johon taas kiinnitettiin ilmoituslippu siitä, mistä näin rangaistiin — »laiskuudesta» — »tottelemattomuudesta» — »valheesta» — »epäkohteliaisuudesta» ja sensemmoisesta, vaihdellen loppumattomiin. Lukupuikko tahi sellaisen puutteessa kohennusrauta pantiin käteeni ja sillä piti minun tehdä kunniaa ja tuollaisessa asussa seistä nurkassa puoli- tahi neljännestunti kaikkien pilkkana ja kummana; ja tapahtuipa usein, että tuli vieraitakin sisään minun nurkassa seistessäni.

Minkälaisia rikoksia minä silloin aina olin tehnyt, sitä en nyt mitenkään enää muista, vaan en luule olleeni parempi enkä huonompikaan kuin toiset. Onhan kyllä totta, että joskus nykäsini tyttöjä palmikosta tahi nipistin heitä niin että he huusivat tahi taas käytin tilaisuutta hyväkseni tuikatakseni heitä huomaamattaan nuppineulalla niin että he hypähtivät ylös istuimiltaan, mutta nuo tuollaisethan ovat tavallisia poikain kujeita. Ja minä luulenkin että kun minut niin usein pantiin nurkkaan sillä tarkoitettiin vain sitä, että minä siinä olisin tuon ylistetyn Pestalozzin järjestelmän sopivana, elävänä kylttinä, järjestelmän, joka tuollaisen häpeänurkka-kasvatuksen kautta vaikuttaisi välittömästi ja terveellisesti lasten kunniantuntoon. Kyllä minä vihasinkin silloin tuota nimeä! Paljon mieluummin olisin kärsinyt tukkapölyyn tahi lyöntilämäyksen taikkapa käsipatukkaakin, kuin seisonut tuolla tavalla kaikkien naurettavana.

Monta vuotta senjälkeen pistäydyin eräällä Schweitsin matkallani myöskin Yverdonin pienessä kaupungissa ja näin sen torilla Pestalozzin muistopatsaan. Kookas, jalo mies, pitäen lasta rakkaasti käsivarrellaan samalla kuin toinen lapsi luottamuksella kuroitteleksen hänen syliinsä. Väkisinkin johduin silloin ajattelemaan eroitusta tuon kuvan ja marisevan ukko Gripenbergin ja hänen molempain, alinomaan nuhtelevain tyttäriensä välillä. Minä toivoin sydämestäni, että he olisivat nähneet tuon kuvapatsaan, ehkä jäljennös sitten olisi hiukan enemmän lähennellyt alkuperäistä.

Mutta tähän ei marttyyriuteni loppunut; pahin oli vielä jäljellä.

Pienen asuinkomeroni ikkunasta voin minä helposti nähdä vanhempieni asunnon, joka oli aivan vastapäätä. Ennenkuin menin levolle, katselin minä aina kaihomielisin katsein sinne ja silloin sattui usein, että minä näin yli lauta-aidan ja läpi lehdeettömäin talvisten puiden kuinka tuo minulle rakas huoneusto oli loistavasti valaistu, kuinka naisia ja herroja siellä sisällä liikuskelijä kirjavassa ahdingossa ja kuinka palvelijat kantoivat tarjottimia virvokkeineen. Kaiken tuon näin minä ainoastaan muutaman askeleen päässä itsestäni. Ah! Sehän oli minun vanhempieni asunto, ja minä en saanut olla siellä, lämpimässä ja ilossa, kaikkien noiden iloisten, juhlapukuisten vieraiden joukossa, enkä saanut maistella herkkuja tarjottimilta, vaan täytyi minun maata yksin, hyljättynä ja viluissani komerossani. Niin voin minä ikkunan ääressä myöhään yöhön tähystellä ulos pimeään nähdäkseni edes vilahduksen valoa ja liikuntaa omasta kodistani. Kuumia kyynelhelmiä tipahteli poskilleni ja minä puristin kuumeentapaisesti käteni nyrkkiin täynnä vihan ja katkeruuden tunnetta. Minusta tuntui kuin kaikki olisivat niin kovia ja puolueellisia minua kohtaan ja kuin itse olisin onnettomin olento koko maan päällä. Kaikki muut koululapsethan saivat olla kotonaan — miksi juuri minun yksin piti olla omasta kodistani karkoitettuna.

Tuollaisen tilaisuuden jälkeen toi vanha Björkqvist aina seuraavana aamuna minulle vähäiseksi lohdukseksi vasullisen kaikellaista hyvää, eilisten pitojen jätteitä. Mutta kitkerältä ja karvaalta tuntui yksin niitä syödä ahtaassa komerossani ja useimmiten annoinkin minä suurimman osan tytöille.

Haluni päästä pian pois sieltä oli niin suuri, että minä laskin päiviä kuinka kauan vielä kuluisi siihen aikaan, jolloin vanhempani muuttaisivat maalle kesää viettämään ja jolloin minä luonnollisesti saisin seurata heitä.

Kuka voikaan senvuoksi kuvaila sitä surua ja epätoivoa, joka minut valtasi, kun äiti eräänä

kevätpäivänä tuli koululle heittämään jäähyväisiä minulle, ilmoittaen samalla ett'en sinä kesänä saisikaan tulla Björkbodaan vaan sensijaan mennä herrasväki Gripenbergin kanssa heidän maatalolleen. Minä itkin, pyysin pyytämällä ja rukoilin — mutta kaikki oli turhaa; niin oli päätetty ja niin piti tapahtua.

Minulla oli Björkbodassa pieni puutarhatilkku eräällä viettävällä rinteellä kasvihuoneen alapuolella; ja sitä minä rakastin, lähinnä äitiä tietysti, enemmän koko maailmassa. Sinne olin minä itse istuttanut ne pienet omenapuut, jokaisen pienen pensaan ja kukkaislaitteen, omin heikoin käsin olin minä siellä kaivellut, tehnyt työtä ja kastellut kasviani, ja enkö nyt saisikaan enää sitä nähdä. Kuka sitä nyt hoitelisi? Ehkäpä se huonosti hoidettuna menisi pilalle? Tämä viilsi sydäntäni niin kovasti että luulin sen halkeavan.

Saarijärven talossa Porvoon lähistöllä kului kesä kuitenkin siedettävämmin kuin olin odottanutkaan. Minun ei tarvinnut lukea ja Gripenbergin neidit olivat minulle ystävällisempiä kuin ennen niin että meidän keskinäiset suhteemme muodostuivat hieman paremmiksi. Ainakaan ei minun tarvinnut seista tuossa ijänikuisessa Pestalozzilaaisessa häpeänurkassa, sillä sekin näytti saaneen kesälomaa.

Vihdoin tuli syksy ja silloin muutettiin jälleen takaisin kaupunkiin. Sainhan tosin silloin suureksi ilokseni jälleen nähdä äidin, mutta koulunkäyntini jatkui kuitenkin samalla tavalla kuin edellisenäkin lukukautena. Viimeinkin lähestyi sitten joulukuukausi ja silloin sain minä tulla kotiin, sillä äiti oli sen luvannut. Ja kaiken sen jälkeen mitä vuoden varrella olin kärsinyt muodostuikin tämä joulukuukausi minulle ikimuistettavan iloiseksi.

Mutta kuinka ollakaan! »Mainitsehan onni, jota kestäisi ainiaan!» — Iloni ei ollut pitkäaikainen, sillä heti juhlan jälkeen oli määrä lähettää minut taaskin pois kotoa, joskin tällä kertaa toiselle suunnalle, silloin Turussa lehtori (sittemmin arkkipiispa) Bergenheimin avaamaan uuteen reaalikouluun.

V.

ENSIMÄISEN KERRAN TEAATTERISSA.

1840.

Puusta, Engelin piirustusten mukaan rakennettu, vanha, suuria muistoja kätkevä Thalian temppelemme Helsingissä sijaitsi jonkun verran itäänpäin siitä paikasta, jossa nykyinen »uusi» eli »ruotsalainen teatteri» on, ja vihittiin se 1827. Sen oli eräs osakeyhtiö rakennuttanut sangen vaatimattomilla kustannuksilla, 16,000 ruplan pankkiosoituksilla, eikä se niin ollen voinut suuria vaatimuksia vastata. Mutta sangen pulskalta se kuitenkin näytti vaahterain puoliympyrän sisässä, kun sitä ei vielä oltu lisärakennusten, edestä ja takaa paikkaamisten tahi sivu-ulkonemusten kautta saatettu rakennusrähjäsiikermän kaltaiseksi, jollaiseksi se myöhemmin muodostui. Ei edes savupiippukaan sitä rumentanut, sillä teatteria ei lämmitetty. Sellainen ylellisyysseikka otettiin käytäntöön vasta neljäkymmenluvun lopulla. Se oli ainoa teatteritalo Helsingissä siihen aikaan ja sopi siihen, sovellettuna kaupungin yleisön mukaan, noin 450 henkeä, jos kerran oli »lippu luukulla».

Teatterin sisustusta pidettäisiin nykyisten olosuhteiden mukaan sangen huonona, mutta silloin se oli kyllin hieno. Siellä oli kaksi aitioparveketta, jotka oli paperoitu tavallisella valkoisella paperilla maalattuine harmaine koristeineen. Ensimmäistä parveketta koristivat rivi joutsenia, jotka purivat välillä olevia lyyroja, toista ylempää parveketta taas koristivat yksinkertaisemmat harmaat ruusukkeet. Katto oli vaaleansininen valkoisine tähtineen. Esirippu taas kuvaili jotakin mielikuvitusmaisemaa raunioineen. Istumapaikkoina permannolla oli vain kovat penkit kiintonaisine selkänöjineen, joihin oli kiinnitetty suuret numeroliput, eikä aitioissakaan muunlaisia istumapaikkoja ollut. Kultauksista, sametista ja täytteistä tahi mukavista tuoleista ei jälkeäkään näkynyt.

Näyttämökoristeetkin olivat samaa yksinkertaista lajia ja oli ne maalannut joku käsityöläinen, jolla ei ollut käsitystäkään perspektiiviopista. Metsä, jossa kasvoi palmuja, koivuja, kuusia ja muita puita, joiden oksilla punaset ja siniset kukat yhtäkaaa kukkivat; palatsisali vihreine pilareineen, pari muunlaista huonetta ja kaupunki — siinä kaikki, ja ne muuttumattomina esiintyivät yhä uudelleen ja uudelleen. Pari sohvaa ja pöytä sekä neljä tuolia, siinä koko irtaimisto, jota käytettiin kuninkaanlinnaa ja myöskin mitä yksinkertaisimpia huoneita varten. Jos taas esitettiin joku sellainen näytelmä, joka vaati suurenmoisempia laitelmiä, oli teatterin johtajalla tapana silloin käydä teatteria harrastavissa perheissä pyytämässä lainaksi mattoja, huonekaluja, ruunuja y. m., tarjoten kohteliaasti

vastapalvelukseksi muutamia vapaalippuja näyttökseen.

Samoin oli pukujenkin laita. Historiallista tarkkuutta ei otettu huomioon, eikä parisataa vuotta käsittävästä ajanlaskuhairahduksesta kukaan välittänyt. Vaadittiin ainoastaan, että puvut olivat loistavia ja välkkyviä. Näytelmissä esiintyvä kuningas koristeltiin aina kultapaperista tehdyllä kruunulla ja kuningatar pitkällä kultakirjailulla samettilaahustimella. Arvatenkin oli pidetty mallina korttileikissä löytyviä olentoja.

Nykyaikainen »mise en scène» oli tuntematonta ja perspektiiveistä, sähkövalovaikutteista sekä näyttämölaitteiden pikkuseikkoihin asti ulottuvasta tarkkuudesta ei ollut aavistustakaan, vielä vähemmän vaadittiin mitään sellaista. Mutta sen sijaan oli vallalla vielä siihen aikaan velttoutumaton mielikuvitus, joka korvasi kaiken muun.

Oli joulujuhlain aika vuonna 1840. Kokonaisen vuoden kestäneen marttyyrikauden jälkeen tuossa Pestalozzilaisessa kidutuslaitoksessa oli rangaistusaikani vihdoin nyt loppunut ja olin saanut kaikki täydellisesti anteeksi. Ja rajattoman onnelliseksi tunsinkin itseni saadessani jälleen olla rakkaassa kodissani.

Vanhemmat sisarukseni puhuivat silloin usein keskenään teatterista, jossa he olivat joskus käyneet, sekä näytelmäkappaleista, joita siellä oli esitetty. Jännityksellä kuuntelin minä heidän kertomuksiaan ja aloin tuntea hillitsemätöntä halua saada nähdä jotakin tuollaista ihmeellistä.

Eräänä iltana sitten, kun olimme tulossa kotiin joistakin perhepidoista ja ajoimme teatterin ohi, näin minä kuinka se oli kirkkaasti valaistu ja kuinka väkeä virtanaan tulvi alas sen portaita myöten. Sydämeni pohjasta pyytelin minä silloin äidiltä, että joskus — vaikkapa sitten sen yhden ainoan kerran — saisין käydä siellä. Mutta äiti ei ottanut pyyntöjäni kuuleviin korviinsaakaan.

Kuuluisa Hornicke-Reithmeyerin oopperaseurue vieraili koko sen talven Helsingissä. Hornicke itse, seurueen johtaja ja tenoorilaulaja, oli komea mies ja kaikkien naisten suuri suosikki, jotavastoin taas seurueeseen kuuluvat neljä kaunista Reithmeyer-sisarusta, joista yksi joutui naimisiin porvoalaisen tohtori G. Wallgrenin kanssa, sytyttivät nuorten miesten sydämet ilmieliekkiiin. Tämä seurue esitti melkein kaikki siihen aikaan tunnetut suuret oopperat, sillä useampaan kuin kolmeen kertaan ei voitu samaa näytelmäkappaletta esittää. Teatteriyleisö oli näet vielä siihen aikaan siksi vähälukuinen.

Eräänä päivänä puikahdin minä silityshuoneeseen. Siellä ompeli neulojatar, mamsseli Mimmi, parhaillaan vaatekassa ja kamarineitsyt silitti alushametta. He keskustelivat innokkaasti teatterista, jossa he edellisenä iltana olivat olleet ja nähneet erään »hirveän hauskan kappaleen». Sen nimi oli »Don Juan» ja oli se loppunut siihen, että tuo sievä, kaunis mies oli suistunut suoraapäätä alas helvettiin tulilieskojen hulmahdellessa ylös hänen ympärillään.

Minä värisin kauhistuksissani ja kysyin: »Mitä oli tuo miesparka sitten tehnyt joutuakseen sinne?»

Ensin eivät he oikein tietäneet mitä vastata, vaan hetkisen tuumailtuaan sanoivat he:

»Hän piti liian paljon naisista.»

Minä vaivuin mietiskelyyn, mutta rohkenin kuitenkin hieman epäiltyäni kysyä: »Mutta pidänhän minäkin paljon äidistä ja vanhasta isoäidistä, ja Mimmi-mamsselista myös», lisäsin minä kohteliaasti — »joudunko sitten minäkin sinne?»

»Eihän toki! — Pienet pojat eivät joudu sinne.»

Tämä tynnytti kyllä minut hetkeksi — mutta levottomalta tuntui minusta kuitenkin tulevaisuuteen nähden, sillä eihän voinut varmuudella tietää, mitä sitten mahdollisesti tapahtuisi.

Jonkun ajan kuluttua senjälkeen kertoivat he taas minulle, että he olivat jälleen nähneet niin »kauhean hullunkurisen kappaleen», jonka nimi oli »Robert von Nordman» tahi »jotakin sentapaista». He kertoivat nyt kuinka tuo kaunis herra Robert, joka oli niin tyylikäs ja koreasti puettu, eräänä iltana käveli alakuloisena kuutamossa hautausmaalla laulaen jotakin kaunista laulua. Silloin nousivat vanhat nunnat ylös haudoistaan, joissa he olivat monet vuodet maanneet, ja alkoivat kuolinvaatteissaan tanssia masurkkua tuon Robert raukan ympärillä, joka väenteli itseään epätoivoissaan niin että kaikkien täytyi nauraa. Sillä ei hän tietänyt oikein mihin läksisi päästäkseen noista vanhoista ilkiöistä, vaan oli pakoitettu siellä hautausmaalla tanssimaan yhden kierroksen jokaisen kanssa. Se nyt oli niin hullunkurista, että tahtoi nauruunsa tikahtua, j. n. e.

Siitä hetkestä alkaen en minä löytänyt missään rauhaa, sillä minäkin tahdoin nähdä, kuinka nunnat nousivat ylös haudoistaan ja tanssivat hautausmaalla. Enkä minä hellittänyt hetkeksikään äitiä rauhaan, vaan pyytelin herkeämättä häneltä päästä teatteriin. Mutta aina turhaan, sillä joka kerran vastasi hän

minulle, että »niin pienet pojat eivät tavallisesti käy teatterissa». — Minun täytyi niinmuodoin kasvaa ja odotella — ja olla kateellinen vanhemmille siskoilleni, jotka jo olivat ennättäneet tuohon onnelliseen ikään.

Mutta kuinkas ollakaan; eräänä päivänä kuulin minä, että äiti ja sisareni aikoivat mennä teatteriin. — Minä en suonut hänelle hetkenkään lepoa, minä itkin, pyysin ja rukoilin vuorotellen, ja kun ei tästä koitunut odottamaani tulosta, panin minä toimeen sellaisen metelin, että äiti jo lopulta kokonaan väsyneenä heikollaan antoi minulle perään ja lupasi, että saisin tulla mukaan, kuitenkin sillä nimenomaisella ehdolla että istuisin teatterissa aivan ääneti ja hiljaa. Ja luonnollisesti lupasin minä ilomielin täyttää ehdot, joka kuitenkin oli helpommin sanottu kuin tehty.

Ilo ja riemu valtasi minut. Minä hyppelin ja pyöriskelin ympäriinsä koko päivän ja olin kuin kuumeessa, ja vähäväliä juoksin minä vanhan pöytäkellon luo katsomaan kuinka aika kului. Vihdoin oli kello 6 ja näytöksen piti alkaa puolituntia myöhemmin. Silloin kokoonnuimme kaikki eteiseen, jonne isäkin tuli katsomaan että lasten päälle puettaisiin hyvin, niin ett'eivät ne vain vilustuisi. Minun ylleni pantiin kaikista lämpöisin päällystakkini, jalkaani nahkavuoriset päällyssaappaat ja käsiini villaiset käsineet, kierrettiinpä vielä villavyö pari kertaa ympärilleni aivan kuin olisi pitkäkin matka kysymyksessä. Suuri kuomireki ilmestyi portaiden eteen, meidät kaikki sovitettiin hyvin rekeen, lähdettiin ja palvelija hyppäsi kuomin takapukille, pitäen lyhtyä kynttelipätkineen korkealla ilmassa valaistakseen pimeää kulkutietämme pitkin Bulevardikatua, jonka varsilla vain pitkien välimatkojen päässä jokunen savuttunut öljylamppu tuikki himmeää valoa. Ulkona oli pureva pakkanen, kuomireen ikkunat olivat jäähuurteessa ja lumi natasi jalaksien alla. — Vihdoin päästiin perille.

Meidän paikkamme olivat eräässä peräaitiossa. Ensin astui palvelija sisään ja levitti maton tahi rekinahkaset »lattiavedon» suojaksi. Sitten vasta istuimme me paikoillemme, äiti puettuna ketunnahkapäällysvaippaansa, jossa oli uhkea turkinkaulus, ja minä kauheasti päällysvaatteisiin tumpustettuna ja lakki päässä. Oli niin kylmä, että hengitys valkeana höyrynä näkyi suusta pöllähtelevän; sisällä oli melkein yhtä kylmä kuin ulkonakin.

Mutta kaikkea tällaista en ennättänyt ottaa huomiooni, sillä katseeni harhaili väen joukossa, joka kokoontui paikoilleen, ja koreassa esiripussa, sillä niin ihanaa maisemaa en vielä koskaan ollut kuvitellut voivan löytyäkään, ja erityisesti ihmettelin minä siinä kuvattuja kummallisia raunioita. Orkesterin paikalla istui joukko soittajia viuluineen, suurine torvineen ja patarumpuineen. Mutta he eivät soittaneet ja se harmitti minua.

Silloin kuului pienen kellon helinää esiripun takaa — sitten toisen kerran, jolloin samalla soittajat kävivät käsiksi käyriin tahi kohottivat torvet huulilleen, — kuuluipa pian kolmaskin helinä ja bum bum bum kumahti suuri bassorumpu, viulut alkoivat soida ja esitettiin alkusoitto.

Sinä iltana esitettiin Auberin »Fenella». Oopperaa »Porticin mykkä» olivat painoviranomaiset Pietarissa kieltäneet esittämästä, vaan voitiin se nimellä »Fenella» esittää täällä, samoin kuin Wilhelm Tell'kin »Kaarle rohkea»-nimisenä. — Silloin oli ne Nikolain ajat. — Komea Hornicke näytteli Masaniellon osaa, yksi kauneista Reithmeyer-sisaruksista esitti Fenellan elkeistä rikkaan osan ja herra Reithmeyer esiintyi Pietrona.

Vihdoin kohosi esirippu. Minä kiljahdin ja unohtaen lujat lupaukseni huudahdin kovaa »mamma, mamma! katsohan! katsohan kuinka koreaa!» Yleisö kääntyi katsomaan taakseen ja töllisteli minua samalla kuin jotkut huusivat »hiljaa! — hiljaa!»

Mutta äiti nykäsi äkkiä minua käsivarresta ja kuiskasi varovasti: »ole vaiti paikalla ja istu hiljaa, muuten täytyy Björkqvistin, joka seisoo käytävässä, viedä sinut heti kotiin.»

Kuultuani tämän hirvittävän uhkauksen, asetuin silmänräpäyksessä äänettömäksi, enkä uskaltanut sormeanikaan liikauttaa, vaikkakin tuntui vaikealta hillitä itseäni. Minä tuijotin vain ja katselin, sillä niin ihania kasvoja en koskaan ennen ollut nähnyt, enkä niin loistavia pukuja, enkä myöskään koskaan kuullut niin kaunista laulua. Minä ihmettelin vain ja ihailin. — Mutta kun sitten Fenellan suuremman elkeellinen kohtaus alkoi, harmitti minua, että hän ainoastaan huijoi käsillään niin hirvittävästi eikä laulanut niinkuin muut, ja minä kysyin hiljaa äidiltä: »miksi hän ei laula? eikö hän osaa?» — »Se kuuluu asiaan — hän on mykkä», vastasi äiti. — »Vai niin, onko hän kuuromykkä?» — Ensimmäinen näytös loppui ja esirippu laskeutui.

Silloin otti äiti käsille pussillisen omenoita, rusinoita ja kotona valmistettuja paahdemanteleja, joita me sitten syödä popsittiin väliajan kuluessa. Siihen aikaan ei näet teatterissa ollut minkäänlaista tarjoiluhuonetta, jossa olisi saanut virvokkeita.

»Onko sinulla kylmä, poikasi?» kysyi äiti.

»Ei ensinkään», vastasin minä, pitäen moista kysymystä perin ihmeellisenä ja tarpeettomana, sillä

minähän olin kuin hehkuvassa kuumeessa ja tunsin kuinka hikoilin tumpustettuna ylenpalttiseen vaatepaljouteen. Mutta ei ollut nyt aikaa ajatella tällaista, sillä olihan niin paljon katsomista. Suuri kattoruunu, jossa oli kaksitoista öljylamppua ja jonka alle oli laitettu teräslangoista verkko putoilevia lasisiruja varten lampunlasien särkyessä, nostettiin nyt ylös ja hävisi se näkyvistä katossa olevaan aukkoon. Meidän paikaltamme voi helposti nähdä, kuinka kaksi miestä ullakolla leikkeli lamppujen sydämiä, puhdisteli savuttuneita lampunlaseja ja asetteli särkyneiden sijaan uusia. Samaan aikaan puuhaili pari miestä myöskin näyttämön laiteella, jossa kuusi lamppua paloi kahdenpuolen kuiskaajaluukkua, laitellen lamput kuntoon ja puhdistuen niitä.

Hetkisen kuluttua kohosi esirippu jälleen, ooppera jatkui edelleen ja minun mielenkiintoni kohosi näytös näytökseltä. — Tuli sitten viimeinen näytös. Näyttämön tausta kuvasi Vesuviusta, vahinko vain, arvelin minä, että kahden, vuoren juurella kasvavan ruusupensaaseen piti peittää puolet koko vuoresta. Oli yö ja kuutamo ja lamppujen valo oli väännetty aivan pieneksi, niin että näyttämöllä oli pimeää. Kuuta — himmeäksi hijottu lampunkupu kyntteli sisässä — kuletteli joku ullakolta käsin teräslangassa hitaasti edestakasin, ikäänkuin hiljalleen heiluvaa heiluria. Mutta silloin ei minulla ollut aikaa kiinnittää huomiota tuollaiseen luonnonilmiöön.

Kun sitten viimeisen näytöksen lopulla suuri mielipuolikohtaus oli alkanut, näytteli Hornicke-Masaniello rajuin liikkein, huitoen käsiään ja jalkojaan ja hoippuen sinne tänne aivan niinkuin joku päivä sitten olin nähnyt erään humalaisen miehen tekevän meidän pihamaallamme. Minä luulin, että hän oli juonut itsensä humalaan väliajan kuluessa, enkä minä silloin enää voinut hillitä itseäni, vaan, unohtaen äskeisen uhkaavan varoituksen, huudahdin minä:

»Herran tähden, katsokaa — hän on varmaan juonut itsensä humalaan tahi tullut hulluksi!»

Yleisö alkoi ympärilläni nauraa ja jotkut huusivat jälleen: »hiljaa — hiljaa!» Äiti pani äkkiä kätensä minun varomattoman suuni eteen ja olisi epäilemättä vienyt minut ulos, joll'ei oopperakin melkein samassa olisi loppunut.

Sillä katso! Ukkosen jylistessä rautalevystä ja salamoiden leimahdellessa karpäsruiutputkesta, repeytyi Vesuvius yht'äkkiä kahtia ylhäältä alas asti, halkeama oli veripunainen ja sen huipulla oleva ilotulituslaitelma singautteli säkeniä yltympäri. Minua värisytti nähdessäni tuon tultasuittavan vuoren ja olin vähällä kiljaista jälleen, vaan sain pidätetyksi itseni. Samassa laskeutui esirippu ja näytelmä loppui. —

Kun minä sitten monien aikojen perästä sain nähdä Vesuviuksen todellisuudessa, ei se tehnyt minuun lähimainkaan niin mahtavaa vaikutusta. Niin suuri on mielikuvituksen voima.

Kotimatalla reessä istuessamme sain minä kosolta nuhteita sopimattomasta käytöksestäni, josta muuten seurasi, että tämä minun ensimmäinen teatterissakäyntini jäi myöskin pitkäksi aikaa ainoaksi.

VI.

MUMMO[1].

[1] Mormor-sanana olen suomentanut mummoksi eroitukseksi isoäidistä (farmor) teoksen alkupuolella. Suomentajan huomautus.

Tuskin voi ajatellakaan kahta suurempaa vastakohtaa kuin isoäiti ja mummo[1] sekä sisäisiin että ulkonaisiin ominaisuuksiin nähden. Toista heistä lähestyttiin arkatuntoisella kunnioituksella ja toisen luo taas juostiin sulkeutuaksemme rakkautta uhkuvaan syliin. Mummo oli nuoruudessaan ylistetty kaunotar — tummaverinen, mustatukkainen ja ruskeasilmäinen — jonka ryhti oli komea ja ylpeä. Isoäiti sitävastoin oli vähäpätöisen näköinen ja punatukkainen, joka lasketteli usein leikkiä ulkomuodostaan. Mummo oli ankara, totinen ja vaativainen ja vietti päiviään mieluummin yksinäisyydessä, kaukana muusta maailmasta, josta hän ei vähääkään välittänyt. Isoäiti taas oli iloinen ja vilkas vielä vanhanakin, oli kaikesta huvitettu, rakasti maailmaa, sen huvituksia ja seuraa. Toinen edusti syvää, kaiken lohdutuksen hylkäävää surua, toinen taas elämän iloa, ja kuitenkin olivat he eräässä suhteessa yhtäläisiä. Molemmat olivat jaloja, ylevämielisiä ja hyväsydämisisiä naisia.

[1] *Charlotta Helena Hästesko* Malagårdista oli vuonna 1790 mestatun eversti Johan Henrik Hästeskon ja hänen puolisonsa Beata Helena von Morianin tytär, syntyi 1776 ja kuoli 1850 Daalintehtaalla.

Mummo oli täyttänyt jo viisitoista vuotta kun hänen isänsä, tunnettu Anjalan mies, vuonna 1790 laski päänsä mestauslavalle, ja voikin hän senvuoksi tuntea täydellisesti sen suuren surun katkeruutta, joka isän mestauksen jälkeen oli kodissa painajaisena, kodissa, joka nyt yht'äkkiä oli kadottanut iloisen ja vierasvaraisen leimansa, muuttuen murheen ja yksinäisyyden tyyssijaksi. Jo nuoruudestaan asti tottui hän täten näkemään kaikki ympärillään puettuna mustaan ja niin syvään suruun, ett'ei sitä edes kaikki parantava aikakaan voinut lieventää. Nämä aikaiset vaikutelmat näyttävät sittemmin lyöneen leimansa koko hänen elämäänsä.

Monta hänen nuoruusvuottaan kului näin hyljättyssä yksinäisyydessä, elellessään yhä ja aina lohduttoman äitinsä kanssa Mälkilän tilalla Perniön pitäjässä. Vihdoin alkoi hän kuitenkin jälleen joskus näyttäytyä entisissä seurapiireissään ja tutustui tällaisessa tilaisuudessa kerran nuoreen tehtaanomistajaan Wolter Peterséniin[1] (joka oli samaa sukuperää kuin aatelissuku af Petersén Ruotsissa).

[1] *Wolter af Petersén*, vuorineuvos Jan Adam Petersénin ja hänen puolisonsa Fredrika Wittfoothin poika, syntyi 1774, tuli ylioppilaaksi Turussa ja sitten Turun hovioikeuden notaarioksi 1794, Björkbodan ja Kemiössä sijaitsevan Daalintehtaan omistajaksi 1797, sai vuorineuvoksen arvonimen ja aateloitiin 1810. Kuoli vuonna 1841.

Tehtaanomistaja oli silloin vasta 24 vuotias ja oli ulkomuodoltaan miellyttävä ja käytökseltään puoleensavetävä, iloluontoinen ja tavallista lahjakkaampi. Kun hänen molemmat vanhempansa edellisenä vuonna olivat kuolleet melkein samaan aikaan, oli hän sitäpaitsi nyt yksi Suomen rikkaimmista miehistä, omistaen Daalin ja Björkbodan tehtaot kaikkine niihin kuuluvine tiluksineen. Eipä näinollen ole ihme, jos hän olikin — ajatellessa niinkutsuttua loistavaa naimiskauppaa — erittäin mieluinen henkilö Turun seurapiireissä, joissa monta suunnitelmaa punottiin, jotta tämä nuori mies pauloihin saataisiin. Mutta kun hän sitten kerran sai nähdä kauniin neiti Hästeskon, oli hänen valintansa samalla tehty. Tämä avioliittoaije ei kuitenkaan ollut niinkään helppo toteuttaa, sillä vaikeuksia ilmeni molemmin puolin. Morsiamen äiti oli liian ylimysvaltainen nainen tahtoakseen nähdä tyttärensä solmivan porvarillisen avioliiton, jonka kautta hän, moninkertaisesti ylhäistä sukuperää oleva neiti, tulisi vain aatelittomaksi tehtaanomistajan rouvaksi, eikä miksikään »hänen armokseen». Pitäen tätä ajottua liittoa suoranaisena epäsäätyisenä avioliittona, asettuikin hän, huolimatta tyttärensä mielestä ja nuoren Petersénin taloudellisesta asemasta, aivan kokonaan heidän liittoaan vastaan. Tätä ajatellessa täytyy muistaa millainen oli sen ajan käsitys säätyeroituksesta ja olisi oikeastaan itsensä ollut nähtävä tuollainen sukuyrpeyden esikuva voidakseen nyt meidän aikanamme, joka tasoittaa kaikki tuollaiset ennakkoluulot, käsittää hänen katsantokantaansa. — Toiselta puolen löytyi taas sellaisiakin, jotka yrittivät pidättää rakastunutta nuorta miestä tällaisesta liitosta, sillä valtiopetoksesta ainoastaan muutama vuosi sitten mestatun isän muisto peitti vielä silloin koko tuon perheen jonkinlaiseen suruhuntuun. Vihoviimein sai nuorten molemminpuolinen mieltymys toinen toiseensa voiton vastustuksesta. Sulhasen henkilökohtainen herttaisuus ja muuten huomattava asema teki kuitenkin vaikutuksensa niin että pitkien ja lujien kieltämisien jälkeen äiti vihdoin antoi myöntymyksensä, jonka jälkeen häät joulupäivänä vuonna 1799 vietettiin Mälkilän surutalolla. Mutta sensijaan pidettiin kahta vertaa iloisemmat ja upeammat tupaantulijaispidot Björkbodassa.

Hilpeää, suruista vapaata elämää vietti nuori pari sitten suurella maatilallaan, joka muodostui senaikuisen pääkaupungin, Turun, ylhäisten seurapiirien kokoontumispaikaksi, ja pian tuli Björkboda yhtä kuuluisaksi ruokapöytänsä erinomaisuudesta ja kellarinsa rikkaasta sisällöstä, kuin sen isäntäväki herttaisuudesta ja suuresta, laajasta vieraanvaraisuudesta, jota se tarjosi niin tavattoman miellyttävästi. Siellä pidettiin pitoja pitojen perästä, talvella ja kesällä, jolloin pöydät suorastaan notkuivat tarjottavain ruoka-ainesten alla ja viini vuoti loppumatta leikkipuuhien ja juttelun sujuessa hilpeästi, maljoja maistellessa, puheita pidellessä ja lauluja kajautellessa aina pikkutunneille saakka. Sellainen oli ajan tapa, maljojen ja hauskojen pöytälaulujen aikana, jolloin ei kohtuudesta ja hillitystä ilosta välitetty; ja olipa seura toisinaan remahtanut sangen repäsevään riemuun, niin että sittemmin sanottiin sen luiskahtaneen jo liiallisuuteen.

Vanhemmat ja järkevämmät ainekset, joita joukossa löytyi silloin niinkuin ainakin, alkoivat jo ihmetellä ja pelätä mihin tuollainen villitön ja kallis elanto veisi, ja yrittivät he ajoissa varoittaa nuorta tehtaanomistajaa. Silloin tapahtuikin äkkiä nopea muutos, jonka tuona romantiikkaan taipuvaisena aikana katsottiin johtuneen yliluonnollisesta syystä. Se on sitten muuttunut taruksi suvun keskuudessa ja paikkakunnalla. Kerrottiin näet että kun Petersén eräänä iltana, ylen ylellisten vieraskemujen kestäessä, oli mennyt maanalaiseen kellariin noutamaan lisää viinejä, oli hän ahtaassa porraskäytävässä tavannut äitinsä haamun, joka oli kohottanut kätensä varoittavaan asentoon. Nuori tehtaanomistaja oli silloin, kauhistuksen valtaamana nähdessään tuon näyn, kiirehtinyt takaisin pitoseuraan, ja siitä hetkestä alkaen oli Björkbodassa alettu viettää maltillisempaa elämää.

Vaikka puoliset Petersén olivatkin luonteiltaan niin tavattoman erilaisia, oli heidän suhteensa toinen toiseensa kuitenkin mitä hellin ja rakkain. Aviovaimo oli luonteeltaan yltiöpäinen ja intohimoinen,

vuoroon hulmahtaen äärettömään iloon ja taas vaipuen mitä syvimpään suruun. Mies sitävastoin oli järkähtämättömän tyyni, hyväluontoinen ja maltillinen, kohteli ymmärtäväisesti aina lempeydellä ja pitkämielisyydellä vaimonsa kiivautta, joskin hänen ehkä useinkin täytyi mukautua hänen vaatimuksiinsa, mutta sen hän teki nurkumatta säilyttääkseen hyvän molemminpuolisen ymmärtämyksen ja yksimielisyyden.

Huolimatta siitä, että Björkbodassa paljon aikaa ja varoja uhrattiin hauskaan seuralämään, osasi Petersen kuitenkin saavuttaa itselleen mainetta myöskin yhtenä maan parhaista maaruhtinoista ja tehtaanomistajista, ja kohosi huomattavaan asemaan suurten teollisuusmiesten joukossa Suomessa. Senpävuoksi keisari Aleksanteri I, joka koetti hankkia äsken haltuunsa saamansa maan merkkimiesten suosiota itselleen, jo heinäkuussa vuonna 1810 kohotti hänet aatelissäätyyn, jolloin hän otti nimekseen af Petersén. Samana vuonna joulukuussa nimitettiin hänet vuorineuvokseksi, jolloin hän siis sai osakseen korkeimmat suosiosoitukset, mitä yksityishenkilölle oli mahdollista. Nämä molemmat kunnianosoitukset, jotka hänelle itselleen mairittelevasti osoittivat itsevaltiaan armollisuutta, lienevät olleet kuitenkin vielä tervetulleemmat hänen puolisolleen, joka täten tuli tasa-arvoiseksi seurapiirinsä kanssa, ja kaikessa tapauksessa vieläkin tervetulleemmat hänen aatelissukuisuuteen ankarasti nojautuvalle anopilleen Mälkilässä, joka senjälkeen katsoi soveliaaksi käydä jo vierailulla tyttärensä luona Björkbodassa.

Onni ja menestys näytti tehtaanomistajaa seuraavan. Kaikkien kunnioittamana ja varakkaana, onnellisena eleli hän kauniin puolisonsa kanssa nousevan, toivorikkaan lapsiliudan ympäröimänä ja näytti näinollen tulevaisuus välkkyvän hänelle loistavimpana. Mutta pian oli kirkas taivas vetäytyvä synkkään pilveen. Alussa vuotta 1813 kuoli perheen nuorempi poika, nimeltään Wolter, seitsenvuotiaana. Suuri ja katkera suru valtasi vanhemmat rakkaan lapsen kuoltua ja varsinkin äiti vaipui pitkäksi aikaa lohduttomuuteen. Tuskin olivat sitten syvät suruhaavat alkaneet parahiksi parantua, kun jo seuraavana vuonna perhettä kohtasi toinen kuolonsanoma — vanhempi pojista, Jan Adam, kuoli Turussa kolmentoista vuoden vanhana. Kun tämä kuolinsanoma saapui Björkbodaan, huudahti äiti syvän tuskan valtaamana: »Jo tämä nyt riittänee», antautuen senjälkeen toivottoman surun valtaan niin täydellisesti kuin ainoastaan hänen kaltaiselle kiihkoiselle, intohimoiselle luonteelle on mahdollista. Kun hänen rakas poikansa, josta hän enimmin oli pitänyt, oli kuollut, tuntui hänestä kuin olisi auringon valo sammunut ja maailma lakannut olemasta. Ja hän vetäytyikin tyyten syrjään maailman humusta, eikä tahtonut nähdäkään ketään, ja tuo iloinen koti, jossa vielä äsken vierailulla kävijöitä vilisi, muuttui yhtäkkiä yksinäiseksi ja synkäksi. Päiväkaudet voi hän maata sohvallaan itkien, ottamatta kuuleviin korviinsakaan lohdutuksen sanoja, ainoastaan valitellen ja tuijottaen eteensä. Tuo pohjaton murhetuska, joka hänen ympäristöönsä näytti milt'ei järjettömältä, ei ollut ohimenevää laatua niinkuin hänen muut kiivaat tunnelmansa tavallisesti, vaan kesti sitä monta vuotta, eikä se koskaan tyyten loppunutkaan. Pitkien aikojen perästä näytti se jonkunverran tyyntyvän. Kerrotaan näet, että hän olisi näyssä tai unessa nähnyt, kuinka tuo rakas vainaja oli tullut hänen vuoteensa ääreen pyytäen: »Äiti rakas, minulla on niin vaikea olla haudassani. Sinun surusi ja kyyneleesi eivät anna minulle rauhaa.» Tämä oli vaikuttanut häneen niin voimakkaasti, että hän oli hillinnyt surunsa ja alkanut vähitellen palata ja mukaantua jälleen tavallisiin elintapoihin ja elämänhuoliin.

Näihin aikoihin palasi perheen ainoa elossa oleva lapsi, silloin seitsentoistavuotias tytär Charlotta (minun äitini) Tukholman kasvatuslaitoksesta kotiin, joka seikka luonnollisesti herätti jälleen eloon entisen iloisemman elämän talossa. Äidin oli nyt tyttärensä vuoksi pakko jälleen näyttäytyä maailman humussa, ottaa osaa sen tarjoamiin viihdykkeihin ja huvituksiin ja pian näkikin hän jälleen talonsa täynnä vieraita — mutta nyt puuttui hän kaikkeen tällaiseen vain täyttääkseen velvollisuutensa, eikä suinkaan omasta halustaan. Isän tehtäväksi etupäässä jäikin näinollen opastaa tyttärtään, hänen silmäteräänsä, maailman kouluun, jossa Charlotta, nuori, kaunis ja miellyttävä kun oli, viehätti pian kaikki, joiden seuraan vain tuli. Pian joutuikin hän avioliiton satamaan (1821).

Kun Petersén sitten erään kerran talvella vuonna 1832 oli matkalla Turusta kotiinsa, tavoitti hänet kova lumipyry, joka esti häntä jatkamasta matkaansa ja pakoitti hänet yöpymään Sauvon majataloon, jossa hän sitten paneutui levolle jääkylmiin vuodevaatteisiin. Tästä seurasi, että häntä yöllä kohtasi ankara halvaus, jättäen uhrinsa aivan herpouksiin ja mykäksi. Tällaisessa tilassa oli hän kauan; vasta parin vuoden perästä ja vähitellen sai hän takaisin kykynsä puhua tahi oikeammin soperrella muutamia katkonaisia, tolkuttomia sanoja; muisti oli häneltä hävinnyt, eikä se enää palannutkaan. Hän ei tuntenut edes lähimpiä omaisiaankaan. — Ja näin vierähti vuosi vuoden perästä. Vähitellen voimistui hän kuitenkin niin paljon, että voi pienten lasten tavoin opetella tavaamaan ja sitten hiukan kirjoittamaan ja laskemaan. Ennen niin voimakas mies oli kokonaan murtunut.

Oli luonnollista, ett'ei Petersén onnettomuustapauksensa jälkeen itse kyennyt enää hoitamaan tehtaitaan ja tiluksiaan, jotka minun vanhempani sitten ottivat huostaansa; mummo taas muutti halvautuneen miehensä kanssa Björkbodasta Daalintehtaalalle, joka oli kauempana muusta maailmasta ja rauhallisempi. Siellä eli tuo vanha valkopartainen äijä vielä monta vuotta, oli ärtyisä ja kärtyinen kuin

lapsi ja vietti päiviään istuen enimmäkseen suuressa nojatuolissa piippua poltellen ja tuijotellen tylsämielisin katsein eteensä. Juuri sellaisena on hän minun muistissani säilynyt. Vihdoin taittoi kaikkivapauttava kuolema hänen elämänlankansa joulukuussa vuonna 1841.

Vaikkapa vanhuksen yhdeksän vuotta kestänyt sairaus olikin ollut omiaan valmistamaan mummoa odottamaan miehensä kuolemaa, joka ei toki voinut muuna esiintyä kuin suoranaisena vapauttajana kärsimyksistä, antoi kuitenkin tämä kuolemantapaus hänelle jälleen aiheen suruun, joskaan se ei muodostunut nyt yhtä syvälliseksi ja mielettömäksi kuin hänen poikainsa kuoltua. Nyt eroittautui hän yhä täydellisemmin pois maailmasta, eikä hänen luonaan enää käynyt muita kuin minun vanhempani ja me lapset. Hän ei pukeutunut enää koskaan muunlaiseen vaatetukseen kuin mitä synkimpään surupukuun; mustaa villapukua hän käytti ja valkoista, korkeapäärmeistä esiliinaa sekä pitkää, valkoista, alaskääntyvää kaulusta, ja päässä oli hänellä aina valkoinen poimumyssy. Sellainen oli senaikuinen surupuku, soma ja samalla juhlallisen vakava. Huonekalut hänen huoneustossaan maalattiin mustiksi ja päällystettiin valkoisilla vaatteilla. Eivätkä kukatkaan puutarhassa saaneet erivärisinä loistaa, niidenkin piti olla surun värejä — valkoinen ja musta — ja ainoastaan valkoisia ja mustantumia kukkasia siellä nähtiinkin. Ei yhtään kirjaa, ei minkäänlaista sanomalehteä hän suvainnut, sillä hän ei enää tahtonut tietää mitään päivän tapahtumista. Hän näytti hyvin tyytyvän siihenkin, kun sisältäni joskus sai kuulla, että joku hänen tuttavistaan oli kuollut. Silloin nyökkäytti hän hiljaa päätään ja sanoi lyhyesti: »Vai niin! siis hänkin on nyt kuollut!» Siihen supistui koko hänen yhteytensä muun maailman kanssa.

Sitäpaitsi pystytti hän muistomerkin, pyöreän graniittipatsaan erityisine jalustoineen ja rautaisine suru-uurnineen, joka häntä alituisesti muistuttaisi kuolleesta elämäntoveristaan. Patsaaseen oli kultakirjaimin kaiverrettu lause: »Wolter af Petersénille, hänen luokseen ikävöivältä puolisoltaan». Tämä pylväs oli niin asetettu, että hänen silmänsä salin ikkunoista aina voivat sen nähdä. Suureen saliin asetti hän seinälle kauniin alttaritaulun, jonka Godenhjelm oli maalannut ja joka esitti tapausta Kristus Getsemanessa. Taulu ulottui lattiasta kattoon asti ja täytti milt'ei kokonaan yhden poikkiseinistä. Mummon kuoleman jälkeen lahjoitettiin se Dragsfjärdin kirkkoon. Tämä taulu toi yhä selvemmin esiin sen tunnelman, mikä tässä kodissa vallitsi, jossa ei tuolia saanut paikaltaan liikauttaa, ei pölyhiukkasta löytyä huonekalujen pinnalla eikä likapilkkaa lumivalkoisilla lattiamatoilla. Surusta, hartaudesta ja järjestyksestä piti siellä kaiken kertoa ja muistuttaa. Toisella puolen alttaritaulu, toisella vainajan muistomerkki!

Yhtä puhdas ja siisti oli mummon koti ulkoapäin kuin sisältäkin. Puutarha oli vanhanaikainen laitelma penkereineen, joita suorat, nelinurkkaiset käytävät paloittelivat tasaisiksi leikattujen sireeni-, jasmiini- ja ruusupensaikkojen ympäröiminä. Tiet olivat aina vastikään ja niin siroasti haravoidut, että tuskin uskalsi niitä pitkin astua askeltakaan, sillä pelkäsi siihen jälkiä jättävänsä. Siellä oli mitä suuremmoisimpia hyötymansikka-aloja, suuria ijänikuisia omenapuita, luumuja ja kirsikoita, joita me mielinmäärin saimme omiksi tarpeiksemme veroittaa saamatta nuhteita.

Meidän perheessämme oli tullut tavaksi käydä joka sunnuntai, varsinkin kesäaikaan, vierailulla vanhan mummon luona Daalintehtaalla. Minusta, joka silloin vielä lapsuusvuosiani vietin, tuntui aina kuin olisin tullut toiseen maailmaan, sillä kaikki siellä oli niin erilaista, niin hiljaista ja juhlallista verrattuna omaan kotiimme Björkbodassa, joka oli elämää ja hyörintää ja useimmittain vieraita täynnä.

Hetkisen perästä tulomme jälkeen oli mummolla tapana lukea päivän saarna ja sen hän lukikin erinomaisen hyvin, kovalla ja selkeällä äänellä. Tämä osa rakkaista vierailuistamme mummon luona muodostui minulle aina ikävimmäksi, sillä saarnan aikana täytyi minun istua aivan hiljaa ja hartaan näköisenä ristissäkäsin kuunnella sitä, vaikkakin samalla kärsimättömästi odotin saarnan loppua päästäkseni kauniiseen puutarhaan. Alussa yrittelin minä kuitenkin pitää ajatuksiani koossa, mutta ne harhailivat liiaksi hajallaan ja olivat liian kehittymättömiä voidakseen käsittää ja seurata Wallin'in korkeaa ja vertauskuvallista kukkaiskieltä. Pian liitelivätkin ne muihin asioihin ja kiintyivät maallisiin seikkoihin.

Silloin älysin minä karpäsen, joka astuskeli pitkin erästä kattoruunun kynttilää ylös ja alas, alas ja taas ylös, kunnes näytti kyllästyvän siihen ja lentää hurauti haarakynttiläjalkaan, jossa se uudisti äskeisen temppunsa. Sitten siristi se siipensä jälleen ja porhelsi suoraan yli salin eräaseen muotokuvaan, istuen keskelle muotokuvan nenää ja tehden siitä lyhyitä tepastuksia milloin kuvan leukaan, milloin poskille. — Mutta pian kadotin minä sen näkyvistäni ja se hävisi puitteiden kuvioihin. Sensijaan huomasin minä samassa auringonsäteen, joka sukeltautui esiin raollaan olevasta vierashuoneen ovesta ja joka kirkaspiirteisesti heijastui lattiamatolle. Minä katselin sitä tarkkaavaisesti, näin kuinka se hiljaa siirtyi kuviosta toiseen ja vähitellen läheni kaakeliuunin nurkkaa, ja minä tiesin vanhastaan että silloin kuin se sinne määräpaikkaan ennättää, silloin myöskin saarna tavallisesti loppui. — Ja vihdoinkin se sinne ennättänyt! Minä kuulin kuinka mummo samalla pani kirjansa kiini ja sanoi amen, jolloin kaikki nousivat ylös ja menivät kiittämään mummoa kauniista saarnasta, joka luonnollisesti oli kuulijoita vahvistanut ja heidän mieliään ylentänyt. Mutta ei silloin enää monta

minuuttia viipynyt ennenkuin jo olin puutarhassa, jossa sitten leikittelin sen lyhyen hetken, joka vielä oli vapaasti käytettävänäni ennen päivällisateriaa.

Sellaista perikuvaa kuin hän, jonka leimana oli vakavuus ja ankaruus, kuitenkin liittyen yhteen hyvyyden kanssa, suru, hartaus ja todellakin ylevä, arvokas esiintyminen, sellaista tuskin enää nähdään, sillä meidän aikamme ei sellaisia synnytä. Ja vaikkakin me jonkunverran pelkäsimme hänen terävää, arvostelevaa katsettaan ja hänen kulmakarvojaan, jotka helposti rypistyivät kokoon jos hän vain huomasi likapilkun jonkun vaatteissa tai jonkun sormet punaisiksi marjapensaiden jäleltä, niin pidimme me kuitenkin hänestä sydämenpohjasta. Mielellämme menimme me hänen luokseen, sillä hän oli kaikesta huolimatta hyvä ja ystävällinen meille, ja hän oli sanomattoman huvitettu nähdessään meidän nauttivan kaikista leivoksista, marjoista, hilloista ja makeisista, joita meille runsaasti tarjoiltiin. Pieniä, ikävöityjä juhlahetkiä olivat tällaiset mummon luona käynnit meille lapsille, vaikka vanhempani taas eivät niitä kaikinpuolin hyväksyneet, sillä he ajattelivat että ne herättivät himoa tällaiseen. Mutta silloin pyyteli mummo aina meidän puolestamme, tuumien: »Antakaa rakkaiden lasten saada niin paljon kuin tahtovat; hehän ovat niin harvoin täällä, ett'ei siitä mitään vaaraa koidu». Isä suostui silloin, mummo iloitsi siitä, että »lapsilla» oli hauskaa, ja me olimme sydämenpohjasta kiitollisia.

Hän oli erittäin hyväntekeväinen, mutta mieluummin kaikessa hiljaisuudessa. Köyhät lesket tehtaalla pitivät häntä hyvänä kaitselmuksenaan. Ja jos jonkinlainen suurempi vahinko tai onnettomuus oli kohdannut jotakin sukulaista tai ystävää, silloin ojensi hän vapaaehtoisesti todellisesti auttavan kätensä.

Syvällinen, pitkäaikainen suru oli aiheuttanut hänelle maksataudin, joka sitten pitkien tuskien jälkeen sammutti hänen elämänsä joulukuussa vuonna 1850. Hän oli kuollessaan 75 vuotias.

VII.

SUUR-ISOÄITI.

1841.

Kuinka usein seisoinkaan ihmetellen ja kysyväisenä hänen ja hänen miehensä suurten muotokuvien edessä, jotka riippuivat erään salin seinällä Björkbodassa, ja kuinka usein kuulinkaan seurapiirissämme, varsinkin isäni kertovan hänen synkistä elämäntarinastaan! Minä olin silloin vielä lapsi, mutta kuuntelin kuitenkin tarkkaavaisesti kaikkia yksityiskohtiakin, jotka syöpyivät syväle nuoreen mieleeni, ja usein värisytti minua ajatellessa tuota kamalaa näytelmää. Epäilemättä jo nyt useat noista kertomuksista ovat muistista himmenneet, vaan muutamia on kuitenkin kulumattomina säilynyt mielessäni ja ovat ne ehkä omiaan jossain määrin herättämään lukijan mielenkiintoa.

Me sisarukset olimme ruvenneet kutsumaan häntä Suur-isoäidiksi erotukseksi hänen tyttärestään, joka oli meidän oikea mummomme.

Puoli vuosisataa oli Suur-isoäiti jo ollut leskenä ja asui erillään muusta maailmasta yksinäisyydessään, useammassa sukupolvessa perintönä kulkeneella Mälkilän säteritilalla Perniön pitäjässä. Tila oli aivan lähellä kirkkoa ja vallonmaantietä. — Oli tullut lujasti velvoittavaksi tavaksi, että kun meidän perheemme keväisin muutti Helsingistä Kemiön pitäjässä olevalle maatilalleen ja syksyisin päinvastoin, silloin aina piti poiketa Mälkilään välttämättömälle vierailulle. Olisikin ollut suuri hairahdus ja virhe, jos tuo vierailu kerrankaan olisi laiminlyöty.

Kun suuri perhevaunumme kääntyi vallonmaantieltä Suur-isoäidin taloon johtavalle syrjätielle, lensivät ajatukseni vilkkaasti menneisiin aikoihin ja tarinoihin, joita olin kuullut ja katseeni kiintyi kysyväisenä ja ihmetyksen vallassa jokaiseen silmiini osuvaan esineeseen. Sillä vaikka olinkin vielä täysi lapsi — olin 9 vuotias kun hänet viimeisen kerran näin — olin kuitenkin jo kuullut niin paljon siitä historiallisesta näytelmästä, joka tuossa talossa oli näytelty, olin kuullut hänestä itsestään, hänen verrattomasta kauneudestaan, hänen ylpeydestään, suruistaan ja kärsimyksistään, että mielikuvituslentoni oli kiihoittunut ylimmillään. Minusta tuntui, tultuani itse paikalle, kuin näkisin kaiken kuulemani henkiin heränneenä.

Täällä oli kaikki erilaista siihen katsoen mitä muualla jo ennen olin nähnyt, ja minusta tuntui kuin olisin muuttanut menneelle vuosisadalle, Kustaa kolmannen aikoihin, sillä kaikessa ilmeni jonkunlaisen suurellisuuden henki ja leima, suurellisuuden, joka oli ollut vallalla, vaan sittemmin hävinnyt.

Rakennus oli pitkänlanttä, vanha, yksikerroksinen puutalo tyyliin soveltuvine korkeine, kulmikkaine taitekattoineen, ylisoppineen ja vihreine ikkunaluukkuineen ja ympäröi sitä penkereittäin järjestetty puutarha suorine, jäykkäpiirteisine käytävineen, joiden varsilla korkeat, tasalatvaiset sireenipensaikat kasvoivat ja kulmissa kohosi neljä päivänvarjon ja hatun muotoiseksi leikattua kuusta. Korkeat, satavuotiset vaahterat ja jalavat, jotka lähinnä rakennusta kasvoivat, peittivät sen salaperäiseen hämärään.

Me ajoimme hyvin hoidettuun ja haravoituun pihaan, pysäytimme hevoset ulkonevan eteizrakennuksen eteen ja astuimme sisään pimeään ja kylmään eteiseen, jossa meidät nöyrästi ja lakkaamatta niijaava palvelusväki vastaanotti. Käytiin sitten suureen, helmenvärisellä paneelilaudoituksella ja harmaaksi maalatulla aivinaisella seinäverhoituksella varustettuun saliin, jonka toisessa päässä ammotti äärettömän suuri, avonainen takka. Huonekaluja oli huoneessa vähän, mustia nahkapäällystuolia, jotka jäykkinä seisoivat pitkin seinävarsia.

Salista johti tiemme vierashuoneeseen, jossa Suur-isoäiti itse, kolmisen askeleen päässä kynnyksen sisäpuolella, otti vastaan syvään kumartavan ja niijaavan ja hänen kättään suutelevan vierasjoukon. Vierashuonekin oli suuri ja huonekalut kaarevaa rokokotyylillä, täyskullatut ja päällystetyt vihreäraitaisella silkillä. Ikkunain välissä oli suuri kultapuitteinen peili ja pöytä marmorikansineen. Sohvan yläpuolella vanhanaikainen kello ja seinillä muutamia perhemuotokuvia puuteroitujen tekotukkain ajoilta. Toisen ikkunan vieressä oli kokonaan posliinista tehty pöytä, jonka pyöreälle kannelle oli kuvattu Tukholman linna ja virta. Minä en milloinkaan voinut irroittaa katsettani tuosta pöydästä, enkä tahtonut uskoa, että todellisuudessa löytyisi mitään niin kaunista kuin tuo näköala Tukholmasta, ja minä epäilin, voisinko koskaan tulla niin onnelliseksi, että saisin nähdä sen todellisuudessa kaikessa ihanaudessaan.

Seuraava huone oli Suur-isoäidin makuukammio. Sen täytti suurimmaksi osaksi äärettömän suuri uudinsänky laajojen vihreiden kirjosilkiverhojen ympäröimänä, jotka riippuivat alas asti upeasta sängyn yläkatoksesta. Kaikki mitä näin veti huomioni ja ihmettelyni puoleensa, sillä kaikki, vähäpätöisimpiin pikkuasioihin asti, oli niin vanhanaikaista ja poikkesi ihmeellisesti sekä muodoltaan että väreiltään minun vanhempaini uudenaikaisesti sisustetun kodin asusta.

Kuitenkin katselin minä ja ihmettelin enemmän Suur-isoäitiä itseään. Hän, kauneudestaan ennenvanhaan laajalti kuuluisa nainen oli nyt lähemmä yhdeksänkymmenen ikäinen ja liikuskehi hitaasti ja vaivaloisesti lattialla. Vuosien painamana, tukien itseään hopeapäiseen keppiinsä, hoippui hän eteenpäin, ja kuitenkin oli hänen muotonsa vielä vanhuuden syksynkin tultua kova, kylmä ja ylpeä. Hänen ankara ja luja katseensa pidätti meidät kunnioittavan välimatkan päässä hänestä. Ja muistan vieläkin hyvin, kuinka sydämeni hätkähti, kun minun piti mennä hänelle kumartamaan ja suutelemaan hänen kurttuista kättään ja kuinka minä silloin aina vapaisin ikäänkuin olisin haamun nähnyt. Ja haamuhan hän oikeastaan olikin kaukaisilta menneiltä ajoilta. Ei ollut silloin kysymyksessä isoäidin avoin syli, jonne juostiin rakkaasti syleiltäväksi.

Beata Helena von Morian syntyi vuonna 1754 ja oli hän laamanni Johan Kristoffer von Morian'in, Sarvilahden ja Mälkilän herran ja hänen ensimmäisen puolisonsa, vapaaherratar Hedvig Helena Creutzin tytär. Jo aikaiseen orvoksi jouduttuaan kasvatti häntä Mälkilässä ankara ja vakava äitipuolensa, kreivitär Charlotta Renata Nieroth, ja kehittyi hänestä hurmaava kaunotar, joka pian tähtenä loisti siinä seurapiirissä, johon hän sukuperänsä mukaan tuli kuulumaan ja jolle monet häneen mieltäytyneinä osoittivat mitä suurinta huomaavaisuutta. Hän menikin jo alle kuudennentoista ikävuotensa avioliittoon silloisen kapteenin *Johan Henrik Hästeskon, Målagårdista*, kanssa, joka oli syntynyt 1741 ja tuli sittemmin Turun läänin rykmentin everstiksi. He elivät sitten kaikesta päättäen onnellisessa avioliitossa, kunnes se keskeytyi kamalan, ratkaisevan tapauksen kautta mestauslavalla vuonna 1790.

Historia on langettanut tuomionsa Suur-isoäidin puoliosasta. Meikäläisten mielestä oli hän ollut pohjaltaan jalo ja hyvä ihminen, vaan heikko ja herkkä taipumaan, eikä hänellä ollut sellaisia ominaisuuksia, joita vaaditaan siltä, jonka on johdettava kapinaa ja niin perin häilyvää ja arveluttavan uskallettua yritystä kuin Anjalanliitto. Myöskin esitettiin kotona usein hänen puolustukseksi, että hän oli serkkunsa ja uskotuimman ystävänsä, viekkaan vehkeilijän Anders Johan Jägerhornin käsittämättömän vaikutuksenalainen.

Jo aikaisin olin minä eri mieltä tässä suhteessa, sillä hänen muotokuvansa puhui tällaista arvostelua vastaan. Hän oli korskean ja ylpeän näköinen ja ivallinen hymy hänen hieman vinoilla huulillaan heitti koko hänen olemukseensa kovuutta, salaavaa ja ilkkumista todistavan piirteen.

Iloisesta, onnellisesta ja vieraanvaraisesta kodistaan Mälkilässä, marssi hän kesäkuun alussa vuonna 1788 Turkulaistensa etunenässä Helsingin nummelle, jonne kaikki muutkin suomalaiset rykmentit vähitellen olivat kokoontuneet alkaakseen hyökkäyksen Haminan linnoitusta vastaan. Kuusi viikkoa odottivat ne kuninkaan tuloa, ja iltojaan viettivät upseerit toistensa teltoissa jutellen valtiollisista asioista ja punoen juoniaan. Klick ja Jägerhorn, Sprengtportenin salaisina läheteinä, virittelivät

taitavasti juoniaan ja esittivät alussa varovaisesti, sitten yhä avonaisemmin mitä rohkeimpia tuumia, kuten kuninkaan vangitsemista ja Suomen eroittamista Ruotsista omaksi puolueettomaksi, Wenäjän suojeluksen alaiseksi valtioksi. Heidän neuvokkuudellaan ja vehkeillään oli odottamattoman nopea menestys. Pian oli koko upseerikunta taipuvainen heidän suunnitelmiinsa ja nousi kapinaan väärää ja ilman säätyjen myönnytystä alettua hyökkäyssotaa vastaan, mieltenkuohun, vastahakoisuuden ja levottomuuden vallitessa miehistön keskuudessa, joka vaati, että heidät on kotipuolilleen palautettava.

Kun kuningas vihdoinkin heinäkuun puolivälissä saapui leiripaikalle, oli kylvetty kapinan ja petoksen siemen jo itänyt, ja sitten muutama päivä kuninkaan tulon jälkeen sattui tuo Hästeskolle niin surkeavaiheiseksi muodostuva tapaus. Uljaasti astui hän yhdessä everstien Montgomeryn ja von Otterin kanssa kuninkaan teltaan ja toi esiin suomalaisten upseerien vastalauseen laittomasti alotetun sodan johdosta sekä heidän kieltäytymisensä taistelusta. Tulistuneena ja innoissaan oli hän silloin, niin kerrottiin, uhannut herraansa ja kuningastaan, niin, sanotaanpa hänen päällepäätteeksi vielä tarttuneen kuninkaan nuttuun käsin kiinni, ja kun kuningas silloin huusi:

»Varokaahan itseänne, Hästesko, teidän päänne voi pian kiikkua höllässä!», sanotaan hänen ajattelelattomuudessaan ja kiihkossaan vastanneen sellaisella ivallisella elkeellä, jonka minä olen hänen muotokuvassaan huomaavinani: »Sepä ei taitane olla Teidän Majesteettinne vallassa!»

Mutta tämä oli koskettamista Kustaa kolmannen hellimpään kohtaan, sillä ei ollut sallittua epäillä hänen valtaansa. Tällä hetkellä oli hän kyllä pakoitettu hillitsemään vihansa, mutta mikä näin tuli kätkeytyksi, sitä ei kuitenkaan unohdettu, ja Hästeskon kohtalo oli määrätty.

Kuinka Anjalanliitto sittemmin syntyi ja kuinka kuningas pelastui upseerien hankkeista palaamalla Ruotsiin, sen lukijani tietävät, eikä minun sentähden tarvitse kertoa pitempään näiden tapausten kehitymisestä.

On vaikea käsittää liittoutuneiden huoletonna esiintymistä. Niiden kuukausien kuluessa, jotka vierivät kuninkaan poislähdön jälkeen, eivät he tehneet mitään pelastuksensa hyväksi. Luottivatko he sitten kuninkaan lempeyteen tahi suurilukuisuuteensa, vaiko siihen, ett'ei niin suurta joukkoa aatelisia upseereja voitaisi rangaista?

Aivan odottamatta tulikin näinollen vangitsemismääräys. Se toteutettiin 7 päivänä tammikuuta 1789 samalla kertaa yli koko maan kaikkiin Anjalan liittokirjan allekirjoittajiin nähden.

Tämän päivän edellisenä iltana saapui pieni ratsujoukko erään luutnantti Voigtländerin johdolla Perniön kirkonkylään. Luutnantti Voigtländer, luultavasti joku perheen tuttava, oli siksi kohtelias, että hän kirjoitti Hästeskolle pienen kirjelijun, ilmoittaen siinä seuraavana aamuna saapuvansa Mälkilään vangitsemaan everstin. Mutta Hästesko ei halunnut käyttää tilaisuutta hyväkseen paetakseen. Hän odotteli tyynesti kohtaloaan, vaikkakin hän varsin hyvin olisi voinut serkkunsa Jägerhornin, Klickin, Ladaun ja Glansenstjernan tavoin ajoissa pelastaa nahkansa.

Suur-isoäiti näki sitten, kuinka ratsumiehet paljastetuin miekkoineen veivät hänen jumaloimansa puolisonsa sieltä pois, ja hän sekä vanha uskottu palvelija Lindholm seurasivat mukana, ensin Turkuun, jonne vangit vähitellen kokoontuivat eri haaroilta Suomea, ja sitten pitkässä kulkujonossa yli jään Ekkeröön Ahvenanmaalla. Siellä täytyi puolisoiden erota toisistaan. Heidän hyvästijättönsä oli täriseyttävä ja sydäntäsärkevä. Mies koetteli lohduttaa puolisoaan, vaan vähäväliä oli Suur-isoäiti huudahtanut, aavistaen mitä tuleman piti: »Minä en näe sinua koskaan enää — en koskaan — en koskaan!»

Tukholmassa jaettiin vangit kaupungin eri vankiloihin ja Hästesko teljettiin Fredrikshofiin. Tutkinto sota-oikeuden edessä alkoi pian ja pitkittyi sangen pitkälliseksi.

Hästesko puolusti itseään miehekkäästi ja arvokkaasti; kuitenkin koetti hän nöyryin sanoin antaa teoilleen vilpittömyyden leiman. Kolmetoista kuukautta kesti hänen kovaa taisteluaan elämänsä puolesta. Mutta useita raskauttavia, asian huonoon valoon saattavia todistajia kuulusteltiin ja todistettuja tosiasioita ei voitu kieltää.

Vihdoin langetettiin tuomio ja vahvasti kuningas sen 14 päivänä huhtikuuta 1790. Siinä julistettiin Hästesko ja kolmetoista muuta rykmentinpäällikköä ja korkeinta upseeria menettämään henkensä, kunniansa ja omaisuutensa ja määrättiin mestaus pyövelin käden kautta tapahtuvaksi, sekä ampumalla teloitettaviksi 63 allekirjoittajaa, niiden joukossa Suur-isoäidin ainoa poika, Johan Gustav Hästesko, jonka — tultuaan kuusitoistavuotiaana upseeriksi — hänen isänsä oli saanut taivutetuksi toisten kanssa allekirjoittamaan liittokirjan.

Kuolemaantuomituille suotiin kuitenkin oikeus pyytää armoa kolmenkymmenen päivän kuluessa, johon oikeuteensa jotkut turvautuivat saadakseen edes jotain lievennystä tuomioonsa. Myöskin Hästesko jätti hakemuksensa kuninkaalle, jossa pyysi majesteetilta armoa siitä »perinpohjaisesta

perikadosta, joka tuomion nojalla ei ole ainoastaan minun edessäni, vaan tulee myöskin välttämättä kohtaamaan viatonta, lohdutonta ja surevaa perhettäni.»

Kuka voikaan kuvitella sitä surun, epätoivon ja tuskan aikaa, jonka Suur-isoäiti yksinäisyydessään Mälkilässä sai viettää niiden pitkien kuukausien kuluessa, jolloin oikeudenkäynti Tukholmassa jatkui, vavisten mitä tuskallisimmassa levottomuudessa puolisonsa ja poikansa vastaisen kohtalon tähden! Mutta vähäinen toivonkipinä oli hänellä vielä jäljellä — hän tahtoi yrittää viimeisensä pelastaakseen heidän henkensä nöyrän anomuskirjelmän kautta. Hänen, tuon ylpeän naisen täytyi alentua pyytämään armoa. Ja minusta tuntuu, kuin hänen rukouskirjelmänsä sanojen välissä tuntisin hänen sydämensä värähtelevän tukahdetusta ylpeydestä.

Mutta ei mikään auttanut. Kustaan päätös Hästeskon rangaistukseen nähden oli järkähtämätön ja molemmat armonanomukset jätettiin leppymättömästi huomioonottamatta. Turhaan koetti kuninkaan sisar, prinsessa Sofia Albertina rukoillen ja kyyneliä vuodatellen taivuttaa häntä lieventämään kuolemantuomiota ja yhtä turhaan antoi runoilija Leopold kuningas Kustalle runoelman saadakseen hänen sydämensä värähtämään armollisuuteen. Kuningas, joka muuten oli niin lempeä, ei nyt ottanut mitään rukouksia kuuleviin korviinsaakaan. Kaikki muut tuomitut paitsi Hästesko saivat armon ja heidän henkensä säästettiin. Hän, joka oli epäillyt kuninkaan valtaa, hän yksin saisi nyt sitä kokea.

Kun vanha Lindholm, uskottu palvelija, myöhään syksyllä sitten palasi takasin Mälkilään onnettomalta Tukholman matkalta, kertoi hän kyöneleitä vuodattaen ja nyyhkytellen epätoivoiselle emännälleen, kuinka kaikki oli käynyt.

»Monta yritystä», niin hän kertoi, »oli armollisen everstin pelastamiseksi koitettu. Vieläpä korkea herra, kreivi Munck, kuninkaan uskottu ystävä, oli hänelle tarjonnut tilaisuutta. Ja vielä aivan viimeisellä hetkelläkin esitettiin hänelle, että hän vaihtaisi vaatteita rovasti Walleniuksen kanssa, joka tuli vankilaan antamaan hänelle Herran ehtoollista, ja että hän sitten tuollaisessa valepuvussa luikahtaisi pakoon papin jäädessä vankilaan. Mutta kaikki tuollaiset ehdotukset hylkäsi hän järkähtämättömästi. »Minä luulen» — lisäsi vanha Lindholm — »että hän toivoi vielä itse mestauspaikalla tulevansa armahdetuksi.»

»Mestaus oli määrätty toimeenpantavaksi syyskuun 8 päivänä. Jo aikaiseen aamulla oli eversti ottanut pastori Walleniukselta vastaan sakramentin, ja sitten kello yhdeksän aikaan vietiin hänet ankarasti vartioituna Karjapihantorille, jonne oli neljä mestauspölkkyä pystytetty ja niiden kunkin viereen ruumisarkku valmiiksi asetettu. Kaikissa ikkunoissa ja torilla vilisi viljalti ihmisiä, niin että seitsensatainen porvarikaartijoukko töintuskin sai tunkeilevan kansanjoukon pysymään loitommalla. Minä seurasin koko ajan armollista herraa hänen rinnallaan, ja kun me olimme saapuneet mestauspaikalle ja vartijapiirin sisään, astui hän horjahtamattomin askelin mestauslavalle. Kun hän oli sinne astunut, näytti minusta kuin hän olisi etsiskelevin katsein tähystänyt ympärilleen ikäänkuin viimeisessä silmänräpäyksessä hakien silmillään häntä, ratsumiestä, joka lennähtäisi paikalle tuomaan armahdusilmoitusta, sillä niin uskoi armollinen herra varmasti tapahtuvan. Mutta oi onnettomuutta! Ratsumiestä ei tullut, oli niin hiljaista kuin Herran huoneessa. Silloin otti ikimuistettava herrani kultakellonsa taskustaan ja ojensi sen minulle uskollisesta palveluksestani muistoksi. Minä itkin ja nyyhkytin niin että luulin kerrassaan menehtyvänä, ja mielelläni olisin minä silloin astunut armollisen everstin sijasta mestauslavalle. Sitten otti hän kihlasormuksen sormestaan ja ojensi sen minulle annettavaksi teille, armollinen rouva, hänen viimeisten rakkaiden terveistensä kera. Sen tehtyään paljasti hän kaulansa, hänen silmilleen sidottiin valkoinen vaate, jonka jälkeen hän laskeutui mestauspölkylle; pyövelikirves välähti ja hänen jalo päänsä vierähti verissään alas.»

»Kun armollinen herrani näin oli loppunut ja me laskeneet hänet kauniisti arkkuunsa ja käärineet hänen ympärilleen lakanan, vietiin sitten everstit von Otter, von Kothen ja af Enehjelm kukin omalle mestauslavalleen. Mutta silloin tulikin täyttä karkua ratsastaja väkijoukon halki paikalle ja ylimaaherra luki julki armahdusjulistuksen kansanjoukkojen hurratessa ja huutaessa. Ja sitten läksivät kaikki vähitellen pois mestauspaikalta. Minäkin läksin ja tämä päivä tuntui minusta elämäni raskaimmalta päivältä.»

Vanhan Lindholmin kertoessa tätä kertoelmaansa oli Suur-isoäiti vähäväliä mennyt tainnoksiin. Häntä kohtasi ankara hermotäristys ja hän houraili mitä hirvittävimpiä näkyjä niin että hänen läheisimpänsä luulivat hänen kuolevan. — Kun hän sitten vähitellen toipui taudistaan, antautui hän mitä epätoivoisimman surun valtaan, eroittautui kokonaan muusta maailmasta, eikä halunnut nähdä ketään. Vaiteliaana, itseensä sulkeutuen, umpimielisenä ja yksinään, syvään surupukuun puettuna kuljeskeli hän autiossa, kolkossa kodissaan, joka — ennen niin iloisa ja onnellinen — nyt oli muuttunut surun tyysijaksi.

Tuska, jonka vallassa Suur-isoäiti lopulleen kaksikymmentä kuukautta oli ollut, väikkyen sekavissa pelon ja toivon tunteissa miehensä ja poikansa kohtalosta, se tuska oli koskenut myöskin kovasti muihin heidän läheisimpiinsä. Hästeskon vanha, 83 vuotias äiti Elsa von Fieandt, joka asui Wesalahden

kartanossa Mikkelin pitäjässä, oli vapisevin sydämin seurannut tutkimuksen kulkua, toivoen hiljaisuudessa syytettyjen syyttömiksi todistamista ja armoa. Mutta kun tuo viimeinenkin toivonkipinä sammui tiedon saavuttua mestauksesta, silloin murtuivat vanhuksen voimat; äidinsydän ei jaksanut kestää tätä iskua ja hän kuoli muutamia päiviä poikansa kuoleman jälkeen. Suur-isoäidin äitipuoli, kreivitär Renata Nieroth, joka oli mitä hellimmin sitein kiintynyt tytärpuoleensa ja hänen mieheensä ja joka yhtämittaa oleskeli heidän luonaan Mälkilässä, sortui hautaan hänkin lyhyen ajan kuluessa senjälkeen kuin sanoma Hästeskon kuolemantuomiosta oli hänen korviinsa ennättänyt.

Suru oli tosin murtanut Suur-isoäidin, mutta olivatkohan silti hänen entinen ylpeytensä ja ylimielisyytensä hävinneet? Minä epäilen. Henkilöt senlaiset kuin hän voivat kestää monta ja kovaa koetusta, mutta heidän luonteensa pohjasävel pysyy kuitenkin ennallaan. Kuningas oli käyttänyt valtaansa, vaan ei oikeuttaan. Hästesko ei ollut Anjalanliiton johtaja, eikä edes tuon suunnitelman alkukeksijöitäkään. Kaikki muut oli armahdettu, vaan ei häntä, jonka pään tuli näin häpeällisesti kaatua. Kuningas janosi kosta ihmisenä, eikä Svean Valtakunnan Ensimmäisenä — siinä hänen menettelynsä vääryys. Näin luulen minä Suur-isoäidin käsittäneen tämän asian, ja ne katkerat ajatukset, joita hän hautoi ja ylläpiti syvimmällä sisimmässään, löysivät vastakajun niissä ajatuksissa, jotka lausutaan seuraavassa, käsikirjoituksena Hästeskon ystäville jaetussa runoelmassa:

»Niin Hästesko. Sä kuolit nyt! Mutt' sankarien joukkoon tuonelassa liityt, sä — tuloksetta joskin — Svean rauhaa etsit. Meit' hädästä oot päästänyt. Ja henkes' menetit. Vaan kunniasi joukossamme säilyy, kun hellyys mielessämme päilyy ja väkivaltaa, vilppii vihaamme.

Vaan varma on: jotk' halusit sun kuolos' kautta armon häilyväisen saada, heilt' tieto Luojan kostost' täytynyt on laata. Sun pääsi ruumiist' silposit — se kummitella voi — se mieless' heillä öin ja päivin painaa ja veres' kostoo lakkaamatta huutaa kautt' ikuisen lain Jumalan.»

Se kylmyys, joka hänestä ympäristöönsä huokui ja se kovuus, joka hänen kasvopirteilleen antoi leimansa ja joka ikäänkuin hypnoottisesti kahletti kaikki hänen lähellään olevat, se todisti selvään, ett'ei hän ollut sisimpäänsä saanut sitä rauhaa, jonka vuodet aina tavallisesti kärsineille mielille lahjoittavat.

Hiljoilleen vieryivät sitten vuodet edelleen ja suuria muutoksia tapahtui Suomessa. Useat niistä Anjalanliiton miehistä, jotka kerran Hästeskon tavoin oli kuolemaan tuomittu, olivat vuoden 1809 jälkeen kohonneet yhteiskunnan huippuasemiin, ollen nyt korkeissa viroissa sekä armeijan että siviilihallinnon palveluksessa, kansalaisina kunnioitettuina ja tehden työtä maansa hyväksi. Tämä tosiasia tuotti Suur-isoäidille tosin jonkunlaista sovitusta ja lohdutusta, vaan oli se samalla omiaan herättämään hänessä rakkaan puolisonsa kaipuun yhä katkerampana.

Se kunnioitus ja osanotto, jota hänelle miehensä entiset toverit osoittivat, tuotti hänelle kuitenkin tyydytystä. Nämä Anjalanherrat, jotka nyt olivat maan ensimmäisiä, jättivät harvoin poikkeamatta — matkustaessaan Helsingin ja Turun väliä — vierailulle lähellä tietä sijaitsevaan Mälkilään, siten osoittaakseen kunnioitustaan entisen ystävänsä, päällikkönsä tahi toverinsa yhä syvässä surupuvussa esiintyvälle leskelle. Ja he sanoivat aina rakkaasti muistavansa ja kaipaavansa vainajaa. Luultavasti juuri nämä maan suurmiesten tiheet vierailut aiheuttivat nimityksen »Mälkilän hovi», joksi tilaa Suur-isoäidin aikana yleisesti pitäjässä kutsuttiin.

Kokonaista viisikymmentäyksi vuotta eli Suur-isoäiti vielä miehensä jälkeen, viettäen yksitoikkoista, hiljaista ja vaatimatonta elämää. Hän ei liikahtanutkaan tilaltaan; päivät olivat toinen toisensa kaltaiset ja aina esiintyi hän mitä synkimmässä surupuvussa. Vuodet tulivat ja vaipuivat menneisyyteen vaihtelutta. Mutta syvä haava Suur-isoäidin sisimmässä ei parantunut. Eikä aikakaan, tuo muuten paras lääkäri tällaisissa tapauksissa, kyennyt unhotuksen umpeen saamaan sitä haavaa, sillä Suur-isoäiti ei sitä itsekään tahtonut, vaan repi itse sen ammottavaksi jälleen. Niinpä pitikin vanhan Lindholmin, »silminnäkijän», joka kuolemaansa asti asui talossa, vähäväliä yhä uudelleen ja varsinkin merkkipäivinä kertoa hänelle jo tuhannesti ennen kertomansa kuvauksen mestauksesta kaikkine yksityiskohtineen, joka sitten aina antoi aihetta uusiin kysymyksiin ja uudistuviin kyyneleihin.

Taloon ja talouttaan hoiti Suur-isoäiti viisaasti ja mahdikkaasti, niinkuin vanhan ajan naiset tavallisestikin, eikä hänen lukuisalla palvelusjoukollaan ollut tilaisuutta laiskotteluun. Kun tuli hämärä pitkinä talvi-iltoina, silloin talon naispalvelijat kokoontuivat suureen arkihuoneeseen, jossa pystyvalkea roihusi avonaisessa takassa, ja sen valon ääressä istui Suur-isoäiti rukkineen ja hänen ympärillään muut, hekin kehräten. Siten säästettiin kynttilöitä ja samalla voi hän pitää silmällä työn kulkua. Kun sitten vanhanaikainen, kullattu seinäkello vierashuoneessa löi määrättyt yhdeksän lyöntiään, nousi Suur-isoäiti rukkinsa äärestä ja luki rukouksen, talonväki lauloi lyhyen virren, jonka jälkeen piti sammuttaa tulet ja kaikkien käydä levolle. Samassa huoneessa vietti hän palvelusväkensä kesken jouluiltaa, jolloin luettiin rukouksia ja laulettiin virsiä; jokapäiväisyydestä poikkeavaa jouluilloin oli vain se, että silloin aina lattialle juhlan muistoksi leviteltiin olkikerros.

Suuresti kunnioittivat häntä myös naapurinsa ja pitäjäläiset yleensä. Kuitenkin heidän tullessaan vierailulle Suur-isoäidin luo, oli kunnioittavia muodollisuuksia tarkasti noudatettava. Jos tulija oli aatelisrouva, ojennettiin hänelle käsi ja hänen pyydettiin istuutumaan sohvaan. Jos taas joku porvarisrouva tahi papinrouva saapui, tuli hänen ensin tehdä kolme siroa niijausta, sitten suudella »hänen armonsa» puvunlievettä ja kättä, jonka jälkeen hänen istuimekseen osoitettiin tavallinen töyrytuoli. Näitä aatelittomia rouvia tahi mamsseleja ei Suur-isoäiti koskaan kutsunut nimeltään tai heidän arvonimillään, vaan sanoi hän aivan yksinkertaisesti »rakas hän» ja vieläpä vain »pieni hän», aina arvoasteiden mukaan, sillä erottelemisessa tehtiin tarkkaa. Sellainen oli ajan ja hänen tapansa, eikä siitä kukaan ottanut loukkaantuakseen, vielä vähemmin vieraantuakseen »Mälkilän hovista».

Päivän selvään muistan vieläkin kuinka minua aina vierailulle lähdetessä Suur-isoäidin luo tarkkaan varoitettiin kumartamaan kyllin syvään ja kuinka minulle neuvottiin tuon pakollisen käsisuuteluun toimitus perinpohjin. Myöskin muistan kuinka minun sitten täytyi istua hiljaa kuin hiiri, suorana ja ääneti, istuimekseni määrättyllä tuolilla ja pitää tarkasti silmällä että silloin heti osaisin kavahtaa seisomaan kun Suur-isoäitikin istuimeltaan kohosi, sillä kun hän seiso, silloin myös kaikkien huoneessa olijain, niin vanhojen kuin nuortenkin täytyi seista. Eipä annettu silloin tottatotisesti lasten vetelehtiä pehmeillä sohvilla vanhempain ihmisten läsnäollessa, eivätkä he saaneet sekoittautua keskusteluun, joll'ei heiltä jotain kysytty. Kunnioitus ja arvonanto oli pidettävä aina ja ennenkaikkea mielessä.

Noin parin kilometrin päässä Mälkilästä sijaitsee Haarilan tila, jossa siihen aikaan asui majurinrouva De la Motte (syntyisin von Willebrand). Nämä kaksi naista olivat yhdenikäisiä; he kuolivat samoihin aikoihin ja olivat yhtä hyviä ystäviä keskenään kuin läheisiä naapurejakin. Milloin ilma vain oli suotuisa, silloin nämä kaksi vanhusta riensivät toisiaan tapaamaan, mutta ei toki toinen toisensa luona, sillä sehän olisi vaatinut suurempaa seurustelusääntöjen noudattamista, vaan puolueettomalla alueella, pienessä huvimajassa, jonka he erityisesti tätä varten olivat rakennuttaneet tilojensa väliselle rajalle ja jossa he näinollen olivat kumpikin kuin omalla pohjallaan ja voivat olla kuin kotonaan. Huvimajalle suuntasivatkin he säännöllisesti sovittuina aikoina horjuvat askeleensa, nojaten kainalosauvakeppeihinsä, ja siellä he molemmat, lähemmä satavuotiaat vanhukset, saivat kaikessa rauhassa ja ystävyydessä jutella rakkaan kahvikupposensa ääressä kaukaiseen menneisyyteen peittyneistä ajoista ja yhteisistä muistoistaan. Ja tähän supistuikin molempain eukkosten seurustelu ja kanssakäyminen vanhoilla päivillään.

Viimeiseen asti säilyi Suur-isoäidillä hänen sielunvoimansa. Hän kuuli, näki ja muistikin hyvin, varsinkin kaukaisia menneisyyden asioita. Hän ei liene ollut koskaan pahemmin sairaana ja ummisti silmänsä kuolonuneen hiljaa ja rauhallisesti, tunnettuaan parina päivänä lievää pahoinvointia, joulukuussa vuonna 1841. Ja oli hän silloin ennättänyt 88 vuoden ikään.

Hänen kuolemansa kautta muutti tuonen tuville yksi Kustaa III:n aikakauden luonteenomaisimmista ja viimeisistä edustajista.

VIII.

ERÄS KOULU SUOMESSA 60 VUOTTA SITTEEN.

1841—43.

Kun minä vihdoinkin olin päässyt tuosta Pestalozzilaisesta piinasta Gripenbergin perheessä ja pari viikkoa ennen joulua sain palata omaan, rakkaaseen kotiini, äidin ja siskoliudan luo, pääsin käsiksi leikkikaluihini ja oleskelemaan omassa suuressa ja valoisessa huoneessani — niin olipa silloin hetkiä, jolloin tunsin itseni niin iloiseksi ja onnelliseksi, ett'en luullut yhdenkään maan päällä hallitsevista kuninkaistakaan voivan onnellisemman olla, ja minä antauduin jo siihen ihanaan toivounelmaan, että tätä autuutta kestäisi keskeytymättä.

Mutta miten ollakaan! Tämä autuus olikin muodostuva sangen lyhytikäiseksi, sillä heti joulujuhlain jälkeen ilmoitti äiti minulle, että minut lähetetään Turkuun kouluun. — Pian muuttui ilo suruksi. — Rukoukseni ja viljavat kyyneleeni eivät auttaneet mitään. Sillä kertakaikkiaan oli päätetty, että minut jälleen lähetetään kotoa pois ja tällä kertaa kaiken hyvän päälle vielä toiseen, kaukana olevaan kaupunkiin. Ja niinpä tumpustettiin minut eräänä päivänä rekeen, huolimatta kyyneleistäni ja itkustani, ja eräs palvelijoistamme läksi minua kyyditsemään.

Siihen aikaan oli silloinen lehtori Edvard Bergenheim,[1] joka pian senjälkeen tuli rovastiksi, avannut Turussa aivan uuden järjestelmän mukaisen koulun, ainoa laatuaan mitä Suomessa milloinkaan on ollut, ja juuri tuohon kouluun minut lähetettiin. Se oli niin kutsuttu Bergenheimin reaalikoulu Turussa.

[1] *Edvard Bergenheim* syntyi 1798, tuli ylioppilaaksi 1817, maisteriksi 1823, samana vuonna opettajaksi Suomen kadettikuntaan ja tohtoriksi, lehtoriksi 1825, vihittiin papiksi 1830, tuli papiksi Kangasalan seurakuntaan 1840 ja Maarian pitäjään 1844. Nimitettiin sitten Suomen arkkiepiispaksi 1850 ja kuoli 1884.

Hän oli ollut useampia vuosia opettajana Haminan kadettikoulussa ja oli silloin niin tavattomasti ihastunut siellä käytännössä olevaan opetussuunnitelmaan ja kurinpitoon, että hän päätti saman mallin mukaan perustaa oppikoulun siviilinuorisoakin varten.

Tätä tarkoitusta varten oli hän rakennuttanut Turkuun Uudenmaankadun varrelle sangen suuren kivitalon. Molemmissa kerroksissa kulki läpi koko rakennuksen pitkä käytävä, jonka molemmin puolin sijaitsivat luokkahuoneet; sitäpaitsi oli koulurakennuksessa virkistys- eli huvitussali, ruokailuhuone ja yksi makuuhuone yhteisesti kaikkia sisäoppilaita varten, sekä pesu- ja pukukammio ynnä muita tällaisessa laitoksessa tarvittavia huoneita, kaikki tilavia ja mukavasti järjestettyjä.

Tämän oppilaitoksen johtavana periaatteena oli syrjäyttää opetuksesta vanhat kielet, joita useat silloin tarpeettomina pitivät ja joiden opiskeluun muissa kouluissa uhrattiin melkoisesti aikaa, ja sensijaan sitä enemmän panna painoa uusien kielten, ranskan- ja etupäässä venäjänkielen opiskeluun. Suomenkieli oppiaineena ei siihen aikaan tullut edes kysymykseenkään. Sitäpaitsi tahdottiin meidät kasvattaa sellaiseen ankaraan kurinpitoon, tottelevaisuuteen ja järjestykseen, joka on kadettikunnassa huomattavissa, ja nuoreen, vaikutuksille herkkään mieleen tahdottiin jo ajoissa juurruttaa ja istuttaa auktoriteettikunnioitusta, kunnioitusta korkeinta hallitusta ja yhteistä suurta valtakuntaa kohtaan, »josta meidän maamme oli vain mitätön, oleellinen osa». Toisin sanoen, meitä oli jo hyvissä ajoin muodosteltava tuleviksi virkamiehiksi aitopuhtaassa, oikeauskoisessa hengessä, jotta isäimme tavoin kerran voisimme olla yhteiskunnan korkeimmissa asemissa, ja usein sopivissa tilaisuuksissa muistutettiin meitä tästä.

Suurin osa oppilaista oli täyshoitolaisia ja ainoastaan muutamia oli Turusta ja he asuivat kotonaan. Olikohan ajateltua vaiko vain sattuma se seikka, että useimmat meistä olivat aatelissukua ja aatelittomat taas ainakin kenraalien, maan korkeimpien virkamiesten tahi rikkaimpien porvarisperheiden poikia? Pian tulimme me tietämään, että koulumme olikin koulu paremman kansan lapsia varten, eikä mikään kansanlasten koulu. Alimmalla luokalla, jolle minä tulin, oli ainoastaan muutamia aatelittomia oppilaita, jotavastoin useimmat olivat aatelisperheistä. Tämän huomasimme me sangen pian, koskapa me kaikki, poikasten senaikaisen tavan mukaan, olimme innokkaita sinettien kerääjiä, vaihdellen niitä keskenämme. Me hämmästyimme kun jollakulla ei sellaista ollutkaan, emmekä pitäneet häntä oikein vertaisenamme. Luultavampaa kuitenkin on, että todellisena syynä tällaiseen valikoimiseen oli koulun kalliit sisäänpääsymaksut, jotka aiheuttivat että ainoastaan harvat maan varakkaimmista perheistä olivat tilaisuudessa lähettämään poikiaan Bergenheimin kouluun. Olkoonpa asia muuten miten tahansa, tämä vallitseva tarkka rajoitus vaikutti kaikessa tapauksessa nuoreen mieleen ja istutti siihen jo aikaisimmista vuosista alkaen jonkinlaisen taipumuksen erioittelemaan eri yhteiskuntaluokat toisistaan, jota juurtunutta taipumusta sitten kesti kylläkin kauan.

Bergenheim itse antoi opetusta maailmanhistoriassa oman tekemänsä oppikirjan mukaan, jossa Wenäjän historiaa käsiteltiin suhteellisesti paljon seikkaperäisemmin kuin muiden maiden, samoin kuin myöskin »isänmaan historiassa», joka — sen kuin nyt enää muistan — oli sisällöltään niin tarkoituseräinen, että se epäilemättä nykyjään vallalla olevan käsityksen mukaan herättäisi voimakkaita vastalauseita. Mutta ajat ovat muuttuneet ja käsityskanta siihen aikaan oli aivan erilainen. Hän itse oli erinomainen opettaja, kyeten herättämään ja kiinnittämään oppilaiden mielenkiinnon aineeseensa, ja myöskin muiksi opettajiksi kouluunsa oli hän hankkinut eteviä pedagogeja. Aina tulen mitä suurimmalla kunnioituksella muistamaan lehtoreja Henrik Heikeliä ja Sohlbergia, jotka molemmat sittemmin tulivat rovasteiksi. Kurinpito ja järjestys oli erinomainen, eikä koulussamme kärsitty, vielä vähemmän annettiin tilaisuutta toimeenpanna sellaisia kujeita ja koirankoukkuja, joita oppilaat siihen aikaan muissa kouluissa opettajilleen tekasivat. Opettajat olivatkin usein vanhoja, ylen työlästyneitä koulukarhuja tahi hullunkurisia alkuperäistyyppisiä alallaan, mutta meidän koulussamme ei sellaisia ollut.

Järjestyksen erinomaisessa kunnossa pysymiseen vaikutti ehkä jossain määrin sekin seikka, että seiiniin oli muurattu puhetorvia, joiden päät ulottuivat hamaan rehtorin huoneeseen asti. Hän antoikin meidän joskus panna korvamme tuollaisen puhelutorven suuhun tullaksemme kertakaikkiaan vakuutetuiksi siitä, että sinne selvästi kuului mitä kaukana luokkahuoneissa puhuttiin. Tästä seurasikin, että tarkasti pidimme vaaria siitä ett'emme suinkaan mitään sellaista puhuneet, jota emme halunneet

muiden kuultavaksi, mutta samalla tämä laitos painajaisen tavoin tukehdutti vapaan sanan ja leikinlaskun ja pakotti meidät noudattamaan perinpohjaista varovaisuutta ja antautumaan umpimielisyyteen, jotka eivät totisesti oikein sovi yhteen vilkkaan nuorison luonnollisten elämän ilmausten kanssa.

Alinomaa ja lakkaamatta, päivin ja öin saimme me olla mitä ankarimman silmälläpidon alaisina, emmekä luvatta saaneet pistää nenäämmekään koulukartanon ulkopuolelle, joka oli umpinainen kuin luostari. Ainoastaan sunnuntaisin sallittiin meidän lähteä vapaammin ulos, mutta silloinkin piti esittää vierailulippu jostakin tunnetusta perheestä ja tällaisia sain minä tavallisesti joiltakin vanhempieni läheisimmiltä ystäviltä, kuten presidentti Wallensköldiltä tai parooni Troilin perheeltä tai taas kenraalinrouva Nassokinilta ynnä muilta. Vaan ennenkuin sitten sai heidän luokseen päivälliselle lähteä, oli pakko yhdessä muiden kanssa käydä jumalanpalveluksessa tuomiokirkossa. Senjälkeen oli meidän kaikkien kokoonnuttava koulun suureen saliin, jossa meiltä tutkittiin päivän saarnatekstin sisältöä, alkupuheen laatua, laulettuja virsiä j. n. e.

Arkipäivinä piti meitä silmällä joka hetki päivystäjäupseeri, jonka tuli lakkaamatta olla meidän kanssamme, ja hoitivat tätä tehtävää vuoronperää venäläiset kapteenit Viktejeff ja von Qvanten tai, jos toinen heistä oli estetty, ranskalainen lehtori Guinchard, joka myöskin tämän johdosta asui koululla. Kun luentomme kello 6 illalla olivat loppuneet, kokoonnuimme me kaikki suureen saliin, saimme sitten jutella, leikitellä ja huvitella itseämme, mutta kuitenkin puhua keskenämme yksinomaan — venäjänkieltä, jonka välttämättömyyden toteutumisesta näiden kahden kapteenin piti tarkasti pitää huolta. Mutta koska oli sangen vaikeaa välttää ett'ei kertaakaan leikin huiskeessa luiskahtaisi huulilta ruotsalainen sana, niin oli tällaista hairahdusta varten määrätty rangaistus: rikkojan napinreikään sidottiin punainen nauha merkiksi siitä, että hän oli syyllinen. Ja kohtaloni määräsi minut tuota merkkiä kantamaan melkein aina; muuten ainoa rintakoriste, mitä elämässä minulle on suotu. Jos joku onneton sitten viikon varrella sai noita merkkejä määrätyn luvun, ei hänelle annettu lupaa mennä ulos sunnuntaina. Tällaisina lomahetkinä opettelimme myös lausumaan runoja ja laulamaan venäläisiä tai venäjänkielelle käännettyjä lauluja ja tuolta ajalta on vielä muistissani säilynyt jotain, joka maassamme nykyään lienee varmaankin ainoa laatuaan — osia Frithiofin sadusta venäjänkielellä, joihin Crusell oli laatinut sävelen. Jos Vänrikki Stoolin tarinat jo silloin olisivat ilmestyneet, niin olisimmepa epäilemättä oppineet laulamaan Maamme-laulun, Porilaisten marssin j. n. e. venäläisillä sanoilla! Vasta kello 8 jälkeen illalla saimme oikeuden rangaistuksesta puhua omaa kieltämme. Mutta tämä vapaahetki ei ollut pitkä, sillä lyömälleen kello 9 syötiin illallinen, jonka jälkeen meidän oli mentävä levolle yhteiseen suureen makuuhuoneeseemme. Päivystäjä oli sielläkin meitä vahtimassa niin ett'ei mitkään kujeet tai iltajuttelut saaneet häiritä yörauhaa, ja kun kello löi kymmenen oli kaikkien oltava jo levolla omissa, toinen toisensa vieressä kaksinkertaisessa rivissä sijaitsevilla vuoteissaan, ja kaikkien piti silloin olla ääneti ja hiljaa. Yksi lamppu paloi huoneessa koko yön ja vähävälillä teki päivystäjä kiertokulkunsa salissa.

Kolme vuotta olin minä tässä koulussa, kunnes se sitten vuonna 1843 lopetti toimintansa. Vaikkakin koulumaksut lienevät olleet melkoisen korkeat, oli koulu kuitenkin tuottanut rovasti Bergenheimille niin suurta tappiota, että hänen oli täytynyt lopettaa se. Hänen vaivansa ja uhrauksensa tulivat kuitenkin toisella tavalla moninkerroin korvatuiksi.

Muutamia vuosia senjälkeen, viran tultua avoimeksi, nimitettiin hänet Suomen arkkipiispaksi.

Sic itur ad astra!

IX.

YSTÄVÄNI JA MINÄ.

1844.

Poikavuosina ei tuttavuuksien hankinta ole vaikeata, ja niinpä liehuin minäkin pian yhdenikäisten toverien seurassa. Me kokoonnuimme yhteen sunnuntaisin tai muina vapaina hetkinämme milloin minkin toverin luona, mutta useimmittain meillä, sillä meidän talossamme Bulevardinkadun 7:ssä oli yllinkyllin sopivaa tilaa leikkipaikoiksemme. Siellä rakensimme me talvisin lumilinnuja, joita sitten yhtä suurella innolla puolustimme kuin valloittelimmekin. Siellä keväisin leikimme »rosvosilla», »haukkaa ja kyyhkystä», mutta useimmin »sotamiehiä», jotka marssivat, harjoittelivat ja tekivät kivääreillä kunniaa,

leikki, josta kaikki enimmin pitivät. Puolittain pakosta otin minä osaa näihin leikkeihin ja huvituksiin, koskapa en muutakaan voinut jos kerran toverien seurassa tahdoin olla. Mutta oikeaa halua ei minulla tällaiseen ollut, sillä todellinen mieleni paloi muuhun.

Tapahtuipa sitten eräänä päivänä kevättalvella vuonna 1844, että eteisen ovikelloa soitettiin ja minä riensin ovea avaamaan. Ovella eräs vanhemmanpuoleinen herra, jolla oli mukanaan isonlainen poika, kysyi ruotsalaisäänepainolla oliko isäni kotona ja ottaisiko hän nyt vastaan. Kun hänelle myöntävästi vastasin, astui hän sisään jättäen poikansa eteiseen odottamaan kunnes hän pian tulisi takaisin.

Mutta enhän minä voinut sallia niin hienon pojan seista eteisessä kuin palvelijan, vaan pyysin hänen käymään sisään saliin odottaessaan isänsä palaamista.

Vieras poika oli hieman vanhempi ja suurempi kuin minä, tummaverinen, ruskeasilmäinen ja pikimustatukkainen; hänen kasvopiirteensä olivat kauniit ja säännölliset ja katseensa älykäs. Hän oli kaikessa, sekä puheeltaan että ulkomuodoltaan aivan erilainen kuin kaikki ystäväni ja minä, tuntui minusta silloin, sillä olinhan minä lyhytkasvuinen, heiveröinen ja vaaleatukkainen; minä tunsinkin itseni hänen edessään kerrassaan yksinkertaiseksi ja olin hämilläni, ja minä aavistin vaistomaisesti että hän vei minusta voiton.

Seisottuamme hyvän aikaa molemmat ääneti ja hämillämme, töllistellen toinen toiseemme, rohkaisin minä itseni, sillä olinhan isäntä, ja kysyin häneltä ujonsekaisella äänellä:

»Mikä sinun nimesi on?»

»Minun nimeni on Severin Falkman, mutta entäs sinun?»

Niin oli tuttavuutemme tehty ja tuskinpa sillä hetkellä aavistimme, että silloin juuri sidottiin side, jonka siteen — monta kovaa lähemmä puolvuosisadan kuluessa koettuaan — vasta kuolema olisi katkaiseva.

Salimme seinillä riippui useita vanhojen hollantilaisten ja italialaisten mestarien maalaamia tauluja. Pian vetivät ne uuden tuttavani katseen puoleensa ja hän siirtyi yhden taulun luota toisen ääreen ja seisoi siinä ihastuneena noihin vanhoihin, tummiin maalauksiin, joiden leveitä, kullattuja puitteita minä tähänasti vain olin ihailut. Varsinkin eräs vanhan ukon päätä kuvaava maalaus veti tuttavani huomion puoleensa.

»Kuinka kaunis tuo maalaus onkaan! Hänhän on siinä kuin ilmielävänä», huudahti hän.

»Tuoko ruma, vanha ukkorähjä, jolla ei ole hiuskarvaakaan päässä? — Hänhän on hirveän näköinen».

»Eihän toki — hän on mainio! Katsohan vain noiden himmenevien, sammuvien silmäin katsetta», jatkoi hän. Ja minä seisoin ihmetyksissäni ja hämmästyneenä. Mutta samassa keskeytyikin meidän taidearvostelumme, sillä vanhempi Falkman tuli isäni huoneesta, otti poikansa mukaansa ja meni pois.

Niin loppui uuden tuttavani käynti meillä, vaan eipä loppunut tuttavuutemme.

Vaikkakin Severinin synnynnäinen taideaisti, hänen avoin katseensa kaikkeen kauniiseen ja hänen aikaiseen kypsyyntä arvostelukykyensä ensi alussa vaikuttivat minuun milt'ei työlästyttävästi, sillä olinhan tähän asti seurustellut vain tavallisten poikain kanssa, joilta näitä ominaisuuksia puuttui yhtä tuntuvasti kuin minulta itseltänikin, niin vähitellen kuitenkin syvennyin minä vaistomaisesti hänen aatemaailmaansa ja opin katselemaan samoin silmin kuin hänkin. Tottumus olla yhdessä muodostui toinen toisensa seuraukseksi, mutta kului kuitenkin aikaa jonkun verran ennenkuin tulimme likeisemmiksi ystäviksi. Ja se tapahtui oikeastaan eräällä kävelyretkellä Helsingin ympäristöön helluntaipyhäin aikana.

Jo hyvissä ajoin helluntaipäivän aamuna, 26 päivänä toukokuuta, olimme valmiit lähtemään jalkapatikkamatkalle; mukaamme otimme me hiukan rahapenniä ostaaksemme matkan varrella maitoa ja kahvia sekä voileipärepun, jota vuorotellen kannoimme. Suuntasimme kulkumme länteenpäin Melalahden, Munkkiniemen ja Talin kautta Albergaan. — Oli ihana kesäpäivä, jolloin tuntuu kuin luontokin pyhää viettäisi. Ilma huokui lämpöä, maa vihreänä vihannoit, tuomet kukkivat, taivas sinisenseesteinä päilyi ja linnut livertelivät puiden oksilla kaikkialla. Pitkin matkaamme, kulkiessamme eteenpäin, saimme ihailia — varsinkin Severin siitä hurmaantui — mitä ihanimpia maisemia, jotka eteemme avautuivat katsellessamme peilityynelle, kimaltelevalle merelle vaaleanvihreällä välkkyvine saarineen ja luotoineen ja katsellessamme tummaa havumetsää, joka veden tyynelle pinnalle kuvastui. Vähävälillä seisautui Severin ja kiinnitti huomiotani johonkin puiden välistä pilkistelevään pieneen rakennukseen tahi kuvanihanaan kalliioon tahi koivukihermään, johonkin erityiseen rantamaisemaan, kauniiseen mäenrinteeseen tai niittyyn, jossa lehmiä oli laitumella.

Olinhan minäkin aina pitänyt kauniista luonnosta ja kesästä maalla, mutta minua oli viehättänyt yleensä kesä kokonaisuudessaan, eikä mitkään erityiset yksityiskohdat. Severin ymmärsi sitävastoin samalla eroittaa jokaisen erityisen kohdan tässä kokonaisuudessa.

Ensin ihmetytti minua tämä suuresti, mutta pian opin minä hänen johdollaan huomaamaan kauniin yksityiskohdatkin ja siten meidän ajatuksemme sulivat sopusointuun ja me olimme ymmärtämään toisiamme.

Samalla kuin me nautimme kauniista kesäpäivästä ihanan luonnon helmassa, olimme me avanneet sisimpämme toisillemme, aivan avomielisesti, lapsellisen suoraan ja rehellisesti, sekä kertoneet toisillemme mieliaivoituksemme, tunteemme ja nuoret tulevaisuudenunelmamme.

Sitten aloimme me kertoa, tai oikeastaan Severin alkoi, sillä hän enimmäkseen puhui ja minä kuuntelin, kuuntelin haluten kuulla yhä enemmän ja enemmän, enkä tahtonut sittenkään kuulemaani tyytyä. En vielä koskaan ollut kuullut kenenkään osaavan kertoa niinkuin hän, sillä paitsi sitä että hän oli nähnyt, lukenut ja tunsu paljon enemmän asioita kuin minä, oli hänellä harvinainen kyky kuvata kertomuksensa eläväksi. Tuntui kuin olisi nähnyt kertomuksessa esiintyvät tapaukset ja henkilöt edessään niin havainnollisina ja selväpiirteisinä, että niihin voi milt'ei koskettaa.

Mutta en ollut minäkään aivan kyvytön tässä suhteessa ja vuorotellen voimmekin me kertoella pitkiä tapauksia ja historioita. Pian huomasimme, että molemmilla meillä oli lennokas mielikuvitus ja se laski ensimmäisen perustan keskinäiselle myötätuntoisuudellemme.

Päivän edelleen kuluessa kohosi mielikuvituksemme yhä rohkeampaan lentoon. Me kuvittelimme ympäröivän seudun täyteen mielikuvitusolennoita ja sijoitimme sinne mitä uskomattomimpia romantillisia tapauksia, sellaisia, joita voi ajatella ja kuvitella vain joko suuri runoilija tai 13-vuotias lapsi.

Kun me illalla sitten paluumatkalla kuljimme Munkkiniemen sivuitse, huomasi setäni, kenraali, meidät ja pyysi meidät luokseen juomaan teetä. Hän kyseli matkastamme ja me kerroimme hänelle siitä niin vilkkaasti ja kaunistelemattomasti, että hänen, tuon ankaran kenraalin, jonka läpätunkevan katseen edessä pataljoonat vapisivat, hänen täytyi ääneensä nauraa meidän jutuillemme.

* * * * *

Kesä, jonka me tavallisuuden mukaan vietimme kotonamme Björkbodassa, erotti meidät toisistamme joksikin aikaa, vaan syksyllä me jälleen yhtehen yhdyimme. Sillä välin oli Falkman hankkinut itselleen kaksi uutta tuttavaa. Toinen heistä oli Georg Öhman, jota tavallisesti kutsuttiin vain »Puteksi», pitkä ja laiha poika, kiltti ja ahkera läksyjien lukija, mutta auttamattomasti kaikkea mielikuvitusta vailla, jonka vuoksi me pidimme häntä, aiheettomasti kylläkin, jonkunverran yksinkertaisena. Toinen oli Wilhelm Borgström, kolmas järjestyksessä kauppaneuvos Henrik Borgströmin pojista, pienikasvuinen ja heiveröinen, naisellisuuteen hieman vivahtava tavoiltaan ja olennoiltaan, sangen sievännäköinen muuten, vilkas, sukkela, liukaskielinen, mielikuvitukseen herkkä, mutta ennen kaikkea ivallinen ja epäileväinen.[1]

[1] *Severin Falkman*, hovitislaaja H. J. Falkmanin ja hänen puolisonsa Sofia Holmbergin poika, syntyi Tukholmassa 1831, muutti vanhempainsa kanssa Suomeen 1844, tuli ylioppilaaksi Helsingissä 1851, harjoitti taidemaalausopinnoita Pariisissa ja Roomassa 1856—1870 ja kuoli Helsingissä 1889.

Gustaf Wilhelm Borgström, kauppaneuvos Henrik Borgströmin poika, syntyi 1834, tuli ylioppilaaksi 1852 ja kuoli seuraavana vuonna.

Georg Teodor Öhman, eversti G. Öhmanin poika, syntyi 1832, tuli ylioppilaaksi 1851, siirtyi sitten venäläiseen sotapalvelukseen, jossa yleni kapteeniksi ja kuoli 1871.

Minä luulen, että siinä ijässä, jossa me olimme, poikain mieli ja halu palaa yleensä kaikkeen draamalliseen, jos heillä vain on tilaisuutta sitä osoittaa. Ja niin mielikuvitusrikkailta poikasilla kuin me, lankesi tämä taas aivan luonnostaan — Puttea luonnollisesti lukuunottamatta, joka oli draamallisesti mahdollinen. Pian saimme sellaisen päänäpiston, että meidän piti Borgströmissä joulunaikaan esittää joku näytelmäkappale. Mutta yhtä yksimielisesti kuin tuon päätöksen olimme tehneet, yhtä eroavaisiksi muodostuivat mielipiteemme valitessamme kappaletta tätä tilaisuutta varten, sillä luonnollisesti tahtoi kukin meistä siinä esitettäväkseen hyvän osan, ja toinen hylkäsi aina ehdotuksen, jonka toinen oli esillettänyt. Vihdoin saatiin tuo pulmallinen kysymys ratkaistuksi, kun Severin lupasi kirjoittaa aivan uuden näytelmäkappaleen, joka erityisesti olisi sovellettu meidän vaatimuksiimme. Ja tuloksena oli: »Kamala luola eli ryövärit Apenniineilta». Wilhelm Borgström oli aivan luonnollisesti esiintyvä kappaleessa ihanana prinsessana, joka ryöstettiin tuohon kamalaan luolaan, Falkman esiintyi julkeanrohkeana vaan samalla jalona ryöväripäällikkönä ja minä taas ritarina, joka rakasti prinsessaa ja pelasti hänet ja uhrasi henkensä hänen puolestaan. Muina näyttelijöinä, ryöväreinä tahi ritareina,

esiintyivät veljekset Appelgren, Th. Decker, Karl Wetterhoff, Frans von Haartman y. m. Putte ei taas kelvannut ryöväreikikään. Näytelmä oli suorasanainen, mutta paikkapaikoin, mahtipontisimmissa kohtauksissa helähteli aleksandrialainen runomitta, ja esitimme me sen eräässä sivurakennuksen salissa Borgströmin vanhempain poikain huoneen ulkopuolella. Itse tuon kamalan luolan muodosti nurinpäin kaadettu onnenpeli, jonka päälle muutamia ruskeita mattoja ja uutimia oli levitetty, ja sen edustalla kaareili mutkissa sininen käytävämatto, joka esitti kiemurtelevaa Tiberjokea. Ja tähän supistuikin meidän näyttämökoristeemme, lopun sai kuvittelu korvata. Kamalan näköisiä olivat ryövärit noettuine kulmakarvoineen, viiksineen ja partoineen. Katsojina piti oikeastaan olla vain tuttavia samanikäisiämme, mutta sattuman kautta saimme muunlaistakin yleisöä. Herrasväki Borgströmissä sattui näet sinä iltana olemaan vieraita, jotka myöskin halusivat nähdä poikien näytelmää. Ja niinpä saimmekin odottamatonta, vaan loistavaa yleisöä, sillä kuuntelijoiden joukossa oli m. m. Z. Topelius, F. Berndtson, Carl Collan, F. Pacius, konsuli Hernmark y. m. sen ajan hienoimmista kirjallisista piireistä. Tällaisen yleisön edessä koetimme panna parastamme ja menestys olikin niin suuri, että kappaleen loputtua jotkut katselijoistamme tulivat kiittelemään sekä näytelmää että esitystämme ja kehoittivat meitä yhä edelleen jatkamaan näytelmällisiä harjoittelujamme. Ylen ylpeitä ja hyvillämme olimmekin me saavutettuumme tällaisen menestyksen.

Tästä itseasiassa aivan vähäpätöisestä tapauksesta olen kertonut lähemmin vain sen vaikutuksen tähden, minkä se teki meidän vastaiseen kehitykseen ja aistisuuntaamme. Paitsi sitä että saamamme ylistelyt kannustivat meitä sähkönsäntävään uusiin yrityksiin, ne myöskin saivat sen aikaan että Borgströmin perhe alkoi meidän näytelmällisiä pyrkimyksiämme kannattaa. Seuraavien neljän vuoden kuluessa esitimme me näytelmäkappaleita pari kertaa vuodessa, jouluna ja pääsiäisenä. Eikä nyt enää kysymys ollutkaan entisistä poikamaisista näytelmäntapaisista ullakkokamarissa ilman minkäänlaisia vaatimuksia, sillä nyt muutettiin näyttämö eräaseen kauppaneuvoksen omista suurista huoneista, ja sensijaan että meidän ensimmäisen yleisömme muodosti parvi samanikäisiä poikaviikareita, oli kuulijoinamme ja katsojinamme nyt Helsingin kirjallisen ja soitannollisen piirin hienompaa kermaa, Borgströmin perheen läheisiä seurusteluystäviä, jotka aina kutsuttiin näytelmiämme katsomaan.

Palattuaan ulkomailta vuonna 1847 kuului tähän valittuun seuraan myöskin F. Cygnæus, joka etupäässä mahtipontisin ylistelysanoin kehoitteli ja innostutti meitä, niin että meistä tuntui kuin voisimme olla hänen mahtavain siipiensä suojassa.

Näyttämön muuttamisesta seurasi monta muutakin muutosta. Ohjelmistomme valitsimme me nyt huolellisemmin ja oli meitä tässä työssä neuvoillaan auttamassa talon nuori, silloin jo täyskasvuinen tytär, Lina Borgström. Osat näytelmissä harjoitettiin varmemmin ja muodostui näyttelemisen siten tasaisemmaksi, hankittiin oikeita näyttämökoristeita, sillä emme enää tyytyneet esittämään luolaa kumoon kaadetulla onnenpelillä, ja pukuihinkin kiinnitettiin nyt enemmän huomiota ja huolta. Näissä puuhissa esiintyi Falkman väsymättömänä johtomiehenä, niinhyyin tirehtöörinä ja regissöörinä kuin näyttelijänä, näyttämön koristajana, kuiskaajana ja pukujen järjestäjänäkin, aina sen mukaan mitä tarve milloinkin vaati. Ja puuhatessaan oli hän tiukka ja tarkka, vähäväliä uhaten jättää kaikki oman onnensa nojaan, joll'emme me totelleet hänen käskyjään, ja niinpä meidän täytyikin alistua hänen yksinmääräävää tahtoaan noudattamaan. Mutta kaikkien täytyikin tunnustaa, että hänellä oli uskomattoman suuri kyky vähillä edellytyksillä saada paljon aikaan ja keksiä keinoja silloinkin kun me muut olimme ymmällä.

Kävisi liian laajapiirteiseksi tässä luetella kaikki ne erilaiset näytelmäkappaleet, jotka me näiden vuosien kuluessa esitimme, eikä tuo luetteleminen lukijan mielenkiintoa herättäisi, enkä itsekään niitä kaikkia enää muista. Muistan vain, että Falkman kunnosti itsensä Nadel-räätälinä »Valeprinssissä», että minun loisto-osani oli aviomiehen osa näytelmässä »Majoituksen kautta parannettu mustasukkaisuus», että me esitimme m. m. »Talo maantien laidassa», »Nuori papin leski», »Oppinutta väkeä hameissa», »Porvari aatelismiehenä» y. m., että näytelmät esitettiin »viimeiseen paikkaan asti täydelle huoneelle» sekä että meitä pöyhistytti sanomattomasti ja kiihoitti uusiin puuhiin ne suuret suosionosoitukset, joita erinomainen yleisömme meille osoitti, joskaan laakeriseppeleitä ja kukkaslaitteita ei meille ojennettukaan.

Nämä nuorisnäytelmät tulivat kaupungissa pian maineeseen ja vähäpätöisestä alustaan huolimatta tuottivat ne suuremman tuloksen kuin ensin oli osattu ajatellakaan. Sillä yhä laajemmissa ja laajemmissa piireissä alettiin pitää tällaisista huvituksista. Siihen aikaan aniharvoin korkeammassa seurapiireissä esitettiin seuranäytelmiä ja olivat ne nuorisolle ja ylioppilapiireille aivan tuntemattomia.

Vaikkakin me niin usein saimme Borgströmissä näytelmiä esittää, ei siinä kuitenkaan ollut mielestämme kylliksi. Sillä väliin näytelimmekin me minun luonani muutamia kappaleita. Vanhempani asuivat nyt maalla ja molemmat veljeni ja minä asuimme sangen tilavassa huoneustossa kaupungissa, jossa minun huostassani oli suuri huone ruokasalin takana. Siellä saimmekin me nyt vapaasti isännöidä ja häärätä, maalaila näyttämökoristeita, harjoitella ja näytellä niin paljon kuin tahdoimme, sillä veljeni, molemmat nuoria ylioppilaita, olivat harvoin kotona eivätkä välittäneet kysellä mitä minä puuhailin.

Maisteri Confusius, yksityisopettajani, vielä vähemmän. Nyt saimme riippumatta Lina Borgströmin valinnasta ja arvostelusta itse määrätä ohjelmistomme — ja senpävuoksi ensimmäiseksi esitettäväksemme kappaleeksi otimmekin, makuasiasta ensin kauan väiteltämme, »Roimahousut eli jostakinhan syy on löydettävä», Hallmanin kirjoittama sangen soma huvinäytelmä, jota jo Kustaa kolmannen aikana oli esitetty. Pääosan, laivuri Rolfin osan esitti luonnollisesti Falkman ja rakkaudensairaana, vanhana typeränä tullikirjurina esiinnyin taas minä; naisosissa näyttelivät Vilhelm Borgström ja veljekset Karl ja Onni Wetterhoff. Näytäntö muodostui sangen hupaiseksi ja hilpeäksi, yleisönä istui tällä kertaa yksinomaan meidän ikäisiämme ja koulupoikia. He kerrassaan kiljuivat ihastuksesta ja kappale oli toistettava vielä samana iltana.

Toisesta äärimäisyydestä toiseen häilyvä, sellainen oli usein Falkmanin luonne. Hänen mielensä oli nyt huolimatta tuosta jättiläismäisestä menestyksestä, huvinäytelmästä äkkiä kohdistunut suurisuuntaiseen ja vakavaan alaan ja hän esitti esitettäväksemme Almqvistin runollisfilosoofisen fantasian »Joutsenuola Ipsarassa», jota ei oltu näyttämöä varten edes kirjoitettukaan. Tätä hänen ehdotustaan vastustimme me muut itsepintaisesti ja olimme valmiit tekemään lakonkin. Mutta turhaan. Falkmanin päätös oli horjumaton ja uhaten luopua koko tirehtöörinvirasta pakoitti hän meidät alistumaan ja noudattamaan hänen tahtoaan. Lopputulos muodostuikin sellaiseksi kuin jo edeltäpäin aavistettiin. Näytelmä esitettiin minun luonani meidän asunnossamme ja katsojina oli sama poikayleisö kuin edelliselläkin kerralla. Vaikkakin Falkman oli näytelmää varten maalannut kauniit näyttämökoristeet ja vaikka kappaleen sisältö olikin ylevähenkinen, oli sen menestys kuitenkin huonoakin huonompi. Pojat haukkottelivat ja heillä oli hirveän ikävä ja kaikista mahtipontisimmilla kohdilla huusivat he »Roimahousut!» — »Roimahousut!» niin että olipa vähällä ett'emme me esiintyjät hölmistyneet ja jääneet ymmälle.

Mutta ei tämäkään tappio pystynyt kääntämään Falkmania takaisin meidän entiselle ja oikealle alallemme, huvinäytelmien esittämiseen. Ei; vielä kerran piti meidän yrittää tuolla korkean tyylin tiellä ja esitimme nyt Nikanderin ihanan runon »Taikamiekka». Mutta pojat olivat ja pysyivät auttamattomasti yhtä tuhmina tällä niinkuin edelliselläkin kerralla, eivätkä meidän mielestämme käsittäneet hölynpölyäkään näytelmän ylevähenkisestä sisällöstä, jonka vuoksi tämäkin yrityksemme meni yhtä kauniisti penkin alle.

Päästyämme vihdoinkin sille selville, ettei kannattanut enää näytellä tuollaiselle kehittymättömälle ja mielikuvituksen puutteessa uinailevalle yleisölle, ja kun ei muutakaan yleisöä saatavissa ollut, koska näyttelemisemme Borgströmin perheessä oli supistettu vain määrättyihin joulu- ja pääsiäisnäytöksiin, päätimme me, kaikki tämäkin Falkmanin alotteesta, näytellä vain itsellemme keskenämme, ilman mitään yleisöä. Putella oli myöskin suuri huone ja sen katsoimme hyvin soveltuvan tähän tarkoitukseen. Senpävuoksi siirryimme nyt Thespirattainemme sinne. Mieleemme paloi nyt suuriin näytelmällisiin tehtäviin ja kun ei voinut olla kysymystäkään siitä että niitä kokonaisuutena esittäisimme, valikoimme me muutamia erityisiä vaikuttavia ja sydämeen käyppiä kohtauksia niistä ja esitimme ne Shakespearen tavoin, se tahtoo sanoa ilman mitään näyttämölaitoksia tai asiaankuuluvia oikeita pukuja, ainoastaan käyttäen joitakin tunnusmerkkiä, viittaa tai kaapua tahi muuta sellaista, joka kyllin selvästi ilmaisi henkilön. Näin esitimme me kohtauksia Schillerin »Don Carloksesta», »Maria Stuartista» ja »Ryöväriilitosta», Calderonin näytelmästä »Elämä on unelma» ja Lessingin »Emilia Galottista», vieläpä muutamia muitakin, joita en enää muista. Me näyttelimme täydellä todella ja dramaattisella lennokkuudella ikäänkuin täysi katsomo olisi esitystämme seuraamassa, vaikkakin yleisönämme nyt oli vain Putte ja hänen äitinsä, everstinrouva Öhman. Mutta suosionosoitukset olivat nyt joskaan ei kovin valtavat niin ainakin yksimieliset ja me saimme palkkioksi kupin teetä ja parisen voileipää, jotapaitsi everstinrouva muutamien ystävällisin ja kehoittelevin sanoin kiitteli meitä »kilttejä poikia». Ja siihen me täydellisesti tyydyimme.

Haluamme ja innostustamme näytelmätaiteeseen ylläpitivät ja yhä edelleen kehittivät tiheet käyntimme Thalian temppelissä, s. t. s. tuossa vanhassa puurätiskössä, kaupungin ainoassa teatterissa, joka sittemmin muutettiin ja jota nyt Arkadiaksi tahi Folkteatteriksi kutsutaan. Siellä esiintyivät siihen aikaan toinen toisensa jälkeen Torsslowin, veljesten Pierre ja Fredrik Delandin sekä Anderssonin seurueet, antaen vierailunäytäntöjä ja kuului seurueisiin erinomaisia näyttelijäkykyjä. Ohjelmistoon kuului enimmäkseen suuria näytelmäkappaleita ja murhenäytelmiä, korkearomanttilliseen tyyliin käyppiä, jotka mahtipontisesti ja »suurin liikkein» esitettiin. Näytelmistä mainittakoon Castron linna, Verinen nunna, Hernani, Ryöväri Jaromir, Notre-Damin soittaja, Rosvoliitto, Maria Stuart, Don Carlos, Kardinaali Richelieu, Marion de Lorme, Lääkäri, Akseli ja Valpuri, Othello, Hamlet, Yö ja aamu, Don Caesar de Razano, j. n. e., kaikki sellaisia kappaleita, jotka meihin tekivät häviämättömän vaikutuksensa, sillä me olimme siihen aikaan siinä onnellisessa iässä, jolloin kuvitteluvoima vielä on jälellä eikä mielikuvitus ole ennättänyt velttoontua, jolloin huonosti maalatuissa näyttämökoristeissa näkee todellakin elävän metsän tahi luonnollisen linnan ja pilarisalin, jolloin oli valmis itkemään nähdessään viattoman kärsimyksiä ja iloitsemaan hyveen voitolle päästessä, jolloin teki mieli kiljahtaa ja huutaa näyttelijälle: pakene niinkauan kuin vielä on aikaa, sillä hirvittävä tyranni tahi näytelmän

konna lähestyy, jolloin kuutta keltaisiin nankkiniin puettua sotamiestä piti kokonaisena sotajoukkona ja jolloin tuntui kuin tikari aina tosiaankin sattuisi suoraan sydämeen. Mutta todellisuudessa näytelivät vain tuo suuri Torsslow ja Almlöf ja Delandin veljekset, temmaten meidät mukaansa hurmaavalla voimalla ja luoden nähtäväksemme ei tekokuvia, vaan todellisia henkilöitä. Ja kotiin tultuamme olimme me niin noiden voimallisten vaikutelmien vallassa, ett'eivät ne unettoman yönkään kuluessa silmien edestä eivätkä ajatuksistamme voineet kadota.

Kun pääsylippujen hinnat siihen aikaan olivat suhteellisesti halvanlaiset, voimme me usein käydä teatterissa. Paikka takapermannolla maksoi 40 kopeekkaa ja toisen parven aitiassa 25. Tavallisesti lunastimme me kuitenkin lipun vain n. k. seisomapaikoille permannolla, ahdas välikkö seinän ja tuolirivien välissä, jossa paikka maksoi vain 20 kopeekkaa. Mutta sattuipa niinkin, ett'ei meillä ollut tuotakaan määrättyä rahasummaa, vaan se ei meitä pulaan saattanut, sillä tavalla tai toisella piti meidän päästä teatteriin ja silloin me hiiviskelimme sisään ensimmäisen väliajan kuluessa. Sattuihan tosin tässä pelissä joskus rettelöitä vahtimestarien ja meidän välillämme, mutta tavallisesti meni kaikki kuitenkin hyvin, sillä he eivät olleet niin tarkkoja, ja jos meidät yhdeltä ovelta ajettiin pois, puikahdimme me kuitenkin sisään toisesta ovesta. Välttämätöntä olikin olla varuillaan jos aikoi saada näytelmäkappaleet kokonaisuudessaan nähdä, koskapa harvoin esitettiin samaa kappaletta useamman kuin kolme kertaa korkeintaan, sillä jos oli teatterikin pieni, niin oli siihen aikaan teatteriyleisö vielä pienempi.

Innostuneina näytelmätaiteeseen järjestelimme me myöskin joskus kuvaelmia. Ja niitä esitimme me usein Falkmanissa, sillä heidän hyvin varustetussa kirjastossaan löytyi joukko kuvitettuja loistoteoksia, joista me saimme kuvaelma-aiheita. Jo silloin osoitti Severin kuvaelmajärjestäjänä kykyä ja taitoa, joka ennusti hänen tulevan mestariksi alallaan. Ja oikea nero oli hän varsinkin kyetessään vähäisillä edellytyksillä ja aineilla luomaan suuremmoisii väri-, valo- ja ryhmävaikutelmia. Näyttämönä oli vain oviaukko, taustana jokunen uudin tahi varjostin ja pukuina ainoastaan muutamia kirjavia vaatepalasia.

Totuttuamme näin alituisesti näyttelemään ja pukemaan itseämme jos jonkinlaisiksi, pälkähti päähämme hullunkurinen tuuma. Falkman ja minä huvittelimme usein pukeutumalla palvelusneitsyeitten pukuihin, pannen heidän kappansa päällemme ja shalihuivinsa päähämme, ja tällaisissa pukimissa me sitten lähdimme iltasin johonkin venäläiseen ruokamyymälään, joita siihen aikaan oli kaupungissa tuhkatieheässä. Siellä niijasimme me kunnioittavasti myymäpöydän takana seisoville puotipalvelijoille, sanoimme terveisiä milloin kenraalinrouva Gripenstjertiltä milloin vapaaherratar Lejonborgilta ja kysyimme heidän puolestaan, olisiko myymälässä oikein hyviä luumuja tällä kertaa. Ja tietysti niitä löytyi, kun maistaisia pyydettiin. Totisen näköisinä maistoimme me niitä, mutta emme olleet olevinamme oikein tyytyväisiä siihen lajiin, jonka jälkeen pyysimme saada maistaa rusinoita ja manteleita, ja auliisti näitä kaikkia meille tarjottiinkin. Perinpohjin maistellussamme tarjottuja lajeja arvostelimme me tavaraa, kuitenkin usein vaatien jotakin vielä parempaa lajia. Erittäinkin ankarasti arvostelimme me viikunoita. Kun sitten lopuksi olimme kovasti tinkineet tavarann hinnasta liikoja pois ja sopineet lopullisesta maksuerästä, punnittiin kääroihin muutamia nauvoja kutakin lajia, jonka jälkeen me poistuimme myymälästä, käskien lähettämään ostokset rouva vapaaherrattarelle, joka asui siellä tahi täällä, määrättyssä paikassa. Mutta sattuipa joskus niinkin, että kun me parhaillamme suut täpötäynnä viikunoita ja rusinoita maistelimme noita herkkuja, arvostellaksemme niiden kelpoisuutta, että silloin toinen puotikirjanpitäjistä nykäsi hiljaa toista kyljestä ja kuiskasi: »Minä en luulemas, jotta nämä neitsyeitä olemas; nämä olemas petkuttajia, olemas vain koulupoika-rakkareita.» Ja silloin saimme me jalat allemme jotakuinkin kiireesti. Äkkiä oli vain temmattava hameet ylös ja syöksyttävä kadulle, jonne nuo onnettomat, jotka eivät myymälätään uskaltaneet jättää yksin, eivät rohjenneet lähteä meitä pitemmälti takaa ajamaan.

Nämä tällaiset vähävälää uudistuvat pistäytymiset venäläisissä kauppapuodeissa muodostuivat vähitellen oikein mieliurheiluksemme ja huvittivat ne meitä tavattomasti, etenkin jos me osasimme näytellä osaamme niin hyvin, ett'ei meitä ensinkään epäilty, vaan päinvastoin puotilaiset poislähtiessämme kohteliaasti meille kumartelivat, vieläpä joskus tarjosivat meille kaiken muun hyvän lisäksi appelsiinin tahi jotain muuta sellaista ja kehoittelivat meitä tulemaan pian jälleen. Joskus käytimme me hyväksemme vielä poikamaailmassa tavaksi tullutta kokkapuhettakin, kysästen näistä myymälöistä »onkohan varastossa venäläistä älyä korkatuissa puteleissa», jolloin usein meille kohteliaasti vastattiin: »ei juuri löytymäs; mutt' tulemas pian ensi viikolla.»

X.

Erottuani keväällä vuonna 1848 yksityisopettajastani maisteri »Confusiuksesta» ja kun oli päätetty, että minun tulee seuraavana syksynä lähteä Turun kimnaasiin, luin minä koko kesän sangen ahkerasti korvatakseni sen, mitä olin tätä ennen laimiinlyönyt. Mutta kuitenkin lähdin minä Turun matkalle mitä suurimman levottomuuden vallassa, sillä minä en tätä ennen koskaan ollut suorittanut mitään tutkintoa ja olin minä kuvitellut tuon tulevan tutkintokiirastulen sangen suuresti liioitelluilla mielikuvilla. Kaikki sujui kuitenkin aivan onnellisesti ja kokonaan toisella lailla kuin olin ajatellut. Kimnaasiin kokoontui noin kolmekymmentä oppilasta, jotka olivat saaneet päästötodistuksensa läänin eri alkeisoppilaitoksista — minä yksin olin yksityisoppilas — ja tutkittiin meitä kaikkia yhdessä joukossa samana päivänä kaikissa eri aineissa, joten vain aniharvoja kysymyksiä ennätti kunkin vastattavaksi tulla. Ja niin oli tuosta pelätyistä tutkintopälkähästä päästy.

Paitsi vanhaa ystävääni Karl Vetterhoffia, hänkin vastatullut, en tuntenut yhtään ainoata tulevista tovereistani — vieläpä kaikki nimetkin tuntuivat minusta aivan vierailta. Mutta tuo pula ei ollut pitkäaikainen.

Seuraavana päivänä, sattui olemaan lauantai-ilta, oli meidän kaikkien määrä kokoontua viettämään veljeysjuhlaa. Uudet tulokkaat olivat näet vanhan tavan mukaan kutsuneet molemmat ylemmät »piirit» (luokat) »tekemään lähempää tuttavuutta» ja »huuhtomaan pois arvonimet», jonka tuli tapahtua lasi kädessä.

Juhla oli järjestetty erääseen talonpoikaistaloon aivan lähellä Hämeentullia. Talon suuressa salissa komeili eräällä pitkällä pöydällä useita kannunpulloja punssia lasirivien ympäröimänä, sekä tupakka-aineita, kartuusitoppoja täynnä »Gefle-vaakunaa» ja savipiippuja, sillä sikarit siihen aikaan olivat miltei tuntematonta ylellisyyttä ja paperosseja ei oltu vielä keksittykään. Niin yksinkertaiset olivat itse juhla-laitteet. Sinne kokoonnuimme kaikki, yli 70 kimnasistia, ja kun juhla oli vain toverijuhlaksi ajottu, ei sinne opettajia oltu kutsuttu.

Alussa vallitsi juhlassa jonkunlainen juhlamenojärjestys ja jäykkyys. Joku isännistä, uusista kimnasisteista, piti juhlan alkajaispuheen, lausuen vanhemmat lukiolaiset tervetulleiksi seuraan ja pyytäen heitä ottamaan meidät veljellisesti joukkoonsa. Maljaan, jonka puheen lopussa kaikki pohjaan tyhjensivät, vastattiin vanhojen kimnasistien puolesta muutamain sanoin, joilla he ilmaisivat toivovansa, että he meistä tulevat saamaan hyviä tovereita, jotka pitävät yllä oppilaitoksen vanhoja perinnäistapoja. Sitten kohotettiin malja Turun kimnaasille, j. n. e.

Vasta sitten kun juhlan »virallinen» puoli näin oli loppunut, vasta sitten alkoi tunnelma vetreentyä. Sali tuprahti pian täyteen paksua tupakansavua, sillä melkein jokainen haikuutteli savipiippujaan, yksin minäkin raukka, joka en vielä elämänpäivänä tätä ennen ollut sitä konstia yrittänyt, vaan nythän täytyi minunkin ensi kerran tupakaksi panna ollakseni yhtä uljas kuin muutkin, vaikkakin haikuuttelemisen kurkussani kakerteli ja mieltäni etoi. Kaikki kuljeskelivat lasit kädessä ja kun vanhemmat huomasivat jonkun, jonka kanssa he eivät vielä olleet kilistelleet, sanoivat he tuon tavanmukaisen sananparren: »Emme suinkaan mekään enää haukuskele toisiamme, vaan huuhtomme alas arvonimet, minun nimeni on» j. n. e., ja sitten kilautettiin lasit laidakkain, lyötiin kämmen kämmeneen ja niin oli veljeys-side sidottu. Seitsemänkymmentä uutta veljeä samana iltana. Kun nyt ajattelen kaikkia sen illan punssilaseja, tuntuu vieläkin kuinka aivoissa silloin huiskahteli ja kuinka siellä kuparisevät takoa nalkuttelivat. Jos Falkman, pieni ja hieno Borgström ja aina siistinä sipsutteleva Putte olisivat nähneet, kuinka minä piippu suussa ja lasi kädessä heikoin jaloin hoippuilin ympäriinsä tuossa kimnasistiparvessa, niin kyllä he minulle totisesti olisivat nauraneet.

Näin sain minä yht'äkkiä suuren joukon uusia veljiä uusine nimineen. Oli kerrassaan mahdoton muistaa oikein jokaista heistä erikseen ja niinpä aloinkin, hieman pöpperössä kun oli jo pääni, sekottaa heitä toisiinsa. Tuohan nyt olisi pitänyt olla oikeastaan jotakuinkin anteeksiannettavaa muistilleni, joka ei tällaiseen leikkiin ollut tottunut, mutta siitä asianomaiset kuitenkin ylen niipollisesti pahastuivat. He alkoivat mekastella ympärilläni ja viimein sanoi eräs heistä minulle suorat sanat: »Tiedäpäs ylevä veljyeni, ett'ei täällä sovikaan näyttäytyä ylpeänä; täällä olemme me kaikki yhtäläisiä ja samanarvoisia ja vaikkapa isäukkoni onkin vain lukkari, niin olenpa minä kuitenkin mies puolestani, enkä suvaitse, että joku keikailija hyppää nenälleni. Muistahan se.»

Minä vakuutin, ett'en ollut pienimmässäkään määrässä tarkoittanut loukata ja pyysin kunnioittavan veljeni antamaan minulle anteeksi. Seurasi luonnollisesti uusia selityksiä ja minä valehtelin ja vannomalla vakuutin, että totisesti pidän lukkaria yhtä suuressa arvossa kuin senaattoriakin, ja selkkaus päättyi lujaan syleilyyn ja sovintoon. Tämän vakuudeksi oli luonnollisesti vielä yksi punssilasi tyhjennettävä, jonka jälkeen veljeni minulle huomautti: »Niin, voipihan sinusta, veli rakas, vielä ajan pitkään tulla hyväkin mies, vaikkakin vielä nyt olet jonkunverran lapsekas ja 'keltainen', mutta sehän voi olla ohimenevää.»

Lähellä minua alkoivat jotkut puhua suomea. Minä jäin hämmästyksissäni seisomaan ja kuuntelin, sillä ensi kertaa kuulin minä sitä kieltä säätyläishenkilöiden kesken puhuttavan. Syntyisin ruotsalaiselta seudulta olin kuullut suomenkieltä aniharvoin, enimmäkseen vain kyytipoikain olin kuullut sitä juttelevan matkustaessani Helsinkiin tai päinvastoin.

»Mikä sinä olet, kun et osaa puhua maan kieltä?» lausahti mulle joku joukosta selvällä suomenkielellä ja pilkallisella äänenpainolla.

»Mitä?» oli ainoa sana, jonka pystyin heille vastaamaan.

»Sen täytyy olla oikea keikailija, sen me pian lyömme» — sanoivat he sitten naureskellen ja katselivat pilkallisin silmäyksin minuun.

Vihdoin kannettiin sisään tarjottimia, joille suunnattoman suuriin kasoihin oli paksuja, valtavia voileipiä liha- ja juustoviipaleineen ladottu, ja tarjottimia seurasi olutkorien joukko. Syntyi yleinen rynnäkkö ja tyrkkiminen pöydän ääressä. Juhlatunnelma oli kohonnut huippuunsa. Valtavan hälinän pauhinassa ei enää kuullut mitään muuta, paksut tupakansavupilvet estivät enää mitään näkemästä ja särettyjen lasien palaset narskahtelivat joka askeleella jalkojen alla. Minun silmissäni pyöri ja vilisi kaikki jo ympäri, katseeni peittyi hämääseen, jalkani horjahtelivat ja vetivät vastakynttä toiselle haaralle kun minä vastakkaiselle suunnalle halusin. En tottanut tiedä minkä ihmeen avulla sinä iltana kotiin pääsin, sillä muistan vain, että myöhään seuraavana aamupäivänä heräsin huimaavaan päänpakotukseen.

Tämä juhlatilaisuus oli minulle monessa suhteessa merkkipäivä. Sillä poltinpa silloin ensi kerran tupakkaa, maistelinpa ensi kerran punssia, kuulin muidenkin kuin kyytipoikain puhuvan suomea, ja olin ensi kerran päihtyneessä tilassa.

Alkuaikoina tuntui minusta tämä uusi toveripiiri aivan vieraalta ja melkeinpä vastenmieliseltä. Se oli kaikessa, niin tavoiltaan kuin kieleltään ja harrastuksiltaan, aivan erilainen kuin se pieni toverijoukkio pääkaupungissa, jonka parista äsken olin lähtenyt; nämä uudet toverit olivat kerrassaan meidän vastakohtiamme, sillä olihan meidän elämämme kuumeentapaiseen hehkuun kehittyntä mielikuvitus-elämää aatteellisine harrastuksineen ja harharetkineen näytelmätaiteen alalla. Mutta vähitellen muuttui käsitykseni ja minä aloin pitää tovereitani oikeassa arvossaan. Useimmat heistä olivat tosin lähtöisin yksinkertaisista kodeista, joka oli heihin leimansa lyönyt, mutta he olivat vakavia, ahkeria ja ajattelevia nuorukaisia. Opin erityisesti tuntemaan ja pitämään muutamista heistä.

Ja ensimmäiseksi heidän joukostaan asetan minä kaikkea jaloa ja hyvää elämässä haaveksivan, lämmissydämisen Valfrid Alftanin, joka sittemmin tuli maisteriksi, oli pitkät ajat ylioppilaskunnan puheenjohtaja ja kuoli 41 vuoden vanhana vuonna 1875. Meidän yhteinen harrastuksemme, historia, liitti meidät lähemmin toisiimme ja me luimme yhdessä silloin juuri Lamartinen ulosantamaa »Girondistein historiaa». Meidän joukkoomme liittyi silloin joskus suurilahjainen Carl Johan Edelsköld, joka myöskin muutti tuonen tuville elämänsä kukoistus-ajassa. Ihastuksella luimme me yhä uudelleen ja uudelleen noita innostuneita puheita, joita Jakobinein klubissa ja konventissa oli pidetty ja niiden johdosta me vilkkaasti keskustelimme ja selittelimme niitä. Myöskin muita erinomaisia teoksia, kuten Thiersin ja Maucaulayn, luin minä hänen kehoituksestaan. Alftan oli minuun hyvin mieltynyt, oli sittemmin minun uskottu ystäväni ja minä tunnen suurta kiitollisuutta häntä kohtaan siitä, että hän ymmärsi johtaa minun mieleni vakavampiin ajatuksiin ja lukemiseen tuolta tosin sangen houkuttelevalta mutta myös veltostuttavalta ja mielikuvitusta kiihottavalta romaanien luvun tolalta. Pian muutuin minä kokonaan hänen kauttaan. Niin voivat toverit toisiinsa vaikuttaa.

Myöskin toisessa seurapiirissä, joskin sangen erilaisessa, seurustelin minä. Siihen kuului Karl Wetterhoff, sittemmin tunnettu kirjailijana, joka kuoli vuonna 1889 ja Robert Montgomery, sittemmin senaattori ja presidentti, sekä Vilhelm Rosenlew, joka sittemmin toimi konsulina ja suurena liikemiehenä Porissa. He asuivat kaikki samassa paikassa ja Wetterhoff oli kumppanikunnan »spiritus rektor», henkevä johtaja. Jo silloin liitettiin hänen eteviin runollisiin ja dialektisiin lahjoihinsa suuria toiveita, jotka kuitenkin sittemmin, asianhaarain pakosta, sangen vähässä määrässä toteutuivat.

Lauantai-illoin kokoonnuttiin vuokrattuun huoneustoon viettämään n. k. konventtia. Siellä ilmestyi m. m. parina kappaleena käsinkirjoitettu sanomalehti, jota kimnasistit itse toimittivat ja joka sisälsi paitsi joukottain suorasanaisia kirjoituksia myöskin sangen sieviä runonpätkiä, joita Robert Malmström, Wetterhoff, Edelsköld y. m. kyhailivät. Siellä myöskin keskusteltiin, puheltiin valtiollisista asioista, vedeltiin tupakkaa ja juotiin teevettä, mutta ei mitään väkevämpiä aineita. Ja mieliala näissä illatsuisissa oli yleensä hupainen, hilpeä ja toverillinen.

Kimnaasi oli tähän aikaan ikäänkuin välinivel yliopiston ja koulun välillä ja luvut siellä yleensä vapaaehtoisemmat kuin koulussa. Ennätykset tosin olivat määrättyt, vaan mitään läksyjen lukuja ja kuulusteluja ei kimnaasissa enää esiintynyt niinkuin koulussa, joten riippui suureksi osaksi oppilaan

omasta kyvystä tahi tahdosta, kuinka paljon hän kimnaasiopinnoistaan hyötyi. Mutta, onnellista kyllä, tässä oppilaitoksessa oli vallalla hyvä henki, ahkeruus ja kunniantunto ja suurin osa oppilaista oli ahertavia ja uutteria nuorukaisia, jotka ymmärsivät lukujen tärkeyden ja tarpeellisuuden. Onnellista tosiaan oli, että näin sattui kimnaasissa olot olemaan, sillä jos kaikki olisi riippunut yksinomaan opettajain kyvystä, olisipa asiat tosiaankin olleet silloin huononlaisessa kunnossa.

Olihan siellä tosin kunnollisiakin opettajia, joita me pidimme arvossa, kuten vakavaluonteinen lehtori Eurén ja hieno Arrhenius, josta me kaikki pidimme, vaan enemmistö heistä oli kuitenkin vanhoja koulukarhuja piintyneine omituisuuksineen ja heikkouksineen, koulukarhuja, jotka vuosikymmenien kuluessa olivat hankautuneet ja muodostuneet stereotyyppimäisiksi alkuperäis-koneiksi alallaan ja joilla ei ollut voimaa omaksua itselleen enää uudempaa ja vapaampaa katsantokantaa, eikä kykyä kohdella ja käyttäytyä oikein jo kypsyneiden ja ajattelevien nuorukaisten opettajina.

Tällaisten piintyneiden perikuvien joukosta muistan erityisesti latinankielen lehtorin Hertzbergin. Käännettäessä latinankielestä ruotsinkielelle, oli hän aina erityisesti hyvillään, jos osasimme lasketella mitä hullunkurisimpia sanakäänteitä, varsinkin mitä mahdollisimman selvästi kahtiapäin ymmärrettäviä ja kyynillisiä, jolloin ukko nauroi sydämensä pohjasta sukkeluuksille ja jolloin meidän kaikkien välttämättömästi oli kuorossa yhdyttävä nauruun niin että koko sali kajahteli. Venäjänkielen lehtorilla taas, jota kutsuttiin »Kello-Tallgreniksi», oli ihmeellinen taskukello, joka muodostui meidän pysyväiseksi hauskuudeksemme. Vaikkakin jo lukemattomia kertoja olimme sen nähneet, pyysimme tietysti yhä uudelleen ja uudelleen saada sitä katsoa, ja saimmekin hänet pitkään emmittyyään ja tingittyään viimein ottamaan tuon ihmekellon taskustaan ja näpäyttämään siinä löytyvää vieteriä, jolloin kellon kaksinkertaiset kuoret ponnahtivat auki ja esiin ilmestyi pari eriskummallisissa asennoissa liikuskelevaa olentoa. Osa luentoajasta kului sitten tuon ihmelaitoksen ylistelyyn ja ihmeltelyyn sekä imartelujen laususkemiseen kellon onnelliselle omistajalle. Samalla tavalla ilvehdittiin myöskin melkein sokean saksankielen lehtorin Segercrantzin kanssa, joka ei huomannut kuinka me annoimme suurten paperileijain ja kuvioiden liehua aivan hänen nenänsä edessä, jopa joskus pidimme tuollaista tekelettä jonain oppilaana. Ja kääntäessämme saksankielestä ruotsinkielelle, teimme sanasta aber (mutta) säännöllisesti abboren (ahvenen) j. n. e. samaan kuvaavaan tyyliin.

Mutta enimmänsä »pidettiin peliä» kuitenkin matematiikan lehtorin Ahlstedtin kanssa, joka oli vanha, liaksi lukenut ja tavattoman sävyisä koulumaisterityyppi ja joka ei karpästäkään tahtonut loukata. Joskus sattui, että keskellä luentotuntia kissa alkoi uunissa naukua. Silloin ensin yhteisesti ihmeteltiin, mistä tuo ihmeellinen ääni mahtoi kuulua ja kun siitä viimeinkin selville päästiin, alettiin perinpohjin keskustella, mistä kissa uuniin oli voinut päästä ja monien tuumailujen perästä tultiin sitten vihdoin siihen yksimieliseen päätökseen, että se oli pudonnut savupiipun kautta uuninpesään, sillä luonnollisestikaan ei kukaan sitä ollut sinne pannut. Joskus taas alkoi viheriävarpunen lennellä ja räpytellä siipiään luokkahuoneessa, jolloin meidän kaikkien tietysti täytyi rynnätä paikoiltamme ottamaan kiini tuota pikku lintusta, joka lenteli ikkunaruutuja vasten lyöden noukkansa aina ruutuun. Sitten ihmeteltiin, tuumailtiin ja juteltiin miten oli lintuparka eksynyt luokkahuoneeseen pääsemään, kun talvisaikaan kaikki ikkunat olivat visusti kiini. Lopuksi löytyi kuitenkin selitys. »Eikö herra lehtori luule, että se on lentänyt sisään ilmanvaihtoluukusta?» »Jaa — jaa — niinhän se on käynytkin, se on varmaankin sitä tietä tullut», sillä eihän muutakaan mahdollisuutta ollut, ja senvuoksi piti ilmanvaihtoluukku tarkkaan suljettaman, ett'ei vain pikkulintuset enää sieltä sisään lentelisi luentoja häiritsemään. Kaikista hupaisin oli kuitenkin piparikakku-matamin kohta. Me olimme edeltäpäin neuvoneet erään piparikakkujen myöjän tulemaan lehtorin tunnin aikana sisään luokkahuoneeseen kaupittelemaan kakkujaan. Kun me sitten parhaillaan akkiloimme yhtälöä $a+b=c$, astui matami sisään, niijaili yhtämittä ja alkoi: »Eikö herrat tahdo ostaa piparikakkuja, minulla on aivan tuoreita ja oikein hyviä kakkusia; olkaa toki niin armeliaan kilttejä ja ostakaa näitä, minä olen niin köyhä j. n. e.» Lehtori meni oven suuhun jutellen eukolle: »Matamihan näkee, että tämä on koulu, eikä täällä piparikakkuja osteta, olkaa nyt vain hyvä ja menkää pois.» — »Mutta hyvä lehtori, kakut ovat niin hyviä ja mainioita ja nämä nuoret maisterit tykkäävät niistä niin kovasti.» — »Matami olisi nyt niin hyvä ja menisi vain.» — »Heti paikalla, herra lehtori, heti paikalla, mutta eiköhän herra lehtori itse tahtois olla niin hyvä ja ostaisi joitakuita kakkusia? Olkaa niin hyvä, olkaa niin hyvä ja maistakaa yksi, se ei mitään maksa.» — »Matami on nyt niin hyvä ja menee vain.» — »Heti, herra lehtori, heti paikalla, mutta tuollapa näen minä yhden herran, joka mulle on 20 kopeekkaa velkaa ja eiköhän nyt passaisi hänen minulle samalla kertaa maksaa», j. n. e. — »Matami olisi nyt vain niin hyvä ja menisi.» — »Heti paikalla, herra lehtori, heti paikalla», vaan ennenkuin oli saatu tuo suulas matami luokkahuoneen ovesta ulos oli jo luentotunti milt'ei loppuun kulunut.

Kerran oli joku liimannut ukon kalossit lattiaan kiini. Silloin vimmastui hän todenteolla, mutta tyyntyi viimein, kun hänelle vakuutimme, ettei kukaan ollut tuota kepposta tehnyt, vaan että luultavasti hän itse oli matkalla kimnaasiin astunut johonkin liima-aineeseen, jonkavuoksi kalossit nyt olivat lattiaan takertuneet. Toisen kerran taas kun hän juuri oli työntämäisillään jalkansa kalosseihinsa, huomattiin että ne olivat täynnä vettä. Kuka olikaan tuon kolttoson tehnyt! Luonnollisesti ei kukaan, kuten

tavallisesti. Seurasi yleinen hämmästys kuinka tuo oli voinut tapahtua, kunnes joku pääsi arvoituksen perille. Lehtorilla on aivan varmaan tavaton jalkahiki, josta on seurauksena ollut kalossien täytyminen hiellä. Niin, niinhän se onkin ja aivan varmaan, sillä tunsihan jo hajustakin ett'ei tuo aine vettä voinut olla. Hyi! oikeinhan niistä paha haju löyhkäili, ja samalla tarttui itsekukin nenäänsä valitellen »aijai kuinka ne haisevat!»

Sunt pueri pueri, pueri puerilia tractant.

Huolimatta tällaisesta loppumattomasta kujeilusta ei tuo vanha ja sävyisä lehtori kuitenkaan koskaan viitsinyt eikä tullut kääntyneeksi rehtorin (Bergenheimin) puoleen valituksineen. Hän kärsi kaiken häpäisyn ja karkean pilkan, eikä tahtonut että hänen tähtensä rettelöltä syntyisi, ja tuota hänen rajatonta hyvyyttään me ikävä kyllä liiaksikin hyväksemme käytimme.

Että opinnoista kuitenkin hyvää huolta pidettiin, vaikka opettajat olivatkin tuollaisia, se todistaa päivänselvästi, että hyvä henki ja ahkeruus tässä oppilaitoksessa vallitsi.

Kreikankieli ei ollut pakollinen aine, jonkavuoksi muutamilla oppilailta ja niiden joukossa minullakin oli tuosta aineesta vapaus ja oli meillä sensijaan tunteja piirustuksessa. Eräs norjalainen Thomas Legler oli meillä piirustuksen opettajana ja oli hänen heikkoutensa taas siinä, että hän, vaikkakin oli vain yksinkertainen piirustuksenopettaja, vaati meiltä samaa arvonantoa kuin mitä lehtoreille osoitettiin. Tapahtuipa sitten kerran syyslukukaudella vuonna 1849, että eräs meidän luokkamme oppilas, Porista kotoisin oleva Hellström, joka oli mestari piirtelemään pilkkakuvia, oli piirtänyt tuollaisen tekeleen Legleristä. Kun Legler sitten asteli Hellströmin paikan ohi, vilkasi hän sivumennen pöydällä olevaan piirustukseen ja tunsu kai heti oman kuvansa, jota ei suinkaan kaunistellen oltu paperille kyhätty. Julmistuneena tästä suimasi hän vihan vimmassaan Hellströmiä korvalle. Mutta me otimme asian siltä kannalta kuin olisi tällainen häväistys koskenut koko luokkaa ja niinpä nousimmekin me kaikki paikoiltamme ja vaadimme, että Legler silmänräpäyksessä pyytäisi Hellströmiltä anteeksi tahi astuisi ulos huoneesta. Ja kun hän ei tahtonut kumpaakaan tehdä, menimme me kaikki sensijaan pois ja jätimme hänet yksin luokkahuoneeseen.

Tieto tästä tapahtumasta levisi nopeasti yli koko kimnaasin ja silloin päätettiin kaikki kokoontua jo samana iltana toimeenpannaksemme koko oppilaitoksen mielenilmaisuna oikein kunnolliset kissannaukujaiset Leglerille. Miehissä kokoonnuimmekin määräaikana sovittuun paikkaan, josta sitten marssimme Leglerin asunnolle. Ja sielläkös remahti täyteen voimaansa mitä hirvittävin meteli ja melske; vihellettiin ja ulistiin kaikenkaltaisten ääntä päästävään kapistosten räminän säestyksellä. Muun soittovehkeen puutteessa olin minä siepannut kamarini uunin eteispellit mukaani ja rämisytin niitä minkä jaksoin ja sainkin niillä aikaan jotakuinkin voimakkaan vaikutuksen, joka kuitenkin hävisi yhteiseen tavattomaan hälinään.

Tällä epäsoitannollisella hankkeellamme oli vakavammat seuraukset kuin ensimmältä ajattelimme. Kimnaasi suljettiin joksikin ajaksi ja suuri »Collegium ecclesiasticum» (kirkollinen virkakunta) kutsuttiin koolle, johon kuului useita rovasteja arkkhiippakunnasta, sillä lehtorit olivat asianosaisia ja siis esteellisiä istumaan tuomareina. Seurasi sitten tutkimus, jota kesti yli kokonaisen viikon ja jonka tuloksena oli, että kahdeksan meistä erotettiin oppilaitoksesta. Eroitetujen joukossa olin minäkin, vaikk'en tottatosiaanakaan tiedä tuossa kysymyksessä olevassa mellakassa olleeni enemmän toimivana tahi »määrävänä sieluna» kuin muutkaan. Ja tähän tapaukseen loppuikin minun oleskeluni Turun kimnaasissa.

XI.

TUNTEIDEN HERÄTESSÄ.

1848.

Olin kuusitoistavuotias. Hienon hienot, keltaisenruskeat partahaivenet pilkistelihe vätylähuulellani, ilmaisten, että olin siihen ikään ennättänyt, jolloin tunteet alkavat nuorukaisen rinnassa herätä.

Kuten muutkin koulupojat, keräilin ja tutkin minäkin kasveja ja miilustelin senvuoksi usein pitkiä matkoja ympäristöseuduilla viheriäksi maalattua läkkipönttöä kannellen hartioillani ja etsien kukkasia.

Oli alkukesä. Tuomet, kielot ja niittyjen kaikki kauniit kukkaset päilyivät ihanimmassa loistossaan ja

täyttivät ilman tuoksullaan. Pikkulinnut visertelivät rakasteluliverryksiään joka puussa, perhosia ja kimalaisia lenteli suristen kaikkialla ja kalat loiskien ruohikossa kisailivat. Koko luonto huokui kehitystä, syntymistä ja rakkautta ja ihmisyydämässä kuohahteli veri lämpimänä ja vilkkaampana kuin muuten.

Tuollaisella kasvinkeruumatkalla johtuivat askeleeni kerran eräänä auringonpaisteisena päivänä kaukaiselle laidunmaalle, joka oli aidattu ympäriinsä jotakuinkin korkealla ja vahvarakenteisella sälöaidalla. Aitauksen sisältä, jossa tiheässä koivuja ja pensaita kasvoi, kuului lehmänkellojen helähdyksiä, härän mörähdyksiä ja paimentytön iloista laulua.

Lähestyin tuota paikkaa yhä enemmän, kunnes voin aitaan nojaten katsella eteeni avautuvaa taulua. Mustan- ja valkoisenkirjavasta karjasta jotkut makasivat hiljaa kaikessa rauhassa märehkien tuuheiden puiden varjossa, jotkut taas, jotka eivät vielä kylläisiä olleet, liikuskelivat hilpeästi syöden. Toiset seisoivat alallaan, huiskien hännillään terhenteleviä kärpäsiä loitommalle ja suuri sonni mulkoili vihaisena veristyneillä silmillään, mylvien ja kaapien mättäitä ja multaa korkealle ilmaan. Mutta tämä kaikki ei kuitenkaan oikeastaan huomiotani kiinnittänyt, vaan jokin muu, joka enemmän tunteisiini vaikutti.

Sillä aivan lähellä aitaa, sillä kohdalla jossa minä seisoin, istui kaatuneella kannolla kaunis Maijaliisa, talon paimentyttö ja kutoi ahkerasti harmaata villasukkaa. Hänen paljaissa jaloissaan oli tanakat rasvanahkakengät, mustaraitainen villahame hänen päällään oli vyötöisille kääritty kokoon, joten minä mainiosti voin ihaila hänen voimakkaita, ruskettuneita jalkojaan, ja hänen punavalkoruutuinen huivinsa oli valahtanut alas kaulalta, paljastaen siten hänen neitseellisen, lämpöisen povensa.

Maijaliisa oli todellakin kaunis tyttö ja oli hän jotakuinkin yhdenikäinen minun kanssani. Hänen kasvonsa olivat pienet, pyöreät ja heloittavat ja nenänsä mitä somin pikkuinen tylppönenä, huulensa punaset ja täyteläiset, silmänsä ruskeat ja pirteät. Kaikissa liikkeissään liikkui hän sivakasti ja viehättävästi ja käytöksensä oli aina reipas ja hilpeä. Nyt heloittivat hänen kesähelteen polttamat poskensa kuin pionit ja hikikarpalot niitä pitkin vierähtelivät vapaina, kunnes hän ne aina pyyhkäisi pois hameenhelmallaan.

Siihen pysähdyin minä hetkiseksi katseellani ahmien tuota idylliä, joka muistutti paljon erästä vanhaa, kellastunutta hollantilaista vaskipirrosta, joka minun huoneeni seinällä riippui. Tähän asti aavistamaton tunne valtasi minut kokonaan seistessäni siinä samalla kertaa ujona ja hämilläni ja tuntiessani jonkinlaista epämääräistä halua. Mutta yhtäkkiä rohkaisin minä itseni, heilautin toisen jalkani reippaasti aidan yli ja olin juuri hyppäämisilläni alas aitauksen sisäpuolelle kun Maijaliisa samalla minut huomasi ja kiljahti räikeätä murretta puhuen:

»Taivastentekijä! Älkää vain tänne tulko! Hän, tuo härkä, varsin julmuri on ihmisille ja päälle porheltaa täysiaanaan kun vain nähdä jonkun saa».

»Aja sitten se peto tiehensä!» huusin minä, samalla kuitenkin varovaisuuden vuoksi vetäytyen takaisin suojelevan aidan taakse.

»Hi, hi, hi! Sitäpä toki en tee. Nähkääs, äkänen ei se toki mulle ole.»

Minusta tuntui sillä hetkellä, kuin olisi Maijaliisa tuo sadun prinsessa, jota julma lohikäärme aina vartioi, ja minä pyytelin häntä tulemaan lähemmäksi, sillä minulla olisi hänelle jotain erittäin tärkeää sanottavaa.

»Hi, hi, hi! Sepäs ei erityistäkään liene, aattelen mä. No! mitäpä se sitten muka on?»

Maijaliisa nousi vihdoinkin kannolta ja lähestyi aitaa, kutoen tynnosti yhä edelleen harmaata villasukkaansa ja katsomatta minuun päinkään. Kun hän oli tullut kolmen tai neljän askeleen päähän, pysähtyi hän ja kysyi:

»No, mitäpä hän nyt minusta tahtoo?»

»Tulehan vähän lähemmä, niin sanon.»

»E-hei! Pidänpä siitä varani.»

Silloin juolahti mieleeni Don Juanin kaunis aaria Zerlinalle, ja minä lauloin tahi lausuin mielenkiihkolla ja vilkkain käsiliikkein:

»Sä ällös mua pelkää, vaan tullos linnaani, se lähell' tässä siintää — hetk' viivy luonani.»

Mutta ah! Kaikeksi onnettomuudeksi ei Maijaliisa ollutkaan mikään Zerlina, jota Mozartin

kaihomielinen sävel houkuttelisi, tahi taas olin minä itse huono Don Juan, sillä hän löi raikkaasti käsiään sivuilleen, nauroi ääneensä ja hihitti:

»Hi, hi, hi! Herran tähden, kuinka mielettömästi ja hullunkurisesti hän venkoilee ja laulaa. Hi, hi, hi!»

Kuitenkin lähestyi hän samalla aitaa, kutoen yhä tyyneästi sukkaa.

»Minä tahdon vain sanoa sinulle, kiltti Majjaliisa, että sinä olet mielestäni sievä ja kultainen tyttö. Minä pidän sinusta oikein paljon ja tahtoisin mielelläni suudella sinua.»

»Hi, hi, hi! Kuinka hullunkurinen hän onkaan, kun tuommoista hölynpölyä viitsii puhua? Enhän minä toki tuommoista usko, eikähän se semmoinen minun ja hänen, tuollaisen hienoskaisen herran kesken käy laatuun.»

»Käyhän se toki yhtä hyvin laatuun meidänkin kesken kun kerran puutarha-Jannekin saa sinua suudella. Ja sen minä tiedän varmaan, sillä Janne on itse minulle sanonut, että sitä hän saa tehdä niin paljon kuin vaan haluaa.»

»Janne, niin! Mutta siinäpä on niinkuin vähän eroitusta. Nähkääs, Jannepa ei ole mikään herrasmies, hän, niinkuin nuoriherra, vaan onpa hän yhtäläinen kanssani, ja minä hänestä hirveästi pidän, sillä hän on aina niin kiltti ja nokkela.»

Kyllä minä sillä hetkellä kadehdin puutarha-Jannea, jolla oli erikoisoikeus ei olla herra ja senvuoksi sai suudella kaunista Majjaliisaa niin paljon kuin tahtoi. Ja minä kirosin silloin katkerasti niitä rajapyykkejä, joita ennakkoluulot olivat yhteiskunnan eri luokkain välille rakennelleet.

Nyt oli Majjaliisa tullut jo niin lähelle, että ainoastaan aita eroitti meidät. Minä tunsin hänen raikkaan hengityksensä, näin hänen täyteläisen rintansa kohoilevan, tunsin naisellista tuoksua, ja veri kohosi päähäni ja minä tunsin sisimmässäni kuohuvan ja hyrskyvän ennen tuntemattomia tunteita. Kiusaus valtasi voimallisesti minut ja hetken hurmauksessa kietasin minä molemmat käsivarteni Majjaliisan pään ympärille, vedin sen luokseni ja painoin hänen reheville huulilleen tulisen suudelman.

Mutta Majjaliisa oli äkkiä temmannut kätensä irti ja samassa sain minä poskelleni vimmapäisellä voimalla läimäytetyn korvapuustin niin että silmäni tulta iskivät.

»Hyi tokkiinsa!» sanoi hän ja syljeskeli, pyyhkien kämmenellään suutaan. »Kas siitä hän sai suukkosen edestä, jonka multa varasti», huusi hän pilkallisesti ja pyörähti nopeasti tiehensä. Minä aijoin hypätä sälöaidan yli juostakseni hänen jälessään ja saadakseni hänet kiini, vaan samassa ryntäsi tuo äkänen härkä ja töyttäsi sarvensa sellaisella voimalla aitaa vasten, että se ryskyi ja ratisi niin että arvelin sen siihenpaikkaan hajoavan ja luulin jo tuntevani kuinka sonnin terävät sarvet hivelisivät selkäpiitäni.

Nöyryytettynä, katkerana ja hämilläni pakenin minä pois onnettomuuspaikalta. Harhakuvitteluni olivat kasaan romahtaneet, idylli näkymättömiin hävinnyt, ja Majjaliisa tuntui nyt yhtäkkiä minusta vain sivistymättömältä talonpoikaispiijalta, joka ei ymmärtänyt rakkauden ylevää aatetta.

Tunsin katkerasti ylpeyteni loukatuksi ajatellessani kuinka tässä tuloksetta olin talonpoikaispoikain kilpakosijana ja nähdessäni kuinka sellaisilla moukilla on helppo menestys samalla kuin minun syvemmät tunteeni ivalla ja pilkalla hyljättiin.

Pitäköön Janne kokonaan hänen hellyytensä! — Mielellä hyvällä minun puolestani!

Jääkylmän ryöpyn tavoin vaikutti tuo Majjaliisan tøykeä korvapuusti ja sammutti äkkiä kaikki ne keväiset tunteet, jotka olivat hulmahtamaisillaan ilmielekkiin nuorukaisrinnassa. Ainakin toistaiseksi.

XII.

VELJEKSET NASSE JA NISSE.

1849.

Tavallisesti ovat originaali-ihmiset, jos nyt sellaisia enää löytyykään, sangen ikäviä, itsekkäitä ja välinpitämättömiä henkilöitä, joista ei ole hupia itselleen eikä muille. Mutta poikkeuksia löytyy.

Neljäkymmenluvun loppupuolella, käydessäni Turun lukiota, tunsin minä kaksi kerrassaan hauskaa ja herttaista tuollaista omituis-ihmistä, jotka olivat kaikkien ystäviä ja joilla ei yhtään vihamiestä ollut.

Tarkoitan kahta Bonsdorff-veljestä[1], majuria ja sihteeriä, joista kaikki pitivät ja joita tavallisesti kutsuttiin Nasseksi ja Nisseksi. Molemmat olivat he vielä »nuoria miehiä», huolimatta siitä että he jo olivat 40 vuoden vaiheilla iässä; he olivat »suurimpia kavaljeereja» koko Turun seurapiireissä, Terpsichoruksen harmaantuneita palvelijoita, joilla oli erikoisoikeus »avata» tanssiaiset ja ehdottomasti olla ensimmäisinä ensimmäisessä valsisissa.

[1] Anton Bonsdorff, majuri, syntyi 1808, kuoli 1881. — Nils Bonsdorff, sihteeri, syntyi 1810, kuoli 1887.

Kaikkialla näki nämä kaksi harmaatukkaista leijonaa kaupungin hienoimmista piireissä, johon he aivan itseoikeutettuina kuuluivat ja josta he eivät koskaan saaneet puuttua. Tuskin vietettiin yhtään syntymä- tai nimipäivää kahviseuroineen, jossa he eivät olisi mukana olleet, tuskin toimeenpantiin sellaista juhlapäivällistä, iltamaa, tanssitilaisuutta tai jonkunlaista tervehdyskäyntiä, jossa he eivät ensimmäisinä ja etunenässä mukana olisi olleet, eikä tapahtunut mitään uutta, josta he eivät ensimmäiseksi olisi kuulleet ja kiirehtineet siitä ensimmäisinä tietoa levittämään. Minä luulen, että he viettivät elinpäiviään vain päiväkaudet kuljeskellen vierailuilla ja sanellen naisille, varsinkin rouville, mitä valikoidumpia ja mairittelevimpia kohteliaisuuksia ja kertoellen pieniä, lukemattomia kertoja jo ennen kuultuja ranskalaisia kaskuja, joita he aina esittivät jotakuinkin tähän tapaan: à propos, sen johdosta mitä armon rouva vapaaherratar äsken niin henkevästi ja sattuvasti suvaitsi lausua, pyydän minä, että minun suvaittaisiin kertoa pieni kasku, joka kuvaa samaa asiaa» j. n. e. He olivat, lyhyesti sanoen, välttämättömiä keskustelun työjuhtia seurapiireissä ja samalla päivän pienten kaupunkijuurujen ehtymättömiä lähteitä.

He olivat kasvaneet yhdessä ja senjälkeen kohtalon, olosuhteiden ja oman tahtonsa mukaan muodostuneet kerrassaan eroittamattomiksi. Toinen heistä ei voinut ajatellakaan elämää ilman toinen toisensa seuraa, aina he keskenään hiljoilleen kinastelivat, vaan pohjaltaan olivat he parhaita ystäviä.

Ja kuitenkin olivat he vastakohtia toisilleen sekä ulkonaisesti että sisällisen ihmisensäkin puolesta. Majuri, Nasse, oli lyhyt ja pyylevän lihavahko, verevän punakka ja kaljupää, mutta valtavat olivat hänellä viikset ja hän vahvisteli puhettaan kiroillen kaikkien mahdollisten pikkupaholaisten ja »korvennettujen miljoonain rakuunain» kautta, puhellen järeällä bassoäänellä. Hän oli oikea perikuvallinen vanha sotilas. Sihteeri, Nisse, taas oli pitkä ja laiha, aina hienosti siistitty ja sileäksi ajeltu sekä kursaileva; hän käytti tekotukkaa ja puhui kimakalla, sokerinimellä äänellä, kumarrellen alinomia ja lasketellen kohteliaisuuksia ja ikäänkuin pyydellen anteeksi että hänkin oli rohjennut lausua julki jotain — oikea salonkitepastelijan tyyppi.

He eivät asettaneet elämälle suuria vaatimuksia ja olivatkin senvuoksi siksi varakkaita, ett'ei heidän tarvinnut palvella palkan vuoksi eikä myöskään mennä naimisiin toimeentulonsa tähden. He pitivät parempana taloudellista riippumattomuutta ja avioliittokahleista vapaata elämää, tuumailen että Tappila on liian pieni maatila pystyäkseen elättämään kahta perhettä. Niinpä jäivätkin he vanhoiksipojiksi ja nauttivat elämän hyvydestä, vapaudestaan ja toinentoisensa rakkaasta seurasta vanhainpoikain pinttynein tavoin.

Omistamallaan Tappilan kauniilla maatilalla Sauvon pitäjässä viettivät he kesänsä ja talvella asuivat he taas Turussa, pienessä vanhassa talossaan joen rannalla. Maalla hoiti majuri maanviljelystä ja kävi sillä välin aina metsästysretkillä, joilla samoiluilla hän joutui luonnollisesti mitä ihmeellisimpiin ja ennen kuulumattomiin seikkailuihin ajaessaan takaa joko sutta, kettua tai ilvestä. Ja Nisse sai kuulla monet kovat sanat, jos hän jonkun kerran rohkeni olla heikkouskoinen kuullessaan noita Münchhausenin juttuja.

Majurin pitäessä silmällä ja hoidellessa peltoja ja niittyjä, renkejä ja ehkä hieman talon palvelusneitsyeitäkin sekä miilustaessa metsänkäynnillä, piti sihteeri huolta maitokamarista, puutarhasta ja taimilavasta. Mutta suurimman huolenpitonsa omisti hän kuitenkin keittiölle ja ruokasäiliölle, leipomiseen ja hillojen tekoon. Majurin hallussa sitävastoin oli viinikellarin avaimet. Toinen heistä edusti miespuolista, toinen naispuolista ainesta hyvin hoidetussa taloudessa. Toinen heistä esiintyi isäntänä, toinen emäntänä tuossa sangen vierasvaraisessa ja aina jotakuinkin hyvin varustetussa kodissa, jossa usein vieraita virtaili. Niin he ikäänkuin täydensivät toisiaan.

Muistan vielä aivan hyvin heidän asuntonsa. Molemmien puolin salia sijaitsivat heidän makuuhuoneensa. Majurin yksinkertaisesti sisustetussa huoneessa oli seinät koristeltu ketun ja ilveksen nahkoilla, pyssyillä, pistooleilla, ruutisarvilla, metsästyslaukuilla, kalastusneuvoilla ja sensemmoisilla, ja koko huoneen täytti väkevä tupakan ja rasvanahkasaappaiden haju.

Vastapäätä olevassa huoneessa oli sihteerin vuode valkoisten, pitsireunuksisten musliiniverhojen

ympäröimänä; siellä oli myös pukeumapöytä täynnä harjoja, saksia ja lukemattomia hajuvesipulloja, sekä hyllypöytiä, jotka uhkuivat pienten posliinikapistusten paljoutta ja joille oli aseteltu koreja vahakukkasineen ynnä muita »muistoja» Turun naisilta. Ja kaikkialta löyhkäili vastaan kotona tehdyn ruusuöljyn äitelän voimakas tuoksu.

Muistan hyvin erään päivällisen heidän luonaan syksyllä vuonna 1849. Majuri istui pöydän päässä ja oli kaikki viinipullot hänen eteensä riviin asetettu, »sillä niistä pidän minä — tuhattulimaista viekoon — paremmin huolta kuin veljeni Nisse», joka istui pöydän toisessa päässä, tarjoillen lientä. Samalla kuin Nassen koko huomio oli kohdistettu siihen, että lasit aina olivat täynnä, toisteli Nisse herkeämättä: »Saanko luvan tarjota lientä lautasellisen lisää?» — tahi »olkaa niin hyvä, hieman lisää pasteijia!»

Majuri Nasse puheli kovaäänisesti pöytänsä päässä ja kun Nisse kuuli mistä keskusteltiin, puuttui hänkin puheeseen: »Niin herraseni, jos suvaitaan minunkin lausua ajatuskantani tässä asiassa, niin täytyy minun tunnustaa, että minä kaikinpuolin olen samaa mieltä veljeni kanssa».

»Mitä, tuhatmiljoonaa korvennettua rakuunaa, se Nisse siellä sanoo?» huusi silloin Nasse.

»Eipä mitään toki, rakas veljeni, lausuinhan vain mielipiteeni asiassa.»

Kun sitten paistia ympäri pöytää tarjoiltiin, lausahti majuri: »Tahdonpa herroille kertoa, että olen itse nämä pyyt, tuhattulimaista sarvipäätä soikoon, ampunut joka ainoan. — Sepä olikin onnellinen metsästyspäivä. Viisi pyyt kahdella laukauksella tipahti.»

»Hm — hm» — yskiskeli hiljoilleen Nisse, joka samana aamuna oli pyyt torilta ostanut.

»Mitä tuhannenmoista se Nisse siellä sanoo?» huusi majuri.

»Oo, tuota, eihän mitään toki, ei kerrassaan mitään, rakas veljeni; tahdon vain kunnianarvoisille vieraillemme huomauttaa, että minä itse olen nämä etikkakurkut pannut säilytysastiaan.»

Kun jälkiruokaa tarjottiin, huomautti Nisse: »Minä toivon, herraseni, että hillo teille oivallisesti maistuu, sillä minä olen itse noukkinut marjat ja keittänyt ne hilloksi ja tämän munakakun olen minä itse paistanut.»

»Ja ehkäpä muninut munatkin» — puuttui majuri puheeseen, nauraen sukkeluudelleen — »sillä kyllähän hän, rakas veljyeni, sellaiseen pystyisi.»

Kun päivällisateria oli syöty, kehoitti majuri sytyttämään sikarit, jolloin Nisse kohteliaasti huomautti: »Hyvin mielellä, herraseni, hyvin mielellä, kunhan ei vain minun pienessä kammiossani polteta, sillä minä en voi sietää tuota ilkeätä tupakansavua.»

»Niin, tuollainen tuhattulimaisen akkamainen on rakas veljeni Nisse, ett'ei hän vielä ole opetellut edes tupakoimaankaan, eikä pitämään esimerkkinään vanhempaa ja ymmärtävämpää veljeään; mutta keittää marjahilloa ja leipoa kakkuja, kas sitä hän osaa — tuhattulimaista granaattia — niin ett'enpä luule koko Turussa sellaista rouvaa löytyvän, joka hänelle vertoja vetäisi.»

»Ah, hyvänen aika veljeni, sinähän imartelet minua aivan liiaksi.»

Näin laskettelivat he leikkiä, lausuilivat kohteliaisuuksia ja täydensivät toisiaan alituisesti — luulenpa koko elinikänsä. Mutta kaikilla oli hauskaa heidän seurassaan sekä heille että heidän kauttaan ja kaikki viihtyivät hyvin heidän vierasvaraisessa kodissaan niin maalla kuin kaupungissakin. Vielä näin viidenkymmenenkin vuoden perästä tuntuu minusta kuin näkisin heidät elävinä edessäni: majurin, pyssy hartioillaan ja sihteerin, hillonkeitto-esiliina vyötäisillään.

Monta kuvaavaa pikkupiirrettä voisi vielä kertoa. Niinpä oli majurilla tapana sanoa aina: »Minä ja veljeni», jotavastoin hänen veljensä taas kunnioittavammin lausui: »veljeni majuri ja minä.» Sihteerillä oli aina tapana, puhuessaan naisten kanssa, ylen hienosti kammeta päätään sivulle, ett'ei hänen hengityksensä vain ilkeästi häiritsisi puhetteemaansa naista.

He pitivät hienona sekoittaa puheeseensa niin paljon ranskalaisia sanoja kuin suinkin, mutta kun he heikonpuoleisesti tuota hienoa kieltä osasivat, aiheutui siitä, että heidän lauseensa usein saivat mitä hullunkurisimpia käänteitä. Niinpä esimerkiksi sanoi majuri tavallisesti, jos joku sattui heille tulemaan, ennenkuin he olivat täysissä pukimissaan: »suokaa anteeksi, että minä vielä olen puolipaidassa»; sihtööri taas puheli: »anteeksi kaikella muotoa, mutta minä olen aivan alasti.»

Vaikkapa he synnynnäiseltä luonteeltaan olivatkin niin erilaisia, niin olivat nämä kaksi veljestä kuitenkin kerrassaan liikuttava esimerkki veljesrakkaudesta, joka oli liittänyt heidät yhteen niin voimakkailla siteillä, että he olivat ikäänkuin yhteenkasvettuneet toinen toisensa kupeelle koko elämän ajakseen. Ja joskin heidän heikkouksilleen ja naurettaville ominaisuuksilleen hiukan naurettiin, pidettiin

heistä kaikissa tapauksissa yleensä ja kunnioitettiin heitä, ja pohjaltaan olivatkin he rehellisiä ja hyviä ihmisiä.

XIII.

MUMMO-VAINAJAN HAUTAJAISET.

1850.

Monivuotiset kärsimykset ja vaikean kuolinkamppailun kestätyään kuoli vanha mummo Daalintehtaalla joulukuuta puolivälissä vuonna 1850.

Äitini tahtoi silloin, että vietettäisiin yksinkertaiset hautajaiset, joissa olisi läsnä vain me, hänen läheisimpänsä ja muutamat aniharvat hänen vielä elossa olevat tuttavansa. Tällaiset hautajaiset, niin hän arveli, olisivat parhaiten sopusoinnussa vainajan hiljaisen ja erilleen maailmasta vetäytyneen elämän ja tämän talon tapojen kanssa, talon, jossa ei parin vuosikymmeneen yhtään vierasta ollut vierailut.

Mutta isäni oli toista mieltä asiassa. Tosin oli tämä koti pitkät ajat ollut surun ja sairauden johdosta hiljainen ja suljettu kaikilta muilta paitsi omaisilta. Mutta kun mummo nyt oli kerran kuollut, piti maahanpanijaiset isän mielestä viettää tavalla, joka arvokkaasti vastaisi Petersénien tunnettua, suurta vierasvaraisuutta ja samalla niitä muotoja ja tapoja, jotka olivat käytännössä siihen aikaan parempain ihmisten hautajaisissa. Äitini ehdottama yksinkertaisuus voitaisiin tulkita kitsaaksi säästäväisyydeksi tahi vieläpä tuonelaan muuttaneen vainajan muiston halveksimiseksi. Ja niin jäi isäni mielipide ratkaisevaksi.

Kun vieraiden kutsumislistaa sitten ryhdyttiin suunnittelemaan, huomattiin että ainoastaan muutamia oli enää elossa sellaisia, jotka mummo oli tuntenut ja joiden kanssa hän oli seurustellut — suurimman osan kutsuttavista vieraista muodostivat »uudet» ihmiset, joita mummo ei ollut koskaan nähnyt, tuskinpa edes kuullut puhuttavankaan heistä. Ketä näinollen siis kutsuttaisiin? Ensin kirjoitettiin vierasluetteloon vain parhain ja ylhäisin aines papistosta ja suurimmat tilanomistajat, mutta rajaa kutsuttavien ja poisjäävien välille oli vaikea vetää. Ett'ei ketään loukattaisi jättämällä hänet hautajaisiin kutsumatta, päätettiin sitten viimein kutsua pitäjän kaikki säätyläiset eroituksetta.

Suuri joukko mustareunaisia kutsumuskorttia lähetettiin sitten heille, pyynnöllä »että he läsnäolollaan kunnioittaisivat meidän rakkaan vainajamme maahanpanijaisia Dragsfjärdin kirkossa j. n. e.» Surusaaton ilmoitettiin lähtevän määrättyinä päivinä Daalintehtaalta täsmälleen klo 12 päivällä.

Äitiä ensin suuresti huolestutti nähtyään tuon pitkän vierasluettelon, mutta hän tyyntyi pian, ajatellen että ainoastaan harvat, ehkäpä ei kukaan heistä tulisi kutsua noudattamaan, sillä keli oli surkuteltavan huono, kerrassaan hengenvaarallinen. Muutama viikko sitten oli satanut paljon lunta, sitten sukeutunut suveksi ja vesisateeksi, joka kaiken lumen sulatti, kunnes yhtäkkiä taas oli pakastanut. Tiet olivatkin nyt joko jäätyneet routaisiksi ja röysteikköisiksi syvine karrynraiteineen tahi olivat ne kaljamella, varsinkin mäkipaikoissa, niin että karryt ajaessa liukuivat ja heittelevivät siksi huikeasti että oli todellakin vaara tarjolla huiskahtaa karryineen pävineen ojaan ja kaatua nurin. Kukapa siis tällaisella kurjalla ja vaarallisella kelillä lähtisi ilman suoranaista pakkoa liikkeelle?

Mutta isä oli taaskin aivan toista mieltä ja sanoi tuntevansa paremmin pitäjäläisensä ja maalla vallitsevat tavat kun kerran on joku kutsutilaisuus kysymyksessä. Ja hän arvelikin varmasti, että vieraat joukkoneuvosta saapuisivat, huolimatta kurjasta kelirikosta. Ainakin tuli olla varustautunut sitä varten.

Määräpäivänä alkoi jo aikaseen aamulla ennen yhtätoista kokoontua suruhuoneelle vanhoja raihnaisia vaunuja, yksi-istuimisia kiesejä ja karryjä kaikenlaisia ajellen rämisten pitkin jäätyneitä tietä kaukaa ja läheltä, tai oikeastaan vain kaukaa, sillä ei ollut vieraiden joukossa yhtään, jolla olisi matkaa alle parin kolmen penikulman ollut, vaan päinvastoin saapuivat useimmat vielä pitempien matkojen päästä. Vieraiden olikin täytyneet jo aikaiseen joulukuun aamun pimeässä lähteä kotoaan taipaleelle ja saapuivat he nyt perille kylmissään ja väristen, jonka vuoksi heille kahvi hautajaisrinkeleineen maistui erinomaiselta, samoin kuin tarjottu reiniläinen viinikin surukonvehhteineen. Kaikki kutsutut kokoontuivatkin pian, tuskin yhtään heistä oli jättänyt kutsua noudattamatta.

Pitkään ei ennätetty lepäillä eikä lämmitellä, sillä täsmälleen kello 12 piti surusaaton lähteä liikkeelle.

Hautajaisvieraiden täytyi pian jälleen tumpustautua turkkeihinsa ja nousta ajopeleihinsä.

Eräiden vanhojen ajoneuvojen alustalle oli soviteltu ruumisvaunu, joka mustavaatteisilla verhoilla ja valkoisilla reunarimsuilla oli koristeltu. Sinne kannettiin sitten mustalla sametilla verhottu ja hopeatähdillä kirjailtu ruumisarkku, mutta mitään kukkaiskiehkuroita tai seppeleitä ei näkynytäkään, sillä siitä tavasta ei vielä silloin mitään tiedetty. Vihdoin oli kaikki valmista ja pitkä surusaatto vyörähti liikkeelle.

Askel askeleelta ajeltiin hitaasti eteenpäin ja niin täytyi hiljoilleen hivutella aina Dragsfjärdin kappelikirkolle asti, jonne suruhuoneelta oli matkaa puoli penikulmaa. Ruumisvaunua veti vainajan vanha musta vaunuhevospari, joka ei pitkään aikaan ollut enää tuollaiseen rasiin totunut. Allapäin hevoset astuivat ikäänkuin surullisesti aavistaen, että tämä matka tulisi olemaan myöskin niiden viimeinen matka. Niin pääsivät ne ensimmäisen korkean mäen alle ja olivat vetäneet kuormansa melkein mäen harjanteelle asti, mutta silloinpa pettikin vanhojen hevosten voima aivan viime tingassa. Ne eivät jaksaneetkaan pitemmälle, vaan kompastuivat ja alkoivat liukua mäkeä alas; ruumisvaunu törmäsi lähinnä seuraavaa ajopeliä vastaan, se taas seuraavaa ja sitä tehden pitkin koko saattolinjaa. Syntyi tavaton sekamelska ja tapaus muodostui kerrassaan vaaralliseksi, sillä mäenrinne oli jäälijamella ja kärryt liukuivat syrjäkaria pahasti ja olivat vähällä keikahtaa nurin. Mutta kaikeksi onneksi tapahtui tämä vielä aivan lähellä tehdasta ja paljon väkeä oli kerääntynyt tien varsille surusaattoa katselemaan. Väkeä juoksikin heti apuun, auttaen vanhat hevoset mäen päälle ja taluttaen niitä sitten suitsista eteenpäin monissa mäkilöissä, joita vielä oli jäljellä ennenkuin kirkolle päästiin.

Vihoviimein päästiin perille. Vanhat uskolliset palvelijat kantoivat ruumisarkun kirkkoon, jossa se asetettiin alttaripörylän eteen. Sekä alttari että sen eteispyörylä ja kuori oli mustalla vaatteella valkoisine reunakoristeineen verhottu ja vaikkapa olikin vielä täysi päivä, tuikki kynttilöitä tiheissä riveissä kaikkialla. Kirkko kokonaisuudessaan teki juhlallisen vaikutuksen.

Hautaus-toimituksen toimitti Kemiön rovasti, tohtori U. Forsman, mies, jonka koko olemuksessa ja käytöksessä esiintyi kirkon korkea prelaatti täydessä karvassaan. Ja hän toimittikin tehtävänsä sellaisella arvonmukaisella tavalla, jonka hän hyvin ymmärsi tällaisissa tapauksissa asiaan kuuluvan. Kun pari virttä oli veisattu ja jotakuinkin pitkä ruumissaarna pidetty, astui hän alas saarnastuolista ruumispaarien ääreen, alkaen luetella elämäkerrallisia tietoja vainajasta. Ensin toi hän esiin vainajan ansiot puolisona, äitinä ja perheenemäntänä, hänen surunsa ja koettelemuksensa elämäntaipaleellaan, hänen avuliaisuutensa köyhiä kohtaan ja hänen suuren, joskin hiljaisuudessa harjoittamansa hyväntekeväisyyden. Sitten siirtyi hän puhumaan vainajan korkeasta syntyperästä ja hänen monista perinnäisistä ylhäisistä sukuseikoistaan sekä isän- että varsinkin äidinpuolelta, tuoden esiin vainajan loistavat esi-isät polvi polvelta aina Ebba Braheen, Kustaa Waasaan ja Kaarle Knuutinpoikaan asti. Vasta sitten seurasi itse ruumiinsiunaus-toimitus. Alkoi jo hämärtää kun viimeiset virret oli veisattu ja pimeä siipensä levitti kun arkku kirkosta kannettiin ja laskettiin perhehautaan ja ovet viimein lyötiin kiini.

Kun kaikki toimitukset näin lopultakin olivat loppuneet, etsi kukin oman hevosensa ja alkoi hyvää kyytiä huristaa suruhuoneellepäin uudelleen. Oli pureva pakkaneen ja vinhakka viima, joka tunkeutui vaatteiden läpi luihin ja ytimiin. Vaunut ja kärryt liukuilivat ja heittelehtivät mäkilöissä niin että kaikki arvelivat jonkun onnettomuuden tässä menossa tapahtuvan. Oli tullut jo aivan pimeä ennenkuin perille päästiin.

Sitä hauskemmalta ja valoisammalta näytti tulijoista se näky, joka heitä perillepäästyä kohtasi. Kaikista ikkunoista tulvehti iltapimeään kauvaksi valaisevat kirkkaat valovirrat ja kun pakkasen kynsistä sisään astuttiin, tuoksahti vastaan mitä miellyttävintä lämpöilyä ja hyvän ruuan hivelevä tuoksu. Pieneen ruokasaliin oli katettu ryyppypöytä, joka siinä houkuttelevana odotti, eikä totisesti sovi moittia, jos aikaisesta aamusta asti matkalla miilustaneet ja kärryissä huonolla tiellä ajaa tärisyttäneet vieraat, jotka eivät koko pitkänä päivänä olleet muuta suuhun pantavaa saaneet kuin kahvikupposen aamupäivällä, jos he nyt halukkaasti odottelivat saadakseen voileivän siihen kuuluvan ryyppyn seuraamana, jota ensi ryyppyä maan tavan mukaan seurasi sekä puolikas että »terssi» ja »kvarttakin». He olivat päivän pitkään saaneet sulatettavakseen niin paljon henkistä ravintoa, että ruumista ravitseva muona nyt tuntui sitä tervetulleemmalta.

Suuressa salissa seisoi hevosenkengän muotoon katettu päivällispöytä yltäkyläisine antimineen. Pöydän yläpäähän asettuivat isä ja äiti sekä vanhin sisareni istumaan — nämä kaksi ainoat naishenkilöt, jotka seurassa olivat — ja heidän jälkeensä asettuivat pöytään arvohenkilöt arvonsa ja virkaikaoikeutensa mukaan. Minun paikkani oli kauimpana toisen pöytäsiivustan päässä tehtaankirjanpitäjän ja pikkupappein joukossa.

Alussa oli tunnelma vakava, milt'ei juhlallinen, kuten sopiikin tällaisessa tilaisuudessa. Syötiin äänetiä tai puheltiin aivan hiljaa. Mutta vähitellen aterian kestäessä alkoi keskustelu sujua vilkkaammin ja koväänisemmin ja saada luonnollisen, iloisemman sävyn. Eikä olekaan ihmettelemistä siinä, jos

henkilöt, jotka eivät koskaan olleet tunteneet tahi edes nähneet vainajaa, eivät kyynelekkään pitkänpäälle pysyttelemään itkusilmäisinä, eivätkä he toki olleetkaan purevassa pakkasessa ajelleet penikulmamääriä ollakseen vain murheellisia perille päästyään, vaan olivat he lähteneet maalaisiin kutsupitoihin. Mielen hilpeydelle antoi vielä lisälentoa salissa löyhkäilevä herttainen lämpö, loistavat kynttilät, runsaat ja maukkaat ruokalajit sekä vielä — eikä toki vähimmäisessä määrässä — erinomaiset, hienot viinit, Petersénien viinikellarin viimeiset, kauan säilyneet jäännösantimet, jotka nyt piilostaan oli esiin otettu tyhjennettäväksi vainajan ja hänen huoneensa kunniaksi ja muistoksi. — Vähitellen kohosi tunnelma yhä vetreämmäksi, juttelun ja keskustelun pauhina täytti salin ja haarukkain ja veitsien valtava kalina häipyi puhelun paisuvaan porinaan. Silloin nousivat äiti ja sisareni pöydästä, keksien poistumisensa syyksi väsymyksen ja pahoinvoinnin.

Päivällisen syöntiä jatkui yhä edelleen ja yhä tiheämmiksi muodostuivat tyhjennettyjen viinipullojen rivit pöydällä. Silloin alkoi eräs kappalaispappi, jolla oli hyvänlainen lauluääni, ensin aivan hiljaa, melkein kuin itsekseen, vaan sitten vähitellen kovaäänisemmin laulaa vanhaa tunnettua pöytälaulua:

»Kun istumme seurassa leikkisäpäällä ja käsiss' on tuoksuvat maljat, niin riemuten juo: — maan murheissa täällä ei iloita liiaksi koskaan.»

Vastustamattomasti vaikutti tuo hilpeä laulu lähinnä istuviin, temmaten heidät mukaansa, ja tuntien tuollaista suloista hyvinvoinnin tunnelmaa, joka ihmisen valtaa syötyään herkullista ruokaa ja maisteltuaan hienoja viinejä, yhtyivätkin he innostunein äänin laulamaan laulun loppukerrantaa:

»On kukkanen ilo, se puhkeevi nyt, vaan huomenna kuihtuvi jälleen. Juur' nyt, kun sä voit, elä onnessa vain, ja aattele huomista sitten.»

Keskustelu ja hälinä paisui yhä kovaäänisemmäksi, liikkeet ja elkeet kävivät vilkkaammiksi, laseja tyhjennettiin tiheämpään ja pian heläytettiin laulu uudelleen yhä innostuneimmin äänin. Isäni, isäntänä ollen, oli joutunut sangen kiusalliseen asemaan, ja kun hän huomasi, ett'ei hän pystynyt hillitsemään riemukkaaksi remahtanutta tunnelmaa, käski hän lopettaa päivällisaterian niin pian kuin mahdollista ja vetäytyi sen jälkeen pois seurasta, pyytäen rovasti Forsmanin ottamaan isännyyden huostaansa.

Sillä aikaa kun salin valtavilta ruokapöydiltä kannettiin päivällisjätteitä pois, siirtyivät vieraat vierashuoneeseen juomaan kupposen kahvia. Ja kun se oli tehty, astuttiin jälleen saliin, jonne jo toti- ja punssitarjottimet oli vieraita varten esille kannettu. — Kun nyt ei enää isäntäväen läsnäolo ollut kohonnutta tunnelmaa hillitsemässä, leijaili se pian yhä hilpeämpänä ja täyteläisempänä, kunnes jo useiden vieraiden jalat alkoivat hieman hoippuilla ja silmät hämäränharhaileviksi käydä. Silloin antoi rovasti Forsman merkin, että oli koittanut jo poislähdön hetki, jolloin kukin vieras sai vielä mukaansa suuren sairamirinkelin ja joukon jälellä olevia surukonvehtia.

Mutta talon alaveräjälle kuului vielä jonkun aikaa kotiaan kohden ajelevan vierasjoukon parvesta tuon iloisen laulun säveleitä, kunnes ne vähitellen yhä enemmän ja enemmän häipyivät avaruuteen ja yön synkkään pimeyteen:

»On kukkanen ilo, se puhkeevi nyt, vaan huomenna kuihtuvi — — —».

SISÄLLYSLUETTELO.

	Siv.
Johdanto.....	5
I. Aikaisimpia muistojani.....	7
II. Isoäiti.....	11
III. Tinasotamies.....	16
IV. Naapuritalossa.....	26
V. Ensimmäisen kerran teatterissa.....	33
VI. Mummo.....	44
VII. Suur-isoäiti.....	58
VIII. Eräs koulu Suomessa 60 v. sitten.....	77
IX. Ystäväni ja minä.....	85
X. Kimnaasissa.....	104
XI. Tunteiden herätessä	119
XII. Veljekset Nasse ja Nisse.....	126

End of Project Gutenberg's Muistoja lapsen ja hopeahapsen 1, by Anders Ramsay

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTOJA LAPSEN JA HOPEAHAPSEN 1 ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do

copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.